

**Driemaandelijks tijdschrift
van de heemkundige kring
HET LAND VAN NEVELE**

Vereniging zonder winstoogmerk

SEPTEMBER 1983 — JAARGANG XIV — AFLEVERING 3

Bij de kaffoto : huwelijk in Nevele omstreeks 1900.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

**Driemaandelijks tijdschrift
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

Vereniging zonder winstoogmerk

SEPTEMBER 1983 — JAARGANG XIV — AFLEVERING 3

Verantwoordelijke uitgever : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 Nevele - Merendree

Het tijdschrift „HET LAND VAN NEVELE“ is een driemaandelijks uitgave van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w.

Redactieraad : J. LUYSSAERT - voorzitter
L. CLAEYS - LAVENT

Redactieadres : J. LUYSSAERT
Veldestraat 26
9841 NEVELE - Merendree

Voor verdere informatie in verband met de opgenomen artikels en bijdragen voor het tijdschrift, gelieve contact op te nemen met de redactievoorzitter. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

De heemkundige kring „Het Land van Nevele“ is een vereniging zonder winstoogmerk die ernaar streeft, enerzijds de heemkundige studie van de streek te bevorderen, te beoefenen en de verworven kennis te verspreiden ; anderzijds actief bij te dragen tot beheer, bescherming en vrijwaring van het cultureel en natuurlijk patrimonium van de streek.

Daartoe organiseert zij ook geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen.
Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen eraan deelnemen.

Haar werkgebied wordt gevormd door vijf afdelingen die respectievelijk volgende deelgemeenten omvatten :

1e afdeling : Nevele, Vosselare
2e afdeling : Hansbeke, Poesele
3e afdeling : Landegem, Merendree
4e afdeling : Lotenhulle, Poeke
5e afdeling : Bachte-Maria-Leerne, Meigem, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Zeveren.
De zetel van de vereniging is gevestigd in de gemeente Nevele.

Briefwisseling in verband met de werking van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“ v.z.w. dient te worden gericht aan het secretariaat van de vereniging, Biebuyckstraat 2, 9850 NEVELE.

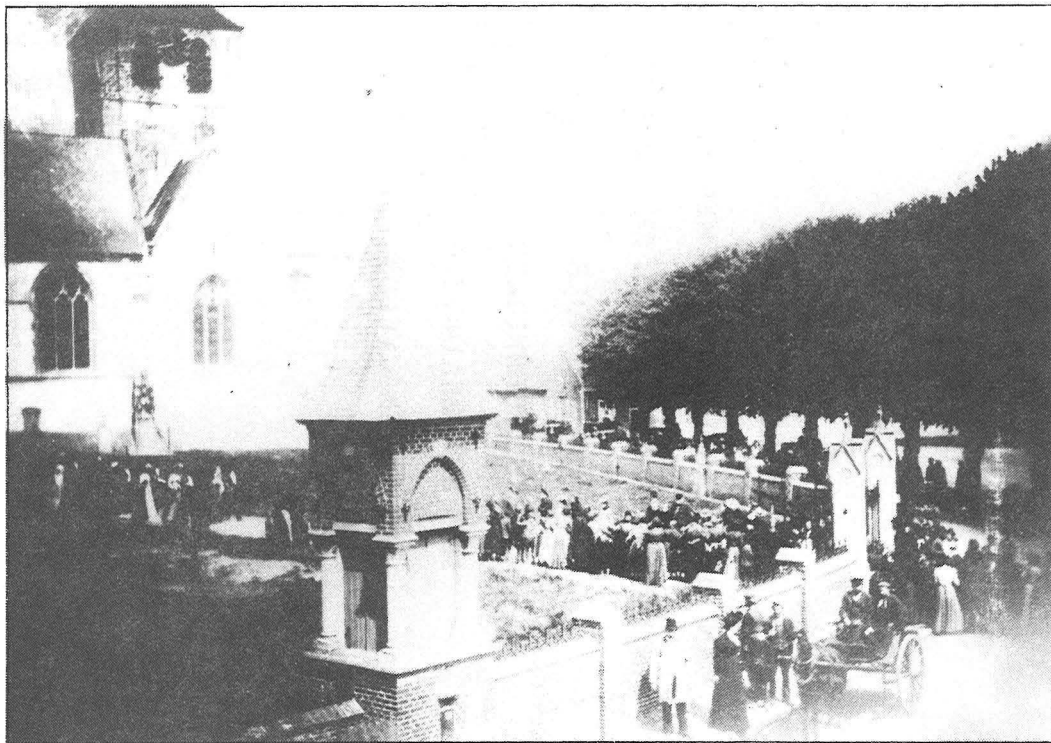
-
- **Abonnement en lidmaatschap :** 300,- fr. per jaar.
vanaf 500,- fr. per jaar steunend lid.
te storten op rekening 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele“ v.z.w., Beentjesstraat 24, 9850 NEVELE - POESELE.
- **Losse nummers :** voor zover voorradig.
- **Opzegging abonnement :** vóór 1 december.
- **Overname van teksten :** toegestaan mits bronvermelding.

Lay-out : P. D'Hoker.
Gedrukt in de Beschutte Werkplaats „Nevelland“ te Nevele.

INVENTARIS EN STUDIE
VAN DE VOLKSKUNDIGE ELEMENTEN
IN HET WERK VAN CYRIEL BUYSSE,
IN HET BIJZONDER
DE VOLKSGBRUIKEN
MET BETREKKING TOT
DE LEVENSCYCLUS

Aan Prof. Dr. S. Top, promotor van deze verhandeling, betuig ik mijn dank voor de vele nuttige aanwijzingen, die medegeleid hebben tot het tot stand komen van deze verhandeling.

Ook een woord van dank aan de vele zegspersonen die bereidwillig hebben meegewerkt en in het speciaal aan Antoine Janssens, op wiens hulp steeds kon gerekend worden.

Huwelijk van Omer Dias en Bertha Vander Cruyssen in Nevele, omstreeks 1900.
Reeks van tien koetsen. (Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

REDACTIONEEL

Cyriel Buysse overleed in 1932 en vanaf dan is zijn oeuvre zo wat in de vergetelheid geraakt. Pas in de periode van de tweede wereldoorlog is er een nieuwe belangstelling op gang gekomen. Toen kwamen de begrippen volk en bodem aan de orde van de dag en auteurs die het lief en het leed van de vlaamse man uitbeelden kwamen aan bod. Enkele van hun werken verschenen in goedkope edities, zo van Streuvels, Claes, Timmermans, Sabbe, Vermeulen, Buysse ... Van deze laatste werden een zestal werken op de markt gebracht en de belangstelling voor zijn oeuvre zal nu onverminderd toenemen. Het elan was gegeven en in de naoorlogse periode kwam dan de definitieve doorbraak : werken van Buysse verschijnen nu in omnibusuitgaven en afzonderlijk ook enkele van zijn romans. De bekroning van die nieuwe waardering is de uitgave van zijn verzameld werk : het beslaat zeven boekdelen voorzien van inleidingen van de hand van prof. A. van Elslander en dr. A. M. Musschoot. In 1982 verscheen het laatste deel. Dat jaar was tevens de vijftigste verjaardag van Buysse's overlijden. Bij die gelegenheid werd de schrijver te Antwerpen en Gent herdacht. Te Nevele heeft de Koninklijke Vlaamse Academie in een openbare zitting Cyriel Buysse gehuldigd en de heemkundige kring van Het Land van Nevele organiseerde er, met de medewerking van de Generale Bankmaatschappij, een tentoonstelling gewijd aan het leven en oeuvre van de grote romancier.

Maar inmiddels is de studie van Buysse's oeuvre op academisch vlak ook op gang gekomen. In 1960 behaalde de Nevelaar Antoon Schelstraete aan de Universiteit te Gent de licentiaatstitel met zijn verhandeling over de nevelse jaren van Cyriel Buysse. Ons tijdschrift is nu in de gelegenheid een nieuwe studie te publiceren, namelijk de verhandeling van Karla De Ruyck uit Deinze, waarmee ze aan de Universiteit te Leuven het licentiaat behaalde onder leiding van prof. S. Top.

Zoals blijkt uit de titel van de verhandeling heeft de auteur in het werk van Buysse de volksgebruiken onderzocht met betrekking tot geboorte, huwelijk en dood. Zij heeft zich beperkt tot de werken van Buysse die na 1906 gepubliceerd werden. Over de periode vóór 1906 verscheen een gelijkaardige studie, die uiteraard voor publicatie in ons tijdschrift in aanmerking komt.

De redactie van Het Land van Nevele dankt van harte Mevrouw Karla De Ruyck voor haar bereidwillige medewerking en is gelukkig haar lezers deze lezenswaardige studie te kunnen aanbieden. Omwille van de leesbaarheid werd het methodologische gedeelte van de verhandeling weggelaten. Waar C. Buysse dialect gebruikt, heeft de auteur het in algemeen Nederlands omgezet.

BESTUDEERDE WERKEN

De volgende werken werden gelezen en naar volkskundige elementen geëxcerpeerd :

Uit het *Verzameld werk 2* (1) :

Het leven van Rozeke van Dalen (1906) (2)	1
't Bolleken (1906)	303
Het Volle Leven (1908)	459
Het Ezelken (1910)	615
De Nachtelijke Aanranding (1912)	769
Van Hoog en Laag (1913)	879
De Strijd (1918)	973

Uit het *Verzameld werk 3* :

De Roman van een Schaatsenrijder (1918)	1
Zoals het was (1921)	143
Tantes (1924)	363
Uleken (1926)	483
De schandpaal (1928)	645
Twee Werelden (1931)	801
De Opvolgers (1935)	1089
Levensleer (1911)	1107

Uit het *Verzameld werk 4* :

Lente (1907)	1197
--------------	------

Uit het *Verzameld werk 5* :

'k Herinner Mij (1909)	
1. Meester Gevers	3
2. De terugkomst	55
3. H. P. Burkes, junior	73
Stemmingen (1911)	
1. Niet tevreden	97

(1) *Cyriel Buysse : Verzameld werk.*

Samengesteld en ingeleid door A. Van Elslander, met medewerking van A.M. Musschoot.

Brussel, A. Manteau, 6 dln, 1974, 1979.

(2) Het jaartal tussen haakjes wijst op het verschijningsjaar van de eerste druk van het werk.

2. Repetitie-avond	100
3. Louis	103
4. Een illusie	109
5. Het koren	112
6. Lentenacht	113
7. Het vlindertje	115
8. Het vogeltje	117
9. De grote kooi	118
10. Soeur Marie-Perpétue	127
11. Hadji-Baba	131
12. Het vlasliedje	139
13. Nachtelijk visioen	149
14. In de grote, sombere stad	151
15. Herinnering	154
16. Cecilia-nacht	160
17. Langs de Leie	162
18. Verhaal	165
19. Het huisje	171
20. De avondklokjes	173
21. Plicht	175
22. Mijmering	180
23. De „tsjiejepuegskes”	183
24. Twee oudjes	187
25. De katten	192
26. Het eerste madeliefje	195
27. De „keurlawirkskes”	196

Oorlogsvisioenen (1915)

1. De heren Bollekens in oorlogstijd	199
2. Het oorlogshuwelijk van meneer Cathoen	240
3. Rikiki	260
4. De varkenskar	290
5. In de vuurlinie	293
6. Burgerwacht-idylle	297
7. De vrijwilliger	301
8. De vlucht	305
9. De moeder	312
10. Singen... Singen... !	319
11. De terugkeer	324

Een vrolijk drietal (1916)

1. Plus-Que-Parfait	333
---------------------	-----

2. Mijn oom Heliodoor	379
3. Brutus	398
De Twee Pony's (1919)	
1. De twee pony's	407
2. De honderdjarige	462
3. Het visselken	499
Uit de bron (1922)	
1. De steen	515
2. De „republiek” Oelegem	534
3. De koe van Dons	551
4. Guustje Bracht	572
5. Op een zachte meiavond	579
6. De zonsopgang	583
7. La mort d'Hippolyte	587
8. Patati	590
9. Zomernacht	593
10. De visjes van Bobsico	596
11. De doodkistmeisjes	600
12. Pieppo	604
13. Jeugdherinnering	609
14. De jeugd	617
15. De nacht van 22 juli 1914	621
16. De paniek	624
17. Een plasje bloed in 't zand	637
18. Het gestolen bos	641
19. Hot water	645
20. Bij meneer de pastoor	652
21. Fram	658
22. Kerstnacht 1916	662
23. De wilde katten van de IJzer	666
24. Met verlof	669
25. De brief	673
26. De majoor	676
27. De Schot	679
28. De Brabançonne	688
29. Op een kerkhof in Vlaanderen	692
30. Wat eeuwig is	695
Typen (1925)	
1. De houten pijp	701

2. Het ei	707
3. „Nonkelken”	712
4. Guustjes autotochtje	716
5. Toatsjespap	725
6. De baanwachter	737
7. Gehecht tot de dood	741
8. Vloaksken en het putje	745
9. Een Rus in New-York	749
10. De duifjes	762
11. Een heel aardig grapje	765
12. De eter	775
13. Guust de profane	781
14. Uzubupu	788

Kerels (1927)

1. Sander Ouk en Soarel Lawwe	827
2. Poapkens zondagsrust	838
3. Het huis	844
4. Pa-ijs	855
5. De operatie	862
6. Huwelijksaanzoek	875
7. De piano	888
8. De dorpsmuziek	894
9. Mijn !	900
10. Het legaat	905
11. Het zomerlief	916
12. Van 't negende...	925
13. Bon soldat	929
14. Wit-Geel-Rood	935
15. De filosoof Broes	943
16. Het aangezicht van de dood	951
17. De dood van Donder de Beul	954
18. Het varken	958
19. Irène en de treurmars	972

Uit het leven (1930)

1. In „'t klein Congres”	991
2. De „Sperré”	1009
3. Pension de famille	1016
4. Monsieur Cocasse	1024
5. Micus	1029
6. Trio	1045

7. Het bruggetje	1052
8. Bien Vervae	1066
9. Impikoko	1077
10. Oe-oe en de Pover	1089
11. Sint-Pietersvuur	1092
12. Antiek	1096
13. De peer	1098
14. Luuske Roose	1103
15. De nachtelijke Visser	1108
16. Het ras van de sterkste	1112
17. Het licht van de verre stad	1117

Ongebundelde Verhalen en Schetsen (1911-1931)

1. Ein Wassertraum	1123
2. Donder de Beul	1129
3. Oorlogsvisioenen. De ramen dreunen...	1139
4. De krijgsgevangenen	1144
5. De tragedie op de boerderij van Raes	1150
6. Ergens achter het front	1160
7. Ieperen	1164
8. Tijdens de eerste dagen in Vlaanderen	1166
9. Deur de kiekens	1195
10. De lafaard	1198
11. Het mooi boerderijtje	1202
12. Het gruweloord	1205
13. Duizend en een indrukken	
Het meesje	1208
De gewassen voeten	1210
De wilde konijntjes	1212
Het spookkasteel	1215
Lentebeeld	1221
Het vlindertje	1223
14. De putter	1225
15. Het vrolijk begrafenismaal	1228
16. Het stuur en de liefde	1231
17. Het prachtkleed van Vlaanderen	1234
18. Een droom	1237
19. Aux 100.000 chemises	1241

Contes des Pays-Bas (1910)

1. Les fiancés de Volendam	1247
2. Nostalgie	1259

3. La femme et les enfants sur le rivage	1273
4. Par les jardins et les champs	1291
5. La vengeance des gars de Zoutelande	1308
Uit het <i>Verzameld werk 6</i> :	
Zomerleven (1915)	1
Vredesdagboek (1920)	179
1. Vrede	181
2. De boeren	181
3. De O.W.-ers	182
4. De activisten	182
5. De franskiljons	183
6. De annexionisten	184
7. Aan 't dode front	184
8. De Kemmelberg	187
9. Ieperen	190
10. Hier en daar	193
11. De boer	194
12. De berechting	195
13. Hitchikoo's Farm	196
14. Grote dagen	198
15. De vrijwilliger	200
16. Defaitisme	201
17. Wie gestraft moet worden	202
18. Toekomst-gesprek	203
Van een Verloren Zomer (1917)	385
Jan Bron	1027

De overige werken uit *Verzameld werk 6*, zoals *De Vrolijke Tocht*, *Per Auto*, *De Laatste Ronde*, *Wat wij in Spanje en Marokko zagen* en *Ongebundelde Reisverhalen* werden gelezen, maar daar zij geen voor ons waardevolle volkskundige gegevens bleken te bevatten, werden zij verder buiten beschouwing gelaten.

BIBLIOGRAFIE

Cyriel Buysse : Verzameld Werk.

Samengesteld en ingeleid door A. Van Elslander, met medewerking van A. M. Musschoot.

Brussel, A. Manteau, 6 dln., 1974-1979.

CAMERLYNCK, L.

Volkskundige elementen in het werk van Stijn Streuvels.

Leuven, 1975, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2 vol.

D'OLIVEIRA, E.

De jongere generatie.

Amsterdam, 1920.

GALLE, M.

Cyriel Buysse.

(Brugge), (1966)

(Ontmoetingen nr. 68)

LERNOUT, K.

Inventaris en studie van de volkskundige elementen in het werk van Cyriel Buysse, in het bijzonder de volksgebruiken met betrekking tot de levenscyclus.

Leuven, 1980, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2 vol.

MINNE, R.

Cyriel Buysse.

Brussel, (1959)

MUSSCHE, A.

Cyriel Buysse. Een studie.

Gent, 1929.

VAN PUYMBROUCK, H.

Cyriel Buysse en zijn land.

Antwerpen, 1929.

HOOFDSTUK I

LEVENS CYCLUS

IN HET WERK VAN CYRIEL BUYSSE

In dit hoofdstuk zullen we systematisch een overzicht geven van de informatie die Cyriel Buysse ons verstrekt over geboorte en doop, liefde en huwelijk en dood en begrafenis. Daar „de liefde” bovendien één der voornaamste thema's is in het werk van de auteur, zullen we daar wat langer bij stilstaan.

We willen opmerken dat het in dit hoofdstuk gaat over een overzicht van de informatie, voor eventuele besluiten verwijzen we graag naar hoofdstuk III.

GEBOORTE EN DOOP

Geboorte

In zijn werk beschrijft Cyriel Buysse de typische arbeidersfamilie uit het begin van deze eeuw. Vandaar dat hij ons ook steeds een zeer kroostrijk gezin schetst.

Zo maken we in *Het Ezelken* kennis met het gezin van de koster :

„Na een Clemensken en een Constansken was er een Emeransken en een Hortensken gekomen, en nu scheen het de beurt aan 't sterkere geslacht : in minder dan vier jaar tijd was er een Hilaire, een Prosper, een Omer en een Valère. Acht kinderen in nog geen tien jaar huwelijk, en de serie scheen nog niet gesloten, want er was er alweer een in aantocht.”

(deel 2 ; p. 746)

In *Van 't negende* vertelt Cyriel Buysse over een jonge vrouw, die ieder jaar opnieuw een kind krijgt en langzaam aftakelt, terwijl jonge spruiten om haar heen als jonge plantjes van een grote boom opschieten (deel 5 ; p. 927).

In dit laatste verhaal wordt ook duidelijk dat de zwangere vrouw vroeger tot het allerlaatste ogenblik bleef werken en ook na de bevalling bijna onmiddellijk opnieuw aan de slag ging :

„Er moest een kind geboren worden ; en dat kwam er dan ook ; en toen het er enkele dagen was, liep zij alweer met volle emmers in en uit de stal en 't woonhuis, en sjouwde ook verder van de ochtend tot de avond, net alsof er niets gebeurd was.”

(deel 5 ; p. 927)

Naast de kroostrijke gezinnen legt Cyriel Buysse ook heel vaak de nadruk op het feit dat vroeger dikwijls een meisje zwanger geworden is vóór haar huwelijk. Daar werd dan wel heftig over geroddeld. Zolang de vader met haar trouwde, was het geen schande :

„Het kind, ja, dat moest er nu maar komen, dat was nu eenmaal zo, daar kon nu niets meer aan veranderen. Zij was immers de eerste niet in haar geval en zou ook niet de laatste zijn. Hoofdzaak was, dat hij haar niet in de steek liet, dat hij voort bij haar bleef komen.”

(*De Schandpaal* : deel 3 ; p. 648)

Ook de reactie van de moeder van Odon, wanneer deze vertelt dat hij er helemaal niet aan denkt te trouwen met het meisje dat hij zwanger maakte, wijst in die richting :

„Zij keek hem aan, haar zoon, met een van afschuw verwrongen gezicht ; en in haar gepijnigd moederhart stormde een golf van walg en afkeer voor hem op. Haar eigen meevoelend en meelijdend vrouwewezen kwam in opstand, de maat van schande en lafheid was 't vol, en op dat ogenblik haatte zij hem, als een gedrocht van snooidheid en verderf.”

(*Het Volle Leven* : deel 2 ; p. 555)

In sommige gevallen zou het huwelijk plaatsvinden, zodra de vader over voldoende geld beschikte. In de meeste gevallen echter zou het huwelijk er nooit komen, omdat de vader en de toekomstige moeder behoorden tot een totaal verschillende sociale klasse.

Om de roddelpraatjes zoveel mogelijk in te dijken, sloten de ouders van de rijkemans zoon een akkoordje met de ouders van het vaak arme meisje. Deze laatsten moesten ervoor zorgen dat hun dochter het dorp verliet en de ouders van de vader zouden er dan wel voor zorgen dat ze financieel niets te kort kwam :

„Daags na de akelige scène had mevrouw Sieske Beele (vader van het zwangere meisje) op het kasteel ontboden en met hem een lang gesprek gehad. Met geld beladen, als 't ware duizelig van de plotse weelde, was het ventje heengegaan en nog diezelfde avond was ook Sidonie (het zwangere meisje) vertrokken.”

(*Het Volle Leven* : deel 2 ; p. 558)

„Om opspraak van de wereld te voorkomen besloot meneer De Beule nu, in kalmer overleg met zijn vrouw, niet dat meneer Triphon (zijn zoon) met Sidonie (het zwangere meisje) zou trouwen, maar dat Sidonie, zo spoedig mogelijk, met de stille trom, uit de fabriek moest verwijderd worden.”

Tegen Sidonie zegt mevrouw : „Ge zult van morgen af moeten thuis blijven Sidonie, maar we zullen toch voor u zorgen. Zie, daar is al iets om te beginnen en zij stopte Sidonie een bankbriefje van twintig frank in de hand.”

(*Zoals het was* : deel 3 ; p. 231-232)

Het verwijt dat de rijken zich uit alle benarde situaties wisten „vrij te kopen”, zodat hun geen enkele blaam trof, wordt nog eens krachtig geformuleerd door Guust in *De Schandpaal* :

„Ik wil maar zeggen dat rijke mensen gelijk jullie alles mogen doen wat jullie willen en dat er geen haan naar kraait, maar mensen zoals ik mogen dat niet doen.”

(deel 3 ; p. 667)

Zoals we reeds vermeldden, bevielen de meeste vrouwen vroeger thuis. Alleen zij die in de stad woonden, gingen in het begin van deze eeuw naar een kraaminrichting.

Dit is het geval voor Euzeke in *Levensleer*. Zij werd verleid door Florimond, de zoon van een kolenhandelaar en bevalt in het Moederhuis van Gent van een zoon. Haar pasgeboren baby wordt in de kinderkamer gelegd :

„Rondom de kamer stonden wiegen van donkerblauw geverfd ijzeren vlechtwerk, met blauw gevoerd en met wit behang daarover. Al de kinderen hadden een mutsje op, een katoenen kleedje aan, boven wollengoed, een kleedje van zogenaamd malbroekkatoen, donkerrood en donkerblauw geprint.

Vooraan op die busstel stond een perkamenten briefje genaaid met de nodige identificatiegegevens. Er stonden vijf bedden in die kleine zaal, ijzeren bedden ook. Boven het wit-en-blauw geruit hoofdkussen, stak een stok uit met een vierkant zwart plankje met daarop de nummer van het bed en eventuele instructies voor het personeel dat de moeder behandelde.”

(deel 3 ; p. 1238-1239)

Alhoewel alle vrouwen, voor zover ze geen besmettelijke ziekte hadden in het moederhuis terecht konden 14 dagen voor de geboorte en dat ze daar konden blijven tot ze volledig hersteld waren, wordt het onmiddellijk duidelijk dat vooral ongetrouwde, verlaten moeders er een laatste toevlucht zochten. Vele van die moeders hadden zelfs niet eens het geld om klederen voor hun baby te kopen en moesten dan ook een beroep doen op een Gentse liefdadigheidsvereniging „L'oeuvre des mères de famille”, die de moeders de noodzakelijkste dingen, zoals luiers en dekentjes, ter beschikking stelde.

Doop

Zo vlug mogelijk na de geboorte werd het kindje dan gedoopt. Hoe zo een doopplechtigheid precies verliep, vinden we beschreven in *Uleken*. De baby wordt eerst mooi ingebunseld door de baker, die ook het kind naar de kerk zal dragen onder haar zwarte kapmantel. Samen met haar gaan ook de meter (hier de zuster van de vader) en de peter (de broer van de moeder) mee naar de kerk. Naar gewoonte houdt de vader de thuiswacht bij de moeder. Onderweg houdt het groepje halt wanneer, vooral wiedsters, vragen of ze

het kindje eens mogen zien. Dan tilt de baker de slippen van haar zwarte kapmantel op en toont de baby aan de belangstellenden. Tenslotte komen ze aan de kerk, waar ze worden opgewacht door de koster en de pastoor. De plechtigheid is heel vlug afgelopen en lijkt op een gewone wasbehandeling. Na de plechtigheid gaat de groep naar een herberg, waar zoals het de gewoonte is, de peter trakteert. Ook de waard en waardin wordt iets aangeboden. De glaasjes worden verschillende keren volgeschonken en het gezelschap doet al vrij vrolijk, wanneer ze terug huiswaarts gaan (deel 3 ; p. 528-531).

Bij rijkere mensen werd er dan vaak thuis nog een klein feestje georganiseerd. Zo heeft in *Tantes* Max de familie en ook enige intieme kennissen uitgenodigd, die dan de baby kunnen bewonderen en kunnen genieten van heerlijke pralines. De gasten verlaten wel vrij vlug het huis, daar de moeder alle rust nodig heeft (deel 3 ; p. 439).

Bij de doop van een onwettig kind werd alles heel wat soberder gehouden. Er was geen doopmanteltje, geen wit kleedje en vaak was er ook geen peter of meter komen opdagen. Bij de doop van Euzekes baby in *Levensleer* vervult de meid van het moederhuis de taak van de meter en als peter wordt uit het nabijliggende oudmannenhuis een grijsaard gehaald (deel 3 ; p. 1250).

Het onwettig kind kreeg vaak, omdat het niet de familienaam van de vader kon dragen wel diens voornaam. Zo wordt Euzekes zoontje Florimond genoemd (*Levensleer* : deel 3 ; p. 1250). Normaal echter kreeg de baby de naam van peter of meter. In *Uleken* krijgt het dochttertje van Stanus en Fielemiene, als eerste naam Eulalie (naam van de meter), als tweede naam Maria (naar Onze-Lieve-Vrouw) en als derde naam Philomena (naam van de moeder) (deel 3 ; p. 530). Max en Maries zoontje in *Tantes* wordt naar zijn meter (Max' tante) Clement genoemd, als tweede naam krijgt het de naam van zijn peter (vader van Marie) en pas als derde naam wordt aan het kind een naam gegeven die de moeder mooi vindt, namelijk Sylvain (deel 3 ; p. 437).

Kinderziekten

Kinderziekten als zodanig worden niet vermeld in Cyriel Buysse's werk. Wel heeft hij het in *De Steen* over Aline, het dochttertje van de kasteelheer dat roodvonk heeft. De naaste burens van het kasteel, Sies en Mietje, besluiten op bedevaart te gaan naar Sint-Maria's-Houtem, waar men een nieuwe kerk aan het bouwen is. Voor twee frank zouden ze daar een steen ter ge-

nezing van Aline laten inmettelen. Als ze daar aankomen, schrijft de koster Alines naam in zijn lijvig register en Sies en Mietje kunnen dan een steen uitkiezen. Terwijl de metselaar hun steen inmetstelt, bidden zij een Onze Vader. Wanneer zij terug aankomen op het kasteel, blijkt Aline het al heel wat beter te stellen en uit dankbaarheid laten Sies en Mietje twee waskaarsen branden voor het Onze-Lieve-Vrouwebeeld dat thuis op de kast staat. (deel 5 ; p. 515-528)

LIEFDE EN HUWELIJK

Verkering

De gelegenheden waar Cyriel Buysse jongens en meisjes elkaar laat ontmoeten, zijn steeds weer dezelfde. Hij maakt wel een onderscheid naargelang van de sociale klasse waartoe de jongeren behoren. De gewone arbeider ontmoette zijn meisje bijna altijd op de boerderij waar hij werkte. Zo leren Rozeke en Alfons elkaar kennen tijdens het slijten bij boer Kneuvelds (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2) en Lena en Oscar maken kennis tijdens het wieden op de akker van boerke Biebuijck (*De Strijd* : deel 2).

Na het harde werk kwam de ontspanning en vele jongeren gingen op zondag naar een kermis. Dé gelegenheid bij uitstek om een partner te vinden, was de Zomerlief-kermis, zo genoemd omdat wie die dag geen lief had er de hele zomer geen meer zou krijgen (*Het Zomerlief* : deel 5 ; p. 917). Ook op huwelijksfeesten leerden jonge mensen elkaar kennen.

Zoals we reeds zagen in verband met geboorte en doop, ontstonden vroeger ook heel wat relaties tussen een rijke heer en een eerder arm meisje. In het werk van Cyriel Buysse is dat arme meisje heel vaak een herbergiersdochter, en worden de ontmoetingen dan ook in een herberg gesitueerd. Zo ontmoet Meneer Vital van 't kasteelken Eleken in „In de Groene Linde”, waar hij haar dan ook steeds weer gaat opzoeken (*'t Bolleken* : deel 2). Ook Odon wordt verliefd op een herbergiersdochter en brengt voortaan iedere zondag door bij Sidonie in „In de Warande” (*Het Volle Leven* : deel 2).

Vele rijke heren werden ook verliefd op een meisje, dat bij hun ouders in dienst was. Meneer Triphon, wiens vader een olieslagerij en graanmaaldersrij bezit, begint een liefdesverhouding met Sidonie, die in het bedrijf tewerk gesteld is (*Zoals het was* : deel 3). Florimond, zoon van een welgestelde

kolenhandelaar, wordt op zijn beurt verliefd op Eugenie, de naaister van zijn moeder (*Levensleer* : deel 3).

Vele van deze ontmoetingen liepen uit op een zwangerschap. Daar werd dan wel heftig over geroddeld, maar zolang de vader met het zwangere meisje trouwde, was het geen schande. Als de twee partners behoorden tot dezelfde sociale klasse, kwam het huwelijk er meestal zodra de vader over voldoende geld beschikte. Behoorde het meisje echter tot een lagere maatschappelijke stand dan de vader, dan probeerde deze laatste vaak de hele zaak in de doofpot te stoppen. Het meisje moest het dorp verlaten in ruil voor wat geld (1).

Zoals blijkt uit het voorgaande, speelde de maatschappelijke stand waartoe men behoorde een belangrijke rol in het tot stand komen van een huwelijk. Men trouwde zoveel mogelijk binnen zijn eigen klasse. Daarom kon een meisje, dat verleid werd door een rijkere heer en vervolgens in de steek gelaten was, niet rekenen op het medelijden van de gemeenschap, maar werden haar eerder verwijten naar het hoofd geslingerd :

„Hoe is het toch mogelijk, Sidonie, dat je zoiets gedaan hebt ! Je kon toch wel denken dat er nooit een huwelijk van kon komen ! Waarom ben je toch niet bij uw soort gebleven ?”

(*Zoals het was* : deel 3 ; p. 232)

Ook Sidonie in *Het Volle Leven* wordt gewaarschuwd door haar ouders :

„Vader en moeder zeggen dat er daar niets van kan komen dat deugt, van al dat vrijen met een heer. Jij zult toch nooit met mij trouwen, nietwaar ? Zij zeggen dat ik veel beter zou zijn met een jongen van mijn soorte en dat is de waarheid ook.”

(deel 2 ; p. 543)

Een tweede factor die bepalend was in het kiezen van een huwelijkskandidaat was het vermogen waarover de mogelijke partner beschikte. Zo droomde iedere moeder ervan haar dochter getrouwd te zien met een welgestelde jongen, die bij voorkeur een eigen hofstede bezat. Vaak was men dan ook bereid de jongen of meisje, die men liefhad, in de steek te laten voor een partner die er financieel beter aan toe was :

„Lena hield meer van Oscar dan van hem en als zij er toch toe besloot om Florimond te huwen, dan zou het enkel zijn terwille van de grote, materiële voordelen, die aan zulk huwelijk verbonden waren.”

(*De Strijd* : deel 2 ; p. 1088)

(1) Voor meer gegevens hierover, zie *Geboorte en Doop* in het werk van Cyriel Buysse, *infra*.

Sommige jongeren bleven zelfs gewoon vrijgezel, omdat ze niet de kans zagen door een huwelijk hun welstand te verhogen :

„Reinilde noch Florimond vonden gelegenheid om rijk, héél rijk te trouwen en hadden dan ook eindelijk maar besloten niet te trouwen, om samen, na hun ouders, op de grote, schone boerderij, waar zij zolang geleefd hadden en waaraan zij zo gehecht waren, te kunnen blijven.”

(*De Strijd* : deel 2 ; p. 980)

Hier moet wel aan toe gevoegd worden dat het heel vaak de ouders waren die zo een rijk huwelijk aan hun kind wilden opdringen, maar dat gelukkig de meeste jongeren toch kozen voor de liefde, boven het geld.

Dit laatste impliceert dus dat niet altijd geluisterd werd naar de ouders. Zo laat Free, die tegen de zin van zijn moeder wil trouwen met een boerinnetje, zich niet dwarsbomen :

„Na enkele maanden van onenigheid, die veel verdriet in het gezin veroorzaakte, liep hij op een ochtend met het meisje weg, scheepste met haar in naar Amerika, huwde haar en vestigde zich ginds, zonder nog iets van zich te laten horen.”

(*De terugkomst* : deel 5 ; p. 58)

Alleen rijkere mensen trouwden nooit zonder de toestemming van hun ouders, onder andere uit vrees voor onterving :

„Nooit zou Max Marie tot vrouw gekozen hebben als die keuze soms tegen de zin van de Tantes mocht zijn uitgevallen. Dit was gelukkig niet 't geval geweest : zij hadden alle drie genadelijk hun goedkeuring gegeven.”

(*Tantes* : deel 3 ; p. 367)

Mejonkfrouw Anna wil trouwen met haar neef, mijnheer Armand d'Hautmont. Ze vertelt tegen Rozeke :

„Papa en mama waren er eerst wel wat tegen, omdat wij neef en nicht zijn, maar eindelijk hadden zij toch toegestemd. Maar papa heeft nu opeens lelijke dingen over Armand horen vertellen en heeft hem verzocht het kasteel te verlaten en zijn toestemming tot ons huwelijk geweigerd.”

(*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 121)

Zelfs wanneer men dacht de ideale huwelijkskandidaat gevonden te hebben, liep de verkering soms slecht af en gingen de twee partners uit elkaar. Wanneer het meisje of de jongen dan later trouwde met iemand anders, werd de eerste afgewezen partner gehoord door de gemeenschap. Zo trouwt Lena, die aanvankelijk verloofd was met Florimond, uiteindelijk met Oscar. De dag na het huwelijk gebeurt het volgende :

„In de hoge pereboom vlak vóór de schuur, hing een aangeklede levensgrote pop, die een vrouw voorstelde. Florimond werd bleek van woede. Zijn geheim was dus wel bekend en iemand had hem 's nachts de hoon bezorgd die volgens landelijk gebruik, een afgewezen minnaar toekomt.”

(*De Strijd* : deel 2 ; p. 1092-1093)

Van de afgewezen minnaar werd ook vaak gezegd : hij heeft „een blauwe schene” gelopen. Daarom haalt Vaprijsken, die zeker weet dat Smul een blauwtje gelopen heeft, steeds weer hetzelfde grapje uit :

„Hij liet zijn sikkels in het koren vallen en sprong eensklaps hinkend en jankend in 't ronde, de beide handen wrijvend aan zijn scheenbenen, jammerend dat hij ergens tegenaan gelopen had en dat ze helemaal paars en blauw zagen.”

(*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 248-249)

Verloving

Bij de gewone arbeidersmensen was er geen sprake van een verlovingsfeest. Dit werd enkel georganiseerd door de hele rijken. Zo wordt in *Van Hoog en Laag* de verloving van jonkvrouw Elvire met meneer Gaëtan gevierd met een vuurwerk, dat door alle mensen uit het dorp bewonderd wordt. Wat er verder gebeurt op het verlovingsfeest, wordt niet vermeld (deel 2 ; p. 965).

Huwelijk

Wanneer de partners definitief besloten met elkaar in het huwelijk te treden, werd het aanstaande huwelijk officieel bekendgemaakt. De huwelijksaankondiging werd uitgehangen aan het gemeentehuis en werd ook afgeroepen van de preekstoel :

„Het huwelijk van dikke Pol en Steefe hing uitgeplakt in „'t kasken” aan de gevel van 't Gemeentehuis en 't werd afgekondigd van de kansel in de kerk.”

(*In 't Klein Congres* : deel 5 ; p. 999)

Uiteindelijk brak dan de dag van het huwelijk aan.

Vroeg in de morgen begaven de trouwers zich naar het gemeentehuis, waar het burgerlijk huwelijk zou afgesloten worden. Zo komen Rozeke en Alfons even voor half negen aan op het gemeentehuis. Ze worden vergezeld door hun ouders, een „trouwvaarke” (een knecht) en een „trouwmoerke” (Rozeke's zuster). Als getuigen worden drie ambachtslui uit de buurt, die daar meestal voor dienden, van hun werk gehaald. De secretaris leest de huwelijksakte voor en de eerste schepen vraagt aan de ouders of zij toestemmen in het huwelijk, en aan de trouwers of zij elkaar aanvaardden als echtgenoot en echtgenote. Na het tekenen van de huwelijksakte begeeft het groepje zich naar de herbergkamer van het gemeentehuis, waar de trouwers trakteren met een borreltje. (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 48-51).

Een bijna identiek burgerlijk huwelijk wordt beschreven in *De nachtelijke aanranding*. Nadat de akte ondertekend is, geeft de secretaris aan Guustje

(de bruidegom) het trouwboekje met het banale grapje :

„Dat is het boekje voor de kinderen die er kunnen komen. Er is plaats voor twaalf kinderen : en als het vol is mag je om een ander komen.”

(deel 2 ; p. 861)

Bij rijke mensen verliep alles enigszins anders.

Bij het huwelijk van Juffrouw Anna van het kasteel vindt de wettelijke huwelijksplechtigheid op het kasteel zelf plaats. Wanneer die voltrokken is, zet de stoet zich onder kanongebulder in beweging naar de kerk. De praalstoet wordt geopend door een vaandrig te paard, die de wit-en-rode vlag met gouden franjes draagt. Dan volgen twee aan twee de boerenruiters, ook gekleed in wit en rood, de kleuren van het kasteel. Vervolgens krijgen we de rijtuigen waar de familie en vrienden plaats in hebben genomen. Tenslotte verschijnt de bruidegom met de barones en de bruid met haar vader. Over een rode loper betreden zij de kerk, en de trouwers nemen plaats op aparte roodfluwelen stoelen met links van hen de dames uit de bruidsstoet en rechts de heren. Overal in de kerk had men prachtvendels uitgehangen en aan de voet van de heiligenbeelden had men de waskaarsen ontstoken. Na de uitwisseling der ringen gaan de trouwers en hun ouders naar de sacristie. Als de huwelijksakte ondertekend is, verlaat het jonge paar de kerk onder de tonen van een orgel en violen. De klokken beginnen te luiden, kanonnen bulderen en het paar wordt opgewacht door een juichende menigte. (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 144-149)

Bij de gewone arbeider werd alles heel wat soberder gehouden. Zo verloopt de kerkelijke huwelijksplechtigheid van Rozeke en Alfons heel haastig (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 52) en die van Péélzie en Guust is heel kort en nogal vervelend (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 864)

Na de mis begaf men zich naar een herberg, waar de ouders van het paar de hele groep iets aanbood. Vader en moeder van Dalen trakteren op warme chocolade en krentebroodjes in „d'Ope van Vrede” (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 52) ; en bij Péélzie en Guustje worden chocolade en eierkoekboterhammen gebruikt in „De Dobbele Arend” (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 864)

Na de maaltijd was het de gewoonte dat de trouwers vertrokken op huwelijksreis. Ze werden begeleid naar het dichtstbijgelegen station van waaruit de trouwers vertrokken naar de stad om daar de dag door te brengen. Samen met het „trouwmoerke” en „trouwvaarke” gaan Rozeke en Guustje naar Gent. Ze brengen er een bezoek aan hun nicht begijntje en maken een

ritje met de elektrische tram (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 52-56).

Péélzie en Guustje daarentegen slenteren door de winkelstraten en brengen daarna een bezoek aan de veemarkt en de dierentuin in Gent (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 864-872).

Rond zeven uur keerden de trouwers dan terug naar huis. Meestal was het avondfeest reeds aan de gang en werd het jonge paar dan door een vrolijke bende onthaald. In vader van Dalens huisje worden er karbonaden en saucijsjes aangeboden, en daarna pannekoeken die zwemmen in melk met boter en bruine suiker. Er is ook bier, genever en koffie. Algauw is de hele buurt er aanwezig (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 66-73). Ook bij Péélzie en Guustje gaat het er vrolijk aan toe. Rond Sint-Pietersvuren (het koppel trouwt op 28 juni, de dag vóór St.-Pietersdag) wordt er verteld, gelachen en gedanst. In een herberg vlakbij staan er twee grote hammen klaar en twee enorme stapels sneden rogge- en tarwebrood (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 873-876).

Na heel wat vrolijkheid, verlieten de trouwers het feest. In *Het leven van Rozeke van Dalen* wensen de trouwers rond 10 uur naar huis te gaan. Iedereen krijgt een vol glas in de hand en komt daarmee het glas van het jonge paar aantikken. Daarna begeleiden ze de trouwers met harsfakkels naar hun woning (deel 2 ; p. 73-77). Als Guust en Péélzie huiswaarts wensen te gaan, wordt eerst nog een rondedans gedanst, terwijl men luidkeels zingt :

„En onze liefde zal blijven bestaan. Zolang wij den toren van Heule zien staan !”
(*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 876-878)

Laten we nu al die feestelijkheden naar aanleiding van een huwelijk van een arbeider vergelijken met wat er gebeurt bij een rijk huwelijk.

Ook de rijken gingen op huwelijksreis, maar meestal naar het buitenland en ook voor een langere periode. Rond vier uur, wanneer het huwelijksfeest nog volop bezig is, verlaten Max en Marie het gezelschap. Ze omhelzen hun ouders en geven de overige genodigden de hand. Ze vertrekken op huwelijksreis, die zal gaan van Brussel, over Parijs, de Rivièra, Genua en Florence naar Rome (*Tantes* : deel 3 ; p. 365-369). In *Uleken* komt de kasteelheer en zijn bruid terug van een huwelijksreis in vreemde landen. Plechtig wordt het echtpaar afgehaald aan het station en in ereoptocht onder triomfbogen en bloemen naar het kasteel gebracht (deel 3 ; p. 507).

Het huwelijkspaar wordt ook „gestropt” :

„Toen de open landauer, waarin het echtpaar was gezeten, vóór De Floncke kwam, traden twee in 't wit geklede meisjes met een bloementouw naar voren en spanden er-

mee de hele breedte van de weg vóór 't rijtuig af. De jubilarissen waren „gestropt” en een derde meisje kwam met een bloemenruiker naar de landauer toe en las, van een velletje papier, in 't Frans, een complimentje af.”

(*Uleken* : deel 3 ; p. 508)

Ook Rozeke en Alfons, wanneer deze terugkeren van hun ééndaagse huwelijksreis, worden „gestropt” :

„Een lang snoer van in elkaar gevlochten bloemen dwars over de weg gespannen, bellette hen de doortocht. Een in 't wit gekleed klein meisje trad naar voor en las een gedichtje voor.”

(*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 66-67)

Ter gelegenheid van het huwelijk van Meneer Santiel van 't kasteel is er 's avonds op het kasteel ontvangst en verlichting. Om negen uur wordt er een vuurwerk afgestoken en er wordt overvloedig champagne geschonken, ook voor de mensen uit de buurt (*Uleken* : deel 3 ; p. 509).

Een laatste punt dat we willen aanstippen in verband met het huwelijk is hoe de huwelijkskleding er precies uitzag. Opnieuw dringt zich een vergelijking tussen arm en rijk op.

Op haar huwelijksdag draagt juffrouw Anna van het kasteel een lang slepend witsatijnen trouwkleed en een lange witte sluier. Op het hoofd heeft ze een kroontje en in haar hand een ruiker met lange witte linten (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 146). We krijgen ook een kleurrijke beschrijving van de familieleden en vrienden die het huwelijk bijwonen :

„Toen verscheen 't eerste rijtuig. Een knecht in livrei opende vlug het portier en een lange, magere heer in rok steeg uit, biedend de hand aan een in gele zij geklede dame. (...) Reeds volgde 't tweede rijtuig, met een dikke, rode, grijze, schitterend gedecoreerde heer en een grote, zware, zwartharige dame geheel in 't lila, met lila hoed en lila struisveren. (...) Dan volgden snel, in rijke, bonte kleurschakering al de anderen : blauwe dames, rode dames, groene dames ; jonge meisjes in lichtroze en wit, allen behangen met kant en juwelen en met sierlijke kapsels. Tegenover hen de mannen, allen witgedast en zwartgerokt, behalve twee militairen in uniformen. Allen waren overvloedig gedecoreerd met kruisen en linten.”

(*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 144)

Marie, die trouwt met een advocaat, draagt op haar huwelijksdag een lang, wit bruidskleed met oranjebloesems en een fijne achteroverhangende sluier (*Tantes* : deel 3 ; p. 366).

De trouwkleeding van de rijken stond in een heel scherp contrast met die van de gewone arbeider.

In *Het leven van Rozeke van Dalen* wordt beschreven hoe Rozeke en Alfons er uitzien op hun huwelijksdag :

„Ze waren beiden gans in 't zwart gekleed, hij met een rond hoedje, het donker haar zorgvuldig gestreken en 't zwarte snorretje gekruld, netjes als een heer ; zij met een schitterende witte onderrok waarvan zij het randje liet zien en een zwarttulen hoedje, met hel-witte-en-rose bloemen.

Vaprijsken, als een zomervogel in 't groengeel gekleed, was trouwvaarke, en La, in 't donkerbruin, met schelblauwe bloemen op haar hoed was trouwmoerke.”

(deel 2 ; p. 48)

We krijgen ook een beschrijving van hoe Steeffe en Pol uitgedost zijn op hun huwelijk :

„De dikke Pol, geheel in 't zwart gekleed, stapte uit het rijtuig als een heel voornaam persoon, en de verschijning van Steeffe verwekte sensatie : ook zij was gans in 't zwart gekleed, in zwarte zij met git erover ; en om de hals had zij iets wits als kant en droeg een zwarte hoed met witte linten. Zij droeg verlakte schoenen en had een prachtige gouden horlogeketting om de hals. Zij droeg lange, gouden oorbellen en een diamanten broche.”

(In 't Klein Congres : deel 5 ; p. 1000)

Wel moet gezegd worden dat in het latere werk van Cyriel Buysse al een verandering merkbaar wordt. Vooral na de oorlog waren er heel nieuwe opvattingen over mode ontstaan. De zwarte en donkere kleuren werden van dan af vervangen door lichtere tinten. Dit is bijvoorbeeld merkbaar op een huwelijksdag van Eulalietje en Allewies :

„Eulalietje zag er keurig uit, met witte handschoenen, lichte kousen en kort rokje, als voor een zomerwandeling. Allewies daarentegen had, ondanks het milde weer, zijn gele regenmantel en zijn bruine kaplaarzen aangetrokken. Uleken en Natsen, heel deftig in 't zwart, met al hun juwelen, leken wel zeer van de goede ouwe tijd naast dat jeugdig en voortvarend echtpaar.”

(Uleken : deel 3 ; p. 619)

Het thema van de liefde in het werk van Cyriel Buysse.

Voor wat hier volgt, werd een en ander ontleend aan het werkje dat Marc Galle over Cyriel Buysse schreef. Terecht merkt M. Galle op dat een thema dat in elke roman van Cyriel Buysse als centraal mag beschouwd worden, de liefde is of althans de verhouding tussen man en vrouw (1).

In de werken die Cyriel Buysse vóór 1905 schreef, is deze verhouding meestal uitsluitend van fysieke aard. Het beste voorbeeld daarvan is wel te vinden in *Het recht van de sterkste*, waar Reus Balduk Maria verkracht en haar verdere leven ondraaglijk maakt.

(1) M. GALLE, *Cyriel Buysse*, p. 38.

Maar ook in de werken die dateren van na 1905, is deze louter fysieke relatie tussen man en vrouw aanwezig. Zo ontmoeten we in *Het leven van Rozeke van Dalen* een figuur, die best een tweelingbroer van Balduk uit *Het recht van de sterkste* zou kunnen wezen. Smul, die als knecht werkt op de hoeve van Alfons en Rozeke, wacht net zolang tot wanneer Alfons gestorven is maar neemt meteen na diens dood Rozeke voor zich. Hij verkracht haar en dwingt haar tot een tweede huwelijk. Steeds weer wordt hij beschreven als een sater, die grinnikte van woest genot en wraak (p. 259). Een dergelijke relatie loopt dan ook verkeerd af voor de beide partijen. Smul verdrinkt in de vaart en Rozeke verlangt naar de dood, die haar zal verenigen met haar man Alfons en haar vriendin Anna.

In *'t Bolleken* en *Het Volle Leven* is de situatie bijna identiek. In de eerste roman maken we kennis met Mijnheer Vital van 't kasteel die verliefd wordt op Eleken, een herbergiersdochter. Hij maakt haar stormachtig het hof, maar al gauw blijkt Eleken niet meer zo bereid zijn eisen in te willigen, althans niet zo lang ze niet getrouwd zijn. En Mijnheer Vital trouwt dan maar met haar. Aanvankelijk probeert hij haar uit haar stand te verheffen en zichzelf verder te interesseren in zijn vroegere activiteiten, maar spoedig vervallen ze alle twee in een passiviteit :

„Meer en meer vond hij zijn troost en hechtte zich diep vast in algemeen materialistisch welgenoeven. Hij voelde, zonder er 't gevaar van te beseffen, dat zij zijn lichamelijke rust en zijn gezondheid was.

In zijn hersens doofde elke intellectuele inspanning uit, de scherpste van zijn waarnemingsvermogen verslaptte en de verfijning van de geest verstompte, maar zijn fysiek wezen werd krachtiger, meer en meer tegen dagelijkse overdaad bestand.”

(*'t Bolleken* : deel 2 ; p. 419)

Deze passiviteit is dan ook hun ondergang.

Hetzelfde lot treft ook Odon en Sidonie in *Het Volle Leven*. Odon, zoon van een rentenier, gaat op een kamer in de stad wonen en ontmoet daar geregeld Sidonie, een herbergiersdochter die ook al een kind van hem heeft. Na de dood van zijn ouders gaat hij terug op het kasteel wonen en zet zijn bezoeken aan Sidonie voort :

„Hij besloot nooit meer te reizen, nooit meer met mensen om te gaan die hij niet kende en zich als 't ware uit de wereld terug te trekken. Dat besluit hield hij vol, eerst systematisch, met hardnekkig-nijdige vooringenomenheid, maar van lieverlede geraakte hij in de sleur en eindelijk was zijn dagelijks bestaan zo vast geregeld als de gang van een horloge, die in stage ritmus de momenten van de dag verdeelt. 't Was opstaan, ontbijten, pijproken, krantjes lezen, slenteren, naar Sidonie toe gaan.

Een of twee borreltjes, doelloos daar zitten, nieuwtjes horen of vertellen, naar huis gaan om te lunchen, na de lunch gaan liggen ; en dan weer roken, slenteren en naar Sidonie, tot 't etensuur. En dan na het eten nóg eens 't zelfde, tot het moment van slapen gaan.”

(deel 2 : p. 596)

Ook die passiviteit loopt verkeerd af en Odon verdrinkt in een sloot. Kenmerkend voor Cyriel Buysse pessimistisch realisme is het einde van het verhaal. Sylvain, Sidonies zoon, vindt een paar gewaagde foto's van zijn moeder en voelt meteen de schande van zijn oorsprong heel scherp aan. En alhoewel Sylvain net voor die vondst nog gezworen had dat hij van het leven zou genieten en dat niemand hem daarbij in de weg zou staan, voelt hij zich nu gedoemd dezelfde weg op te gaan als zijn ouders :

„En bevend, alsof in dit kasteel, waar reeds zoveel smart en rouw gelegen was, ook plotseling een vloek van toekomst hém omdreigde, viel hij machteloos in meneer Dudemaines oude leunstoel neer...”

(*Het Volle Leven* : deel 2 ; p. 614)

We mogen dus besluiten dat Cyriel Buysse een louter fysieke liefde verwerpt. Ze leidt immers tot intellectuele passiviteit en bewerkstelligt de ondergang van beide partners.

Dat wil echter niet zeggen dat het fysieke mag ontbreken in een liefdesrelatie. Zeker niet, want Cyriel Buysse is boven alles de schrijver van de natuur. Hij veroordeelt dan ook hen die het natuurlijke willen tegenwerken. Het beste voorbeeld daarvan vinden we weer in *Het Ezelken*. Juffrouw Constance, de zuster van de pastoor, is heel erg gekant tegen de fysieke liefde :

„Een ander punt waar zij streng, scherp streng, méér dan scherp streng op was, dat was het verkeer tussen mannen en vrouwen.”

(deel 2 ; p. 632)

Haar devies „oorlog aan de liefde” deelt ze met Juffrouw Toria Schouwbroeck, een rijke oude vrijster. Deze laatste drijft dit devies dan wel door tot het uiterste :

„Zij deed het op een nog uitgebreider schaal, en was nog vinniger en scherper in de toepassing van haar beginsel, dan de zuster van de nieuwe pastoor. Bij haar geen genade, voor mens noch dier ! Haar systeem was dat van de geheelonthouding, zonder verzachtende omstandigheden. Haar bediening - een meid en een tuinman - waren van een leeftijd, waarop men doorgaans aan de liefde niet meer denkt. Zij was verzot op beesten, en op de binnenplaats van haar deftig renteniershuis had zij een prachtvolière laten bouwen, die vol zat met of gecastreerde of uitsluitend vrouwelijke vertegenwoordigers van de verschillende soorten. Zij hield kippen, maar geen haan, met dien gevolg dat de hennen zelf aan 't kraaien gingen, tot er weldra een haan uit de buurt met klapperende vleugels en victorieus gekraai over de omheiningsmuur gefladderd kwam, waar hij dan ook onmiddellijk, nog voor hij de tijd had te zondigen, op meedogenloos bevel van juffrouw Toria, door de oude tuinman neergeschoten werd. Haar gecastreerde poes, die zich ganse dagen met geknepen ogen in de zon of bij de kachel zat te koesteren, was een wonder van mollige luiheid en vetheid, en de enige smet van geheel juffrouw Toria's deftig en fatsoenlijk leven was haar hondje, Mirza, die eens, in een onbewaakt ogenblik, midden op de straat, met een gemene hond ... O, juffrouw Toria mocht er niet aan denken of zij moest er steeds weer om razen en om huilen ... het

had haar liefde voor het hondje op een ontzettend harde proef gesteld ; de meid, die door haar schandelijke nalatigheid de schuld van het gebeure was, werd er op staande voet voor weggezonden, en zes weken later werden Mirza's kleintjes in de mestput verdrinken.

(deel 2 ; p. 634-635)

Het loopt dan ook allemaal verkeerd af, ook voor juffrouw Constance. Haar broer zet haar het huis uit en later wordt ze meedogenloos door de koster en zijn gezin uitgebuit.

Ook hier is het einde weer heel typisch. Precies in de kamer waar juffrouw Toria gestorven is, wordt het negende kind van de koster geboren. De kunstmatige steriliteit heeft plaats gemaakt voor de natuurlijke vruchtbaarheid.

Ook de drie tantes in de gelijknamige roman *Tantes* doen alles wat zij maar kunnen om de liefde tussen Adrienne en Raymond de grond in te boren. De twee geliefden zien zich verplicht elkaar in het geheim te ontmoeten en beslissen uiteindelijk samen te vluchten. Maar zover komt het niet. Op de avond van de vlucht poging vindt men Adrienne in een uiterst zorgwekkende toestand. Het is haar allemaal te veel geworden en ze staat aan de rand van de krankzinnigheid. Aan haar sterfbed verwijt haar zuster Clara de tantes dat zij verantwoordelijk zijn voor Adriennes dood :

„Met alle eerbied u verschuldigd, durf ik zeggen dat uw handelswijs verkeerd was. Gij hebt altijd geleefd buiten het echte leven, zoals wij, trouwens, tot nu toe geleefd hebben. Maar ik beschuldig u alleen niet ; ik beschuldig ook onszelf. Wij hebben u gevreesd en u ontzien uit miserabele berekening. Wij hebben nooit iets durven doen dat tegen uw zin kon zijn, omdat gij rijke erfantes zijt, omdat wij vreesden dat gij ons later zoudt benadelen. Wij hebben de tijd laten voorbijgaan, wij hebben ons leven verwoest, ons in eenzaamheid laten verdorren, zoals gij zelf verdord zijt, zonder iets van 't ware, rijke, echte leven te genieten.”

(deel 3 ; p. 480)

Hier wordt al meteen duidelijk hoe de jongere generatie durft ingaan tegen de opvattingen van de ouderen. Dit thema, de tegenstelling tussen oud en jong, wordt behandeld in heel wat boeken geschreven na de oorlog, na Cyriel Buysse terugkeer uit Nederland. De oorlog had immers heel wat veranderd :

„Er hing iets in de lucht : er broeide iets in de geesten. De mensen hadden als 't ware andere gezichten gekregen. Evenals wat men „de mode” noemde, van lieverlede totaal gewijzigd en veranderd was, zo had zich ook de levensopvatting en het gemoed van de mensen gewijzigd. Er waren twee lijnrecht tegenover elkander staande levensopvattingen : de oude en de nieuwe ; en die leverden elkaar, ingehouden nog, een felle strijd.”

(*Uleken* : deel 3 ; p. 629)

Deze klimaatsverandering had ook zijn invloed op liefde en huwelijk. Een

voorbeeld daarvan is te vinden in de roman *De Schandpaal*. Lowiezeken is zwanger geraakt tijdens haar verkering met Guustje en alhoewel deze laatste belooft met haar te trouwen zodra hij geld heeft, spreekt het hele dorp schande over haar. Wat echter voor de gewone arbeider zonde is, is voor de rijkere klasse aanvaardbaar. Zo leeft Mevrouw Venneman samen met haar minnaar Meneer Aamidé, en hoewel eenieder het weet, wordt er niet over gesproken.

De moraal verschilt niet alleen van klasse tot klasse, ze verschilt ook naar gelang van de tijd. Zo is na de oorlog alles anders geworden. Zulma, Lowiezekes dochter, is net zoals haar moeder zwanger geraakt van de neef van de kasteelheer, Meneer Gontran. Het hele dorp spreekt schande over haar, maar wanneer ze met haar man en haar kind een bezoek brengt aan haar ouders, staat datzelfde dorp in bewondering voor hun geluk en rijkdom.

Lowiezeken begint dan ook te piekeren :

„Zij voelde de schande, die Zulma niet voelde. Zij, die aan de schandpaal had gestaan, voelde er zich voor de tweede maal aan vastgekleusterd, door de oneer van haar dochter. Het ganse dorp had Zulma bewonderd en benijd om haar verondersteld geluk ; maar dat was geen echt geluk en op de bodem van die bewondering lag minachting. Of was de wereld dan toch zo veranderd, dat het wel bewondering en waardering was, en geen minachting ?”

(*De Schandpaal* : deel 3 ; p. 798)

Cyriel Buysse begint zijn schrijverscarrière als een pessimistisch realist. De toestand in Vlaanderen is immers zo dat hij niets anders kan doen dan agressief en brutaal zijn. Wanneer hij echter na de oorlog terugkeert naar Vlaanderen, vindt hij de toestand er zo veranderd, dat hij eerder vitalistisch gaat schrijven. Stilletjes aan beginnen de jongeren het juk van kasteel en kerk van zich af te werpen, wat een verbetering voor de toekomst belooft.

DOOD EN BEGRAFENIS

Berechting

Wanneer een persoon niet lang meer te leven had, werd de pastoor verwittigd, opdat deze zo vlug mogelijk de zieke zou kunnen berechten.

Zo brengt een knecht het bericht dat Rozalie Verstrate van het Tempelhof opeens veel verslechterd is en dat de pastoor er zonder aarzelen heen moet :

„Vijf minuten later weergalmden een fijn, intermitterend geklingel in de stille straat. Van huis tot huis gingen de deuren open, en de mensen kwamen blootshoofds, met biddend gevouwen handen, op hun drempel knielen. Meneer de pastoor ging vooraan, een goudomrande, paarse stola over zijn zwarte soutane, een paars foudraal,

waarin het Heilig Sacrament verborgen zat, in zijn beide, op de borst gekruiste handen. De koster volgde, op vier passen afstand, een geplooid wit koorhemd over zijn gewone plunje, een brandende waskaarslantaren in zijn linkerhand, en in zijn rechterhand de schel van de berechting, die hij om de zoveel passen, regelmatig drie maal na elkaar deed klingelen. De neergeknielden mensen bogen diep en deemoedig het hoofd ; en eerst toen 't schelletje buiten de huizen zweeg, sloegen de mensen een kruis en richtten zij zich op."

(*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 657)

Ook Guust voelt zijn einde naderen en hij laat de pastoor ontbieden. Hij wil als een goed christen sterven en legt zelf de palm klaar, die voor het Heilig Oliesel moet dienen. De pastoor vraagt Guust of hij klaar is om de eeuwigheid in te gaan en neemt hem daarna de biecht af (*Guust de profane* : deel 5 ; p. 786-787).

Het afleggen van de dode

Nadat de dood was ingetreden, werd de afgestorvene onmiddellijk afgelegd. Nergens in het werk van Cyriel Buysse vinden we een uitvoerig relaas hoe dit afleggen precies gebeurde. We moeten dus proberen, door verschillende elementen uit verschillende verhalen samen te brengen, ons daarvan een zo volledig mogelijk beeld te vormen.

De dode werd afgelegd door iemand die zich op het ogenblik van de dood in het huis bevond. Meestal was dit een familielid of een meid, die dan werd bijgestaan door een buurvrouw.

Juffer Toria wordt afgelegd door haar meid en door haar vriendin Constance, de zuster van de pastoor. Die sluiten meteen ook de luiken en de deur van de woning, en Juffer Toria's poes en hond worden in aparte kamers afgezonderd (*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 730). Bruno's grootmoeder wordt afgelegd door Bruno's vrouw, geholpen door een buurvrouw. Terwijl de vrouwen een grote ketel met water over het haardvuur hangen, maakt Bruno zich klaar om op het gemeentehuis en bij meneer pastoor het overlijden te gaan aangeven. Hij zal meteen ook bij de timmerman van het dorp een kist bestellen. Wanneer Bruno terugkomt, ligt de dode reeds netjes uitgestrekt met gevouwen handen op het bed (*De honderdjarige* : deel 5 ; p. 480).

Meneer Verpoest, een rijke kolenhandelaar, wordt afgelegd in een sneeuw-wit hemd en een sierlijk gestrikte witte das. Ondertussen brengen de familieleden alles in gereedheid voor de begrafenis. De „knapen" van de buurt wordt ontboden en al vlug is deze op weg met de boodschap, aan alle huizen van de straat bellend : „De complimenten van madame Verpoest, meneer Verpoest is deze morgen om half zeven overleden". Florimond, de zoon maakt ook een lijstje op van de naaste familieleden en vrienden, die

later op de dag ook door de „knapen” zullen verwittigd worden. Bovendien had de dokter twee briefjes afgegeven met „constatation de décès” voor de aangifte van het overlijden op het stadhuis en een „permis d’inhumer” voor het regelen van de begrafenis. Ook met de pastoor van de parochie van ’t Heilig Hart zou onderhandeld worden voor het bepalen van de lijkdienst en het vaststellen van dag en uur. Ondertussen zijn de meeste mensen op de hoogte gebracht van het overlijden van meneer Verpoest. Sommigen sturen kaartjes met rouwbeklag naar de familie en meneer en madame Carboneille laten een prachtige gerbe van natuurlijke bloemen (mimosa’s, lila’s en anjelieren) afleveren. Ook alle handelaars uit de buurt gaan bij de familie Verpoest aankloppen om hun zaak aan te bevelen voor het bestellen van rouwkransen, voor het leveren van de kist, voor het in rouw draperen van de gang en de salons.

’s Avonds is alles wat kalmer geworden en Florimond begint met het opstellen van de rouwbrief.

Madame Verpoest, née Van der Wieten,
Monsieur Julien Verpoest,
Mademoiselle Marina Verpoest,
Monsieur Florimond Verpoest,
Mademoiselle Paula Verpoest,

ont la profonde douleur de vous faire part de la perte cruelle et irréparable qu’ils viennent d’éprouver en la personne de monsieur Jean-Baptiste Verpoest, président d’honneur du Club Culinair, leur époux et père, né à Gand et décédé à Mont St.-Amand le 26 décembre 190..., après une courte maladie, à l’âge de 67 ans, muni des secours de notre Mère la Sainte-Eglise.

Les funérailles, auxquelles vous êtes prié d’assister, auront lieu le mardi 29 courant, en l’Eglise du Sacré Coeur à 10 1/2 du matin.

Les messes pour dames seront dites le même jour de 10 h à midi.

L’inhumation se fera dans le caveau de famille au cimetière Communal de la porte de Bruges à Gand.

On se réunira à la maison mortuaire à 10 heures.

Naar wie rouwbrieven worden verstuurd, wordt niet vermeld (*Levensleer* : deel 3 ; p. 1266-1270).

Het groeten van het lijk en het gezamenlijk bidden voor de overledene.

De dode werd gewassen, propere kleren aangetrokken en op het bed in de slaapkamer gelegd. De handen van de dode werden meestal rond een rozenkrans gevouwen. Op een kastje tegen de muur stond een brandende kaars voor een Lievevrouwbeeld, dat tussen twee tuilen gemaakte bloemen onder een glazen stolp stond. Vaak bevond zich op het kastje ook een wijwatervat met palmtakje. Zodra alles klaar was, konden de buurvrouwen de kamer binnenkomen om een laatste groet te brengen aan de overledene :

„Om vijf uur, in de vroege, kille, stille winterschemering, was alles klaar en de mensen mochten naar de dode komen kijken.

Talrijk, van alle kanten, meestal vrouwen in zwarte kapmantels, kwamen zij op. Zij vouwden hun handen en knielden in gebed, vóór 't witte ledikant van de overledene. Na tien uur werden geen bezoekers meer toegelaten. Aamlie deed de voordeur op slot en samen bleven de twee vrouwen met Puipken de dode waken.”

(*t Ezelken* : deel 2 ; p. 730)

Ook voor de overleden honderdjarige wordt gebeden :

„In kleine groepjes, gehuld in hun zwarte kapmantels als rouwende nonnen, kwamen de buren-vrouwjes binnen. Zij drongen schoorvoetend naar 't dodenkamertje en knielden er voor de overledene neer. Eén zei met luider stem de gebeden op en al de anderen zeiden haar na. Om 9 uur luidde de dorpsklok het ogenblik van slapen gaan en allen vertrokken langzaam huiswaarts en de huisgenoten bleven met de overledene alleen.”

(*De honderdjarige* : deel 5 ; p. 480)

Rozeke neemt afscheid van haar vriendin Anna. Ze bidt, geknield vóór het doodsbed en met een vochtig palmtakje besproeit ze de lijkwade van de dode (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 287).

Het testament

Voor we overgaan tot de begrafenis zelf, willen we het eerst even hebben over het testament. Het was inderdaad zo dat reeds vóór de begrafenis de inhoud van het testament bekend gemaakt was aan de betrokken partijen. Reeds vroeg in de ochtend na het overlijden van Juffer Toria verschijnt de dorpsnotaris om het testament aan 't Ezelken en Aamlie voor te lezen. Ook Max wordt zo vlug mogelijk op de hoogte gebracht van de inhoud van het testament van zijn tante. In zo een testament stond natuurlijk in de eerste plaats beschreven hoe het fortuin dat de overledene achterliet moest verdeeld worden. Vaak had de overledene ook haar verlangens laten optekenen in verband met de begrafenis en eventuele latere missen die ter her-

denking zouden opgedragen worden.

De inhoud van Juffer Toria's testament luidt als volgt :

„Juffer Constance erfde het huis en een deel van het fortuin, en ook Aamlie (de meid) kreeg een beduidende som. Verder was meneer De Stampelaere de grootste erfgenaam. Hem werd een zuivere som van vijftigduizend frank voor het oprichten van zijn nonnenklooster toebedeeld. Van de verre neefjes en nichtjes gewaagde het testament in 't geheel niet. Die moesten juffer Toria naar hartelust verwensen. En de laatste bepaling doelde op de begrafenis, die met de allerhoogste dienst in de parochiale kerk geschieden moest, en ook gevolgd zou zijn, gedurende dertig jaren, door jaarlijkse, plechtige diensten, in dezelfde kerk en ook in die van meneer De Stampelaeres dorp.”

(*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 732)

Tante Victoire had het volgende laten optekenen in haar testament :

„Voor de begrafenis weet Max de inhoud van het testament al. Hij wist dat hij, en ook zijn zusters, een niet onaanzienlijk legaat kregen ; maar het grootste deel van het fortuin der afgestorvene ging over op de nog levende Tantes en werd ook ruim besteed aan begrafenis-kosten en aan ontelbare zielemissen in de kerk en in het klooster. Zo werden meneer de pastoor en de nonnetjes ook een soort erfgenamen, mitsgaders de notaris en de dokter, die ook wel flinke rekeningen zouden indienen. Zelfs de oude meid Eemlie was met een aardig sommetje bedacht ; en daar zij een heel slecht gebit had, kreeg zij daarenboven nog de in goud gezette, valse tanden van de Tante. Maar die pasten niet in haar mond ; zij zou ze te gelde maken.”

(*Tantes* : deel 3 ; p. 459)

Tenslotte had ook Cyriel Buysse's grootmoeder een testament laten opmaken.

„Daarbij ook had zij in haar testament besproken, dat er, trouw aan de oude traditie, veertien dagen na haar begrafenis, een plechtige uitvaart zou plaatshebben, gevolgd door een gemeenschappelijke maaltijd, voor de familieleden, de voornaamste ingezetenen van de gemeente en voor al haar pachters, die vrij talrijk waren. Verder waren de behoeftigen van 't dorp ook niet vergeten.”

(*Luuske Roose* : deel 5 ; p. 1103)

Uit de voorbeelden mag ook blijken dat een testament enkel geschreven werd door iemand die behoorde tot de rijkere klasse en zeker niet door een gewone arbeider.

Begrafenis

Tenslotte brak dan de dag der begrafenis aan. Daar het verloop van een begrafenisplechtigheid volledig bepaald werd door het vermogen van de overledene, zullen we eerst nagaan hoe een rijk iemand begraven werd om daar dan tegenover een begrafenis van een gewone arbeider en die van een landbouwer te plaatsen.

De rijke tante Victoire is overleden. Iedere dag tussen het afsterven en de begrafenis luiden drie klokken, 's ochtends en 's avonds, lange, plechtige doodspozen (*Tantes* : deel 3 ; p. 458). Ook bij de dood van Juffer Toria Schauwbroeck beginnen de klokken zo te luiden, dat tot op de verste gehuchten de mensen weten dat de rijke oude juffer overleden is (*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 730).

Op de dag van de begrafenis zelf wordt het lijk van tante Victoire door vier pastoors tot voor het hek van het huis afgehaald. Gekleed in hun rijkste pronkgewaden (al wit en zwart fluweel en zilver) dragen zij het zilveren kruis van de kerk en openen aldus de lijkstoet. Zij worden gevolgd door de koorknappen in felle, rode rokken. Voor de kist lopen ook weeskinderen uit 't Armenhuis. Zij worden geleid door zwarte nonnetjes, dragen lange rouwsluiers en houden brandende waskaarsen in de hand. Achter het lijk stapt de familie, de mannen in rok en witte das, blootshoofds, met de zwaar gerouwbande hoge hoed in de hand, de vrouwen nauwelijks herkenbaar onder de dikke rouwsluiers, die tot de voeten reiken. Na de familie volgen de notabelen uit het dorp, de pachters en bedienden van de *Tantes*, en verder de halve bevolking uit de omtrek.

In de kerk is er, zoals het de gewoonte was voor een overlijden uit de adelstand, stro gestrooid en rond de katafalk branden kaarsen zo dik als armen. De mannen nemen plaats rechts van de kist, de vrouwen links. Het orgel speelt en er is wierook.

Als de offerande begint, nadert meneer Dufour (broer van de overledene) met de waskaars in de hand tot de communiebank en zoent er het pateen. Zijn voorbeeld wordt gevolgd door alle mannen van de familie en door al de vrienden. Na de rijke heren is het de beurt aan de boeren en de gewone mensen. Meneer Dufour kijkt nauwgezet toe om te weten wie er allemaal ten offer gaat. Na de mannen gaan tenslotte ook de vrouwen ten offer (*Tantes* : deel 3 ; p. 458-460).

Ook bij de begrafenis van Juffer Toria is er een hele lange offerande. Van alle kanten stromen de mensen in een processie van brandende waskaarsen naar het altaar en rondom de lijkbaar toe (*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 734).

De mis is bijna afgelopen en de priesters komen met kruis, wierookvat en vanen om de lijkbaar staan en zingen, begeleid door het orgel, de laatste gezangen. Daarna wordt de kist naar het kerkhof gedragen, waar de mensen, als afscheid, een schopje aarde op de kist laten vallen (*Tantes* : deel 3 ; p. 461).

Het afscheid van Juffer Toria is helemaal eender. Op het kerkhof zingt de pastoor „Pater noster” en iedereen knielt neer, terwijl hij, met een grote zwarte kwast, wijwater over de gebogen hoofden sproeit. Schopjes aarde worden op de kist geworpen en na een laatste wijwaterbesproeiing trekken de priesters met kruis en vanen heen, terwijl de klokken weer beginnen te luiden (*'t Ezelken* : deel 2 ; p. 735).

Vaak werd er bij de begrafenis van een vooraanstaand iemand op het kerkhof een lijkrede uitgesproken.

Bij de begrafenis van de onderwijzer leest Meneer Paré, voorzitter van het grieven comité, een officiële lijkrede in het Frans voor (*Meester Gevers* : deel 5 ; p. 52). Ook als de rijkste boer van het dorp begraven wordt, houdt de eerste schepen een lijkrede.

„In pompeuze, hakkelige woorden zei hij wie de overledene geweest was en wat hij vroeger al gedaan had voor het welzijn van de gemeente en de bevolking. Wat ook veel indruk maakte waren zijn laatste woorden : „Vaarwel, duurzame vriend, rust in vrede !” en met een tragisch gebaar liet hij het papier, waarvan hij voorgelezen had, in de groeve vallen.”

(*Uzubupu* : deel 5 ; p. 809)

Laten we nu eens van naderbij bekijken hoe een begrafenis van een gewone arbeider verliep.

Cyriel Buysse komt voorbij een klein huisje met gesloten luiken en ziet op de drempel twee strooien kruisen liggen, ieder met een rode baksteen platgedrukt. Hij weet meteen dat er twee doden in het huisje zijn. Plots gaat het deurtje open. Een man komt buiten en neemt de stenen en de strooien kruisen weg en draagt ze in huis. Kort erna komt, gedragen door vier mannen een berrie naar buiten, waarop een doodskest ligt. Er wordt een kleine stoet gevormd : na de twee kisten lopen een viertal mannen en een vrouw in een zwarte kapmantel.

Het groepje komt aan in het dorp waar het klokje luidt. Onder het kerkportaal staat meneer pastoor, in wit koorhemd, met koster en koorknape te wachten. Zodra hij de dragers op het kerkhof ziet komen, keert hij zich achter kruis en vaandel om en verdwijnt, plechtig zingend in de kerk. De kleine stoet volgt hem.

De katafalk staat open en de beide kistjes worden er naast elkaar ingeschoven en door het zwart rouwkleed met zilveren franjes omhangen. Rond de kisten staan kleine waskaarsjes. Het orgel speelt.

Er is ook een korte offerande. Een tiental mensen gaan met kaarsen in de hand rond de lijkbaar (*Twee oudjes* : deel 5 ; p. 187-189).

De dienst is heel kort. De priester sproeit met wijwater onder het zingen van het „Tremens factus sum ego”. De lijkbaar wordt geopend en de kist naar voren geschoven. Vier mannen tillen ze op en volgen de priester en de kerkdienaren naar buiten. Het dekkleed wordt weggenomen en de bruinge-
verfde kist met zwart kruis staat nu bloot op de touwen aan de groeve. „Pater noster” zegt de priester en sproeit met wijwater over de geknielde mensen. Vervolgens wordt de kist neergelaten. De grafmaker neemt een beetje aarde op zijn spade en reikt dat aan een familielid van de overledene. Als wijze van afscheid laat die een greepje aarde op de kist neervallen (*De nachtelijke visser* : deel 5 ; p. 1110).

We zagen dat in de besproken voorbeelden de kist naar de kerk gedragen werd. Wanneer echter een landbouwer overleden was, die meestal toch wel een eindje van de kerk afwoonde, gebruikte men een boerenwagen om de kist naar de kerk te voeren.

In *Het leven van Rozeke van Dalen* beschrijft Cyriel Buysse de begrafenis van Alfons, een landbouwer. De luiken van de boerderij zijn gesloten, de zwarte rouwvondels staan tegen de muur en op de drempel ligt een strooi-en kruis. De derde ochtend na Alfons zijn dood komt boer Lauwes wagen bespannen met twee paarden het erf opgereden. Boer Lauwe zelf, als naaste buurman, stelt aan moeder van Dalen de sacramentele vraag : „Bazin, is het met uw dank dat het lijk uit het huis gaat ?” Moeder knikte ja en de kist met het zwartfluwelen dekkleed met zilveren franjes wordt door vier mannen naar buiten gebracht. Men schuift ze op een strolaag in de wagen. Twee knechten gaan als wakers naast de kist zitten. Boer Lauwes paardeknecht tilt zich op de rug van één van de paarden en langzaam, stapvoets, gevolgd door familieleden en buren, rijdt de wagen van het erf. Bij de eerste kruisweg houdt de wagen even stil en iedereen bidt met gebogen hoofd en gevouwen handen, om de boze geesten te bezweren (*Het leven van Rozeke van Dalen* : deel 2 ; p. 225-226).

De begrafenis van Ivo, de rijke doch gierige boer, verloopt precies op dezelfde manier. Daar Ivo ongetrouwd was, wordt zijn kist gedragen door vier ongetrouwden uit de buurt. Ze lopen twee aan twee aan beide kanten van de wagen. Zodra de wagen in het dorp aankomt, zullen de dragers de kist afladen en ze verder naar de kerk dragen (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 850).

Nadat de begrafenis afgelopen was, begaven de familieleden, de dragers en soms ook vrienden en buren zich naar de dichtstbijgelegen herberg om er een borreltje te drinken :

„Nadat alles afgelopen was, ging men volgens gewoonte een borreltje drinken. Eerst ging men naar het huis van Commercie en daarna naar de Dobbele Arend en naar 't Kloefken, om langzaam af te zakken naar d'Ope vanVrede en de Groene Boomgaard. Het duurde niet lang of aan een paar tafeltjes was men aan 't kaarten, terwijl anderen, op de binnenplaats, in de overdekte tent, met de bol begonnen te spelen. Ivo was al helemaal vergeten.”

(*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 851)

Na het bezoek aan de herberg begaf men zich naar die herberg waar de uitvaartmaaltijd zou plaatsvinden. Zo neemt in de „Graeve van Halfvasten” iedereen plaats zoals het uitkomt en nadat met gevouwen handen en ontbloomd hoofd, een kort gebed is gepreveld, worden twee, grote soepkommen op tafel gebracht. Na de soep met balletjes is er stoofvlees met worteltjes en daarna karbonaden en worst met savooi. Iedereen eet zoveel hij kan,

want alles is gratis. Even is er een korte opschorsing, maar algauw worden twee kolossale borden vol eierkoekboterhammen en twee enorme koffiekannen op tafel gebracht. Daarna drinkt men borreltjes brandewijn. Na de maaltijd wordt de tafel afgeruimd en men begint te kaarten (*De nachtelijke aanranding* : deel 2 ; p. 852).

Ook de rijken gaven een uitvaartmaaltijd. Zo heeft Cyriel Buysse grootmoeder in haar testament laten weten dat er veertien dagen na haar begrafenis een plechtige uitvaart moet plaatshebben, gevolgd door een gemeenschappelijke maaltijd. In „t Oud Gemeentehuis”, de deftige herberg van het dorp, staan drie lange tafels gedekt. Een oom van Cyriel Buysse zit de familietafel voor, een andere oom de tafel van de voorname ingezetenen en zijn vader de tafel van de pachters. Er worden aardappelen, vlees en groenten opgediend (*Luuske Roose* : deel 5 ; p. 1103-1104).

Een jonge vriend van Cyriel Buysse had in zijn laatste wilsbeschikking laten weten dat er om hem gerouwd noch getreurd mocht worden en dat zijn vrienden, na de begrafenis, bij hem aan huis moesten komen en er deelnemen aan een feestmaal, waarvan hijzelf 't menu had opgesteld : oesters met champagne, soep, homard à l'américaine en daarna koffie, havanna's en likeuren (*Het vrolijk begrafenismaal* : deel 5 ; p. 1228-1230).

Het doodsprentje

Nergens in het beschrijven van een begrafenisplechtigheid vermeldt Cyriel Buysse het uitdelen van doodsprentjes.

In één verhaal, *Jeugdherinnering*, krijgt Cyriel Buysse een doodsprentje in handen van een overleden jeugd vriendin :

„In het midden stond een bleek lithografische afbeelding van een jong-meisjesportret. Erboven een zwart kruisje met een hart ; eronder een naam, en twee data, van geboorte en van overlijden.”

(*Jeugdherinnering* ; deel 5 ; p. 614)

Het graf

Heel veel informatie over hoe de graven er vroeger uitzagen, geeft Cyriel Buysse ons niet. In verband met rijke families vermeldt hij wel altijd een grafkelder of een graf met een soort monument erop, terwijl het graf van een gewone arbeider een ophoping in aarde was waar dan een houten kruis werd op geplaatst.

In *Op een kerkhof in Vlaanderen* geeft Cyriel Buysse wel een beschrijving van een soldatengraf :

„De linden omsloten het kerkje en het kerkhof en beschermden er als 't ware een lange reeks van nog maar vers-geplante, houten kruisen. Ik las enkele opschriften en namen : „Hier ruht in Gott gefr. Heinrich X. Starb den Heldentod 25. 10. 1918.” Dat stond met potlood op het witte hout geschreven. Ook met potlood was getekend het IJzeren Kruis van de gesneuvelde. Een krans lag op het graf, verdord en vuil, als iets dat op een mestvaalt ligt ; en met de hals in de grond stak een fles, waarin een wit papiertje schemerde. Dat was 't identiteitsbewijs van de gesneuvelde.”

(Op een kerkhof in Vlaanderen : deel 5 ; p. 694)

Bijzondere begrafenis

Als slot van dit stukje over dood en begrafenis in het werk van Cyriel Buysse, willen we drie in een of ander opzicht toch speciale begrafenis bespreken.

De eerste toch wat uitzonderlijke begrafenis is die van Meester Gevers. Een hele tijd had de pastoor geprobeerd de schoolmeester ertoe over te halen zijn huidige betrekking in het staatsonderwijs op te geven en les te gaan geven op een katholieke school, een school met God. Wanneer de schoolmeester, uit vrees zijn pensioen te verliezen, dit weigert, maakt de pastoor de onderwijzer het leven zuur. Als Meester Gevers voelt dat hij gaat sterven, weigert hij de pastoor te ontvangen en hij wordt dan ook begraven zonder pastoor en zonder kerkelijke dienst. Zo iets was nog nooit gebeurd en bracht dan ook de volksfantasie op hol :

„Langs alle kanten en wegen uit het wijde veld, kwamen boeren en boerinnen, sommigen van uren ver, om dat nooit-gezien gruwel-wonder bij te wonen. Zonderlinge, griezelige, ophefmakende geruchten waren in omloop. Er werd verteld dat de meester, onmiddellijk na zijn dood, pikzwart geworden was. Dat was de duivel al die hem in zijn bezit had om hem naar de Hel te slepen. Er werd verteld dat hij niet in gewijde aarde maar in de hoek van de verdoemden, in de vuilnishoek zou begraven worden ; en er werd eindelijk ook verteld dat er bij 't graf een grote betoging plaats zou hebben, een optocht van geuzen en vrijmetselaars, van schoolmeesters zonder God en van ouders zonder geloof, die daar zouden komen om te vloeken en te schelden en misschien wel om tegen de pastoor en de bewoners van het dorp te vechten.”

(Meester Gevers : deel 5 ; p. 50)

Maar er gebeurt helemaal niets en de mensen keren dan ook ontgoocheld terug naar huis.

Een tweede aanleiding tot vreemde geruchten was de zelfmoord van Feelken :

„Er werd verteld, - en de mensen vreesden het met een gevoel van gruwel, - dat Feelken, als zelfmoordenaar in staat van doodzonde gestorven, in de zogenaamde „hondenhoek” van het kerkhof zou begraven worden.

Maar 't bleek, goddank, een vals gerucht te zijn. Het heette naderhand, dat meneer

de pastoor, toen hij alleen was met Feelken op de zolder, toch nog iets van leven aan hem ontdekt had en hem de absolutie kunnen geven had. Pierken smaalde minachtend op dat schijnheilig gezegde, maar, hoe dan ook, Feelken werd, als een goed Christen, in gewijde aarde neergelegd.”

(*Zoals het was* : deel 3 ; p. 358)

In vele van zijn verhalen heeft Cyriel Buysse het ook over de oorlog en zijn slachtoffers. Men was vaak gedwongen een soort begrafenis te improviseren. Zo lagen er eens drie dode soldaten langs de weg. Gelukkig komt een wagen van het rode kruis voorbij. Een geestelijke stapt uit en spreekt stil enkele woorden uit over de drie lijken. Daarna weekt hij een servet in een van de emmers en geeft het aan een jonge vrouw, die een armband met rood kruis draagt, en neergeknield, één voor één, het gezicht van de gesneuvelden wast. Vervolgens strikt ze een doek om de hals, zodat het gezicht helemaal verborgen is. Twee mannen nemen de lijken op en leggen ze naast elkaar in de kuil. Nadat de geestelijke een gebed voorgebeden had, neemt hij een spade en laat een schopje aarde op elk van de drie lijken vallen. Uit de auto wordt een bruinhouten kruis gehaald en dat wordt op het graf geplaatst. Op het kruis staan drie vreemde namen met zwarte letters geschilderd. Iemand klopt ook vier palen in de grond en omringt die met prikkeldraad (*Hot water* : deel 5 ; p. 649-651).

Binnen de levenscyclus besteedt Cyriel Buysse het meest aandacht aan liefde en huwelijk. De liefde vormt zelfs een waar thema in het werk van de auteur. Aan geboorte en doop wordt weinig aandacht besteed en kan gezien worden als onderdeel van het liefdesthema. De onwettige geboortes, die toch wel het grootste deel uitmaken van de geboortes die voorkomen in Cyriel Buysse's werk, zijn een gevolg van een pure fysieke liefde, die door de auteur verworpen wordt.

Alhoewel dood en begrafenis niet echt een thema vormen in het oeuvre van de auteur, besteedt hij er toch overvloedig aandacht aan en verstrekt ons heel wat nuttige gegevens.

HOOFDSTUK II

LEVENSCYCLUS IN NEVELE

AAN DE HAND VAN VOLKSKUNDIG ONDERZOEK

In dit tweede hoofdstuk is het de bedoeling de mensen uit Nevele zelf aan het woord te laten.

Dertig zegspersonen werden bereid gevonden om, aan de hand van vragenlijsten, te vertellen hoe zij vijftig tot zeventig jaar geleden, de toch wel belangrijkste gebeurtenissen in het leven van een mens beleefd en ervaren hebben. Ze werden ondervraagd met betrekking tot geboorte en doop, liefde en huwelijk en dood en begrafenis.

VOORSTELLING VAN DE INFORMANTEN

Er volgt nu een korte bespreking van iedere zegspersoon. Vooraf willen we echter opmerken dat de zegspersonen niet willekeurig gekozen zijn.

Alle zegspersonen zijn geboren vóór 1932, het stervensjaar van Cyriel Buysse. Nauwkeurig werd ook nagegaan of alle dertig zegspersonen hun kinderjaren in Nevele doorgebracht hadden. Alle zegspersonen leefden bovendien ook nu nog in Nevele.

Verder hebben we zegspersonen gekozen behorende tot de verschillende sociale klassen en beroepen. Daarvoor kwam niet direct het beroep van de zegspersoon zelf in aanmerking maar wel het beroep van hun ouders. Het is immers het milieu van de ouders dat bepalend is voor de indrukken die het kind in zijn jeugd opdoet. Zo hebben we 9 zegspersonen ondervraagd, opgegroeid in het landbouwersmilieu, 6 mensen opgegroeid in het arbeidersmilieu, 2 mensen wier vader staatsbeambte was en tenslotte 13 personen die opgegroeid waren in het milieu der zelfstandigen.

De echte bourgeoisie van Nevele kon spijtig genoeg niet ondervraagd worden. De huidige burgemeester, notaris ... waren, ofwel te jong, ofwel helemaal niet afkomstig van Nevele. Een rijke Nevelse dame die in aanmerking kwam, weigerde mee te werken aan de enquête.

De volgende zegspersonen zijn opgegroeid in het landbouwersmilieu, d.w.z. hun ouders waren landbouwers :

zespersoon 1 : Romanie Noteboom

huisvrouw (echtgenoot : landbouwer op een bedrijf van 8 ha)

◦ 30-1-1898

adres : Graaf van Hoornestraat 17

adres in kinderjaren : Kerrebroek

Romanie was een uitstekende zegspersoon. Ze kon heel interessant vertellen en steeds gaf ze voorbeelden uit haar eigen familiekring of buurt. Opmerkelijk is ook wel dat zij als enig meisje de kans heeft gekregen tot 15 naar school te gaan.

Zij had vooral Cyriel Buysse's moeder gekend en kon zich nog heel goed diens begrafenis herinneren. De Buysse's waren volgens haar zeer liberale personen, zeker geen kerkelijke mensen. Zij had het *Gezin van Paemel* op T.V. gezien.

zespersoon 2 : Basiel Heyse

landbouwer, caféhouder, fruithandelaar

◦ 28-1-1899

adres : Kerrebroekstraat 102

adres in de kinderjaren : Kerrebroek

Alhoewel hij in het begin wel wat wantrouwig was, duurde het niet lang of hij vertelde er maar op los. Vaak moest hij zelf lachen als hij dacht aan die „gekke” gewoontes van vroeger. Hij had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

zespersoon 3 : Leon Spiesschaert

landbouwer (gepensioneerd)

◦ 4-5-1899

adres : Kerrebroekstraat 40

adres in kinderjaren : Peperhol (Bosstraat)

Dit vraaggesprek verliep eerder stram. Leon Spiesschaert antwoordde wel met ja en nee, maar bleek niet in staat verdere informatie te geven.

Alhoewel hij Cyriel Buysse niet persoonlijk gekend had, meende hij wel dat het een populair iemand geweest was in Nevele. Vroeger had hij het *Gezin van Paemel* op T.V. gezien.

zespersoon 4 : Clarisse Van de Voorde

arbeidster in een textiel fabriek in Gent (echtgenoot : metselaar)

◦ 3-3-1901

adres : Bijlkenstraat 2

adres in kinderjaren : Karmhoek 2

184.

Clarisse Van de Voorde was ondanks haar leeftijd nog een vrij actief persoon in Nevele. Ze was o.a. lid van verschillende katholieke organisaties. Ze had dan ook geen goed woord over voor Cyriel Buysse, van wie ze ook niets gelezen had. Anders had ze wel een merkwaardig geheugen en kon zonder moeite op de meeste vragen antwoorden.

zespersoon 5 : Camiel Van Daele
timmerman, steenhouwer, grafmaker (gepensioneerd)

° 20-4-1904

adres : Graaf van Hoornestraat 19

adres in kinderjaren : Eksterveld (Veldeke)

Van Daele Camiel was een zeer gedistingeerd verteller. Heel kalmpjes wist hij op de meeste vragen te antwoorden. Soms kreeg ik wel de indruk dat hij zich inspande om zich niet bij het gewone volk te rekenen.

Cyriel Buysse had hij niet gekend en ook niets van hem gelezen.

zespersoon 6 : Laurent De Waele
landbouwer (gepensioneerd)

° 17-5-1908

adres : Veldeke 49

adres in kinderjaren : Veldeke

Hij was een heel hartelijk iemand, die maar al te blij was nog eens te kunnen vertellen over de tijden van toen.

Hij had Cyriel Buysse niet gekend, alhoewel het volgens hem wel een populair iemand moet geweest zijn in Nevele. Vroeger had hij wel eens iets gelezen van de auteur (kon zich niet herinneren wat).

zespersoon 7 : Octaaf Van Daele
landbouwer (gepensioneerd)

° 31-12-1908

adres : Veldeke 35 (is ongeveer 1,5 km van de vorige persoon verwijderd)

adres in kinderjaren : Veldeke

Octaaf Van Daele heeft zijn hele leven gewoond in de meest afgelegen hoek van Nevele. Als landbouwer wist hij vooral te vertellen over de specifieke gebruiken van het platteland.

Hij had Cyriel Buysse wel eens gezien, maar dat was dan ook alles.

Hij had niets van de auteur gelezen.

zespersoon 8 : Zulma Waerniers
huishoudster (echtgenoot : metselaar)

° 25-1-1909

adres : A.C. Van der Cruyssenstraat 62

adres in kinderjaren : Kerrebroek

Zulma Waerniers wist zich nog betrekkelijk veel te herinneren over vroeger. Ondanks haar hardhorigheid deed ze toch haar best alles goed te verstaan en zo keurig mogelijk te antwoorden. Ze had Cyriel Buysse een paar keer gezien en vertelde dat hij een populair persoon was in Nevele. Ze had niets van zijn werk gelezen.

zegspersoon 9 : Marcel Van Hasebroek
tuinbouwer (gepensioneerd wegens invaliditeit)

° 9-1-1924

adres : heeft altijd in Blasius Driesstraat 1 gewoond

Deze zegspersoon wist heel wat waardevolle informatie te geven. Cyriel Buysse had hij niet gekend en hij had ook niets gelezen van zijn werk.

De volgende zegspersonen zijn opgegroeid in het arbeidersmilieu, d.w.z. hun ouders waren arbeiders :

zegspersoon 10 : Sidonie Steyaert
huisvrouw (echtgenoot : trambestuurder)

° 1-2-1893

adres : Graaf van Hoornestraat 25

adres in kinderjaren : Gentstraat (grens met Vosselare)

Deze zegspersoon was in het begin eerder wantrouwig, maar na een tijdje voelde ze zich wel op haar gemak en wist ze heel plezierig te vertellen.

Ze had Cyriel Buysse een paar keer ontmoet en beschouwde hem als een geliefd persoon.

Ze had niets van zijn werk gelezen.

zegspersoon 11 : Henri Pauwels
metselaar (gepensioneerd)

° 31-7-1908

adres : Graaf van Hoornestraat 25

adres in kinderjaren : Borrewal

Pauwels Henri, die nu al een paar jaar in het rustoord woont was heel blij opnieuw eens te kunnen vertellen over „de oude tijd”.

Ook volgens hem was Cyriel Buysse een populair iemand geweest in Nevele. Hij had niets gelezen van zijn werk.

zegspersoon 12 : Angele De Smet
huishoudster (echtgenoot : postbode)

° 9-11-1911

adres : Zeistraat 35

adres in kinderjaren : Zeistraat

186.

Zij, een rasechte Nevelaar, wist zich nog betrekkelijk veel te herinneren van vroeger.

Zij wist te vertellen dat Cyriel Buysse een geliefd iemand geweest was in Nevele, geliefd vooral bij de werkmensen.

Zij had geen enkel van zijn werken gelezen.

zegspersoon 13 : Marie Van Dorpe
fabriekwerkster (echtgenoot : metselaar)

° 25-3-1916

adres : Zeistraat 38

adres in kinderjaren : Oppierstraat

Marie Van Dorpe bleef maar herhalen dat er vroeger veel armoede was, maar niettegenstaande dat, werd er toch veel gedronken en veel plezier gemaakt.

Ook volgens haar was Cyriel Buysse een populair iemand geweest, vooral bij de vrouwen.

Ze had niets van hem gelezen, maar had wel het *Gezin van Paemel* op T.V. gezien.

zegspersoon 14 : Irma Blancke
verpakster bij Buysse (echtgenoot : textielarbeider)

° 31-10-1924

adres : Oossekouter 14

adres in kinderjaren : Oossekouter

Irma Blancke had haar hele leven tussen oude mensen gewoond en kon dan ook goed vertellen over vroeger. Bij de meeste vragen vertelde ze ook een persoonlijke anekdote.

Cyriel Buysse had ze vaag gekend. Volgens haar werd hij verstoten door de geestelijkheid, die ook het volk verbood zijn boeken te lezen.

Bij de werkmensen was Cyriel Buysse wel geliefd geweest.

zegspersoon 15 : Gaston Van Parijs
metselaar

° 20-3-1931

adres : Blasius Driesstraat 1

adres in kinderjaren : Zeistraat

Alhoewel Gaston Van Parijs een stukje jonger was dan de overige zegspersonen, vond ik het wel interessant hem te ondervragen. Hij was immers opgegroeid in één van die typische buurten van Nevele : de Zeistraat. Heel veel bleek hij zich echter niet te kunnen herinneren.

Hij had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

De ouders van de volgende zegspersonen waren te werk gesteld in de sektor „openbare diensten” :

zegspersoon 16 : Astère Lootens
elektricien (gepensioneerd)
(beroep van vader : onderwijzer)
° 26-12-1906

adres : Cyriel Buyssestraat 23

adres in kinderjaren : Tieltstraat (nu Cyriel Buyssestraat)

Astère Lootens was een heel meewerkend man. Hij deed zijn best zo goed mogelijk op de vragen te antwoorden, alhoewel hij hier en daar toch iets vergeten was.

Hij had Cyriel Buysse persoonlijk gekend, maar vond hem maar een gemeene man, die nochtans graag gezien werd door de werkmensen.

Hij had niets gelezen van Cyriel Buysse's werk.

zegspersoon 17 : Margriet Van Coppenolle
huishoudster (echtgenoot : meester-gast bij Dossche)
(beroep van vader : kantonnier)
° 18-2-1912

adres : Oossekouter 22

adres in kinderjaren : Lange Munt

Margriet Van Coppenolle kon heel wat waardevolle gegevens verstrekken.

Zij had Cyriel Buysse niet gekend. Ze verklaarde zelfs met enige fierheid dat Buysse toch maar een gemeen en bovendien vrijzinnig persoon geweest was.

Vroeger had ze wel eens iets gelezen van hem.

De volgende zegspersonen zijn opgegroeid in het zelfstandigenmilieu, d.w.z. hun ouders waren zelfstandigen :

zegspersoon 18 : Juliette d'Hooghe
winkeljuffrouw in textielstoffen (gepensioneerd)
° 24-4-1903

adres : Lange Munt 44

adres in kinderjaren : Lange Munt

Juliette d'Hooghe was nooit getrouwd geweest. Dat verklaarde misschien haar onwetendheid in verband met bepaalde vragen over geboorte - doop en liefde - huwelijk.

Ze had Cyriel Buysse wel eens een paar keer gezien in zijn open rijtuig met zijn geruite pet.

Ze had niets van zijn werk gelezen.

zeggspersoon 19 : Remi De Vos

kleermaker (gepensioneerd)

◦ 14-4-1904

adres : A.C. Van der Cruyssestraat 15

adres in kinderjaren : Markt 1

Deze zeggspersoon was heel meewerkend maar bleek toch hier en daar iets vergeten te zijn.

Hij had Cyriel Buysse een paar keer gezien maar zeker geen contact met hem gezocht. Hij vond het immers maar een gemeen iemand.

Hij had niets gelezen van Cyriel Buysse.

zeggspersoon 20 : Charles Haerens

elektricien, fietsenmaker (gepensioneerd)

◦ 1-4-1905

adres : Meigemstraat 29

adres in kinderjaren : Tieltstraat (nu Cyriel Buyssestraat)

Charles Haerens was een heel vertellustig iemand, die nuttige informatie heeft verstrekt.

Hij had Cyriel Buysse niet gekend, niets van hem gelezen maar wel het *Gezin van Paemel* op T.V. gezien.

zeggspersoon 21 : Juliette De Dapper

huishoudster (echtgenoot : bakker)

◦ 2-4-1905

adres : Lange Munt 46

adres in kinderjaren : Korte Munt 6

Juliette De Dapper kon geen tijd vrijmaken om ondervraagd te worden maar stond er wel op zelf de lijst in te vullen. Nadat ze die ingevuld had, hebben we alles nog eens samen overlopen. Juliette had Cyriel Buysse wel eens gezien, maar verder had ze geen contact met hem gehad.

Ze had ook niets gelezen van zijn werk.

zeggspersoon 22 : Maria Moens

winkeljuffrouw

◦ 25-11-1906

adres : Markt 11

adres in kinderjaren : Markt 11

Ook Maria Moens was niet getrouwd en kon daarom op bepaalde vragen geen antwoord geven. Spijtig genoeg werd het interview ook een paar keer gestoord door iemand die haar winkeltje binnen kwam.

Zij had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

zegspersoon 23 : Emiel Ysebaert en Ryckaert Irma
schrijnwerker (gepensioneerd) - huisvrouw

° 18-10-1906 ° 27-5-1906

adres : Kerrebroekstraat 36

adres in kinderjaren : Kerrebroek - Kerrebroek

Dit echtpaar had pas zijn 50-jarig huwelijk gevierd en was dus al een beetje gewend aan belangstelling. Zij wisten nog bijzonder veel over de tijd van toen en gaven ook steeds voorbeelden uit eigen familie of buurt.

Zij hadden Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

Ze wisten wel te vertellen dat Buysse eigenlijk niet zoveel omging met mensen uit Nevele. Hij verbleef het grootste deel van het jaar in Gent.

zegspersoon 24 : Alice Van Maldegem
huishoudster (echtgenoot : landbouwer)

° 18-1-1910

adres : Kerrebroekstraat 51

adres in kinderjaren : Biebuyckstraat

Ook Alice had wat tijd nodig om goed los te komen. Ze wist goed te antwoorden op de vragen over geboorte - doop en dood - begrafenis, maar daar ze tegen de zin van haar ouders getrouwd was en er geen trouwfeest geweest was, wist ze daar niet zoveel over te zeggen.

Ze had Cyriel Buysse wel eens gezien. Ze herinnerde zich vooral de grote rossen hond die steeds met zijn snuit tegen het raam van de auto gedrukt zat.

Ze had niets van Buysse's werk gelezen.

zegspersoon 25 : Elsa Cleve
huishoudster (echtgenoot : trambestuurder, arbeider in blekerij)

° 4-4-1910

adres : Vaart links 15

adres in kinderjaren : Zeistraat

Elsa Cleve had soms wel eens moeite het heden en het verleden gescheiden te houden maar anders verliep ook bij haar alles vlot.

Ze had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen. Ze had wel het *Gezin Van Paemel* op T.V. gezien.

zegspersoon 26 : Leon Van De Putte
handelaar in fruit (gepensioneerd)

° 21-9-1911

adres : Steenputstraat 2

adres in kinderjaren : Lage Kouter

Leon was een heel gemoedelijk verteller. Spijtig genoeg werd hij hier en

daar geremd door zijn vrouw, die niet zo graag had dat hij zich bij het gewone volk rekende.

Cyriel Buysse had hij nooit gekend.

Vroeger had hij wel eens iets beginnen lezen van diens werk maar had het toch nooit allemaal uitgelezen.

zeggspersoon 27 : René De Dobbelaere

touwdraaier (gepensioneerd)

° 1-5-1911

adres : Kerrebroekstraat 92

adres in kinderjaren : Kerrebroek

Ook René kon zich heel wat herinneren over vroeger tijden en het werd dan ook een heel interessant gesprekje.

René had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

zeggspersoon 28 : André Cleve

caféhouder, filmnaziener (gepensioneerd)

° 20-4-1914

adres : Markt 5

adres in kinderjaren : Karnemelkstraat (nu A.C. Van der Cruyssestraat)

Dit interview verliep niet zo vlot. Op vele plaatsen bleek André's geheugen hem in de steek gelaten te hebben.

Hij had Cyriel Buysse niet gekend en ook niets van hem gelezen.

zeggspersoon 29 : Frans Van Maldegem

landbouwer, handelaar in bouwstoffen

° 16-1-1919

adres : Vaart links 9

adres in kinderjaren : Vaart links

Ook Frans Van Maldegem was een beetje terughoudend. Hij was vooral bang om „volkse” informatie te verschaffen.

Hij had Cyriel Buysse gekend, maar vond het een zeer gemeen man.

Hij had niets van diens werk gelezen.

zeggspersoon 30 : Antoine Janssens

schrijnwerker

° 22-10-1922

adres : A.C. Van der Cruyssestraat 60

adres in kinderjaren : idem (toen Karnemelkstraat)

Antoine Janssens houdt zich bezig met het verzamelen van volkskundig materiaal over Nevele. Ik heb hem geïnterviewd precies omdat hij zich is gaan interesseren voor volkskunde. Zijn vader vertelde vroeger altijd over „de goeie ouwe tijd”.

Hij heeft het werk van Buysse gelezen maar verzekerde mij dat hij niet antwoordde naar wat hij wist uit boeken maar naar wat zijn vader hem verteld had.

In zijn tweede periode (1906-1932) bracht Cyriel Buysse niet zo heel veel tijd meer door in Nevele. Het meest verbleef hij in Gent en Deurle.

Toch hadden sommige zegspersonen Cyriel Buysse wel eens gezien (zegspersonen 7, 8, 10, 18, 19, 21, 24), en dan wel meestal in het gezelschap van werkmensen en hun vrouwen. Bij de arbeiders was hij immers heel geliefd. Hij was rijk en trakteerde veel. Volgens de meeste zegspersonen bezorgde juist dat hem de reputatie een gemeen man te zijn.

Bovendien was Cyriel Buysse helemaal geen katholiek man. Hij hield er vrijzinnige opvattingen op na. Dit alles stelde hem zeker in geen goed daglicht bij de Nevelse geestelijkheid. De kerk verbood dan ook het volk de werken van Cyriel Buysse te lezen. Slechts twee personen hadden vroeger eens iets „beginnen” lezen maar hadden het nog niet eens helemaal uitgelezen (zegspersonen 6, 17).

Ook later, als ze ouder werden, hadden de meeste zegspersonen geen behoefte gevoeld eens iets te lezen geschreven door talent uit eigen bodem. Slechts één zegspersoon (zegspersoon 30) had het werk van Cyriel Buysse gelezen, omdat hij zich was gaan interesseren voor de volkskunde van Nevele.

Wel hadden vijf zegspersonen een paar jaar terug het *Gezin van Paemel* op T.V. gezien (zegspersonen 1, 3, 13, 20, 25). We kunnen ons dan ook afvragen of er geen kans bestaat dat de zegspersonen bij het beantwoorden van de vragen beïnvloed waren, niet door wat ze zelf meegemaakt hadden maar door wat ze gezien hadden op T.V. Daar er echter zo een groot tijdsverschil is tussen de indrukken uit de kindertijd en de mogelijke beïnvloeding door T.V. denken we toch dat de informatie van de zegspersonen niet aan waarde heeft verloren.

TEKST VAN DE VRAGENLIJSTEN IN VERBAND MET GEBOORTE EN DOOP, LIEFDE EN HUWELIJK, DOOD EN BEGRAFENIS. (1)

Deel 1 : Vragenlijst i.v.m. geboorte en doop

A. Geboorte

1. Wat zegt de volksmond als een vrouw zwanger is ?

2. Kent u bepaalde bijgelovige praktijken of gezegden i.v.m. de zwangerschap (b.v. wat mag een vrouw allemaal niet doen of eten als ze zwanger is, en waarom ; betekenis van de maan) ?
3. Welke praktijken of gezegden zijn nog in omloop om zagezegd vooraf te weten of het een jongen of meisje zal zijn ?
4. Wat werd/wordt er gedaan als er geen kinderen komen ?
5. Kent u vroedvrouwen ? Wanneer en door wie werden ze gehaald ?
6. Kent u soms speciale gebruiken, uitdrukkingen of namen i.v.m. vroedvrouwen ?
7. Hoe werd de komst van het kindje voorbereid ?
 - a) Klederen (wie naaide of kocht ze) ?
 - b) Wieg (soorten wiegen, versierd) ?
8. Vanwaar, zegt men, komen de kinderen ?
9. Sinds wanneer bevalt men niet meer thuis maar in de kraaminrichting ?
10. Hoe gebeurde/gebeurt de bekendmaking van een geboorte ?
11. Hoe gebeurt de aanduiding van de peter en de meter (hiërarchische orde) ?
Beïnvloedt die keuze de naamgeving (eerste, tweede of derde naam) ?
12. Hoe noemt men de plaatsvervangende peter of meter ?
13. Hoe gebeurde de verzorging van de moeder na de geboorte ?

B. Doop

14. Wie zorgde voor het doopkleed ?
15. Op welke dagen en uren werd/wordt gedoopt ?
16. Waar wordt gedoopt en door wie ?
17. Was er geld gemoeid met een doopplechtigheid ? Hoezo ?
18. Kan het klokluiden iets betekenen i.v.m. de sexe van het kind of de graad van de doopplechtigheid ?
19. Na de doopplechtigheid (herbergbezoek) :
 - a) Wat wordt er gegeten en/of gedronken ?
 - b) Wie betaalt deze uitgaven ?
20. Thuiskomst :
 - a) Wat wordt er gegeten en/of gedronken ?
 - b) Heeft men voor die gelegenheid zelf gebakken (wat) ?
 - c) Wie is daarbij aanwezig ?
 - d) Sinds wanneer is er sprake van doopkermissen of doopfeesten ?
 - e) Wie is daarbij aanwezig ?
21. Speciale doopplechtigheden :
 - a) Kent u dergelijke gevallen (b.v. zevende dochter of zoon) ?
 - b) Wat gebeurde dan in het bijzonder ?
22. Wat was de taak van de vroedvrouw na de geboorte ?

23. Kerkgang :
- Wanneer greep die plaats ?
 - Wat gebeurde dan precies ?
 - Wat was de bedoeling ervan ?
 - Ging dat gepaard met speciale feestelijkheden ?

C. Varia

24. Ging/gaat men ergens op bedevaart of deed/doet men godsdienstige praktijken (handelingen of gebeden) n.a.v. een geboorte ?
- Voor en/of na de geboorte ?
 - Waarheen (welke heilige) ?
 - Welke praktijken (concretisering) ?
25. Suikerbonen :
- Welke volksnamen bestaan daarvoor ?
 - Wanneer geeft men die ?
 - Welke soorten zijn er ?
26. Welke geschenken worden gegeven bij een geboorte ? Wie geeft wat ?
27. Kent u bakerrijmpjes of liederen ?
28. Kent u verhalen (sagen) waarin sprake is van behekste kinderen ?
29. Wat werd/wordt er gedaan met doodgeboren kinderen ?
30. Wat werd/wordt nog verteld i.v.m.
- ongedoopte kinderen die sterven ?
 - slecht gedoopte kinderen ?
31. Welke volksgeneeskundige middelen waren of zijn nog in zwang ter bestrijding van volgende kinderziekten ?
- Witte mond of spruw (ontsteking van het slijmvlies in de mondholte van zuigelingen)
 - Diarree
 - Geelzucht
 - Stuipen
 - Verlamming
 - Melkkoorts (moedermelk)
 - Kinkhoest
 - Rachitis of „oude man”
 - Wormen
 - Bedwateren
 - Oogontsteking
 - Brand of roes
 - Koorts
- 32) Welke religieuze middelen waren of zijn nog in zwang ter bestrijding van dergelijke kinderziekten ?

Ging men ergens bedevaarten om genezing te bekomen ? Waarheen ?
Wat deed men er ?

-
- (1) De tekst van de enquêtes die door het Leuvense Seminarie voor Volkskunde gebruikt worden is ongewijzigd overgenomen ; alleen werd de nummering van de vragen aangepast.

Deel 2 : Vragenlijst i.v.m. liefde en huwelijk

A. Verkering

1. a) Bij welke belangrijke gelegenheden konden jongens en meisjes kennis maken (b.v. kermis, oogsttijd) ?
b) Hebben die verkerings een speciale naam ?
2. Door welke factoren (sociale, geografische, economische) wordt de partnerkeuze mee bepaald ?
3. Welke spelletjes kende men om te weten of men al dan niet zou trouwen en hoelang dat nog zou duren (woordelijk noteren) ?
4. Welke middelen bestonden er om te testen of het meisje/de jongen iets voelde voor de partner (b.v. pijpje roken) ?
5. In welke mate is de jongen/meisje autonoom bij het kiezen van zijn levenspartner (vgl. vraag 2) ?
6. Wat kon er gebeuren als iemand een partner koos tegen de zin van de ouders ?
7. In geval van zwangerschap tijdens de verkering ;
a) hoe reageert het meisje/de jongen ?
b) de gemeenschap ?
8. Hoe reageert de gemeenschap als een verkering slecht afloopt (uiteengaan van de partners) ? Ketelmuziek, strooien pop, e.a.
a) Hoe noemt men deze breuk ?
b) Waarin bestaat de volkswraak : lawaai, strooien pop, enz. ?
c) Hoe noemt men deze volkse rechtspleging (scherminkelen, ketelmuziek, enz) ?

B. Verloving

9. Sinds wanneer spreekt men van verloving ?
10. Werd dat vooraf aangekondigd ? Hoe ? Door wie ?
11. Wat gebeurt er op de verlovingdag ?

- a) Feest ?
 - Wie is aanwezig ?
 - Wat wordt gegeten/gedronken ?
- b) Ceremonieel : het uitwisselen van ringen. Wanneer gebeurt dat ?
- 12. Zijn er andere verlofingsverbintenissen ?
- 13. Het paar ging naar de pastoor om ondervraagd te worden :
 - a) Heeft dat een speciale naam ?
 - b) Wanneer gingen ze (b.v. acht weken voor het huwelijk) ?
 - c) Waarover werden ze ondervraagd ?
 - d) Wat gebeurde er als één van de partners niet voldeed ?
- 14. De officiële bekendmaking van het aanstaande huwelijk :
 - a) Waar en hoe gebeurde dat (hoeveel maal) ?
 - b) Wanneer vond dat plaats ?
 - c) Heeft dat een speciale naam ?
- 15. Keuze van de huwelijksdag :
 - a) Wie bepaalt die dag ?
 - b) Wordt de keuze door externe factoren (b.v. seizoen) bepaald ?
 - c) Waren er dagen (in het jaar of in de week) die speciaal geschikt waren om te huwen ? Welke dagen of periodes waren geenszins geschikt ? Hangt dat samen met bijgelovige praktijken ?

C. Afscheid van de jongelingschap

- 16. Zijn de bruidegom en/of bruid verplicht iets aan te bieden aan de jongelingschap uit de buurt of uit hun omgeving (geschenk, e.d.) ?
- 17. a) Indien deze verplichting niet werd nageleefd, hoe reageerde de jeugd dan ?
 - b) Wordt buurtwraak uitgeoefend ? (charie-varie, spotliederen, ketelmuziek, enz.)
- 18. Hebben er manifestaties plaats op de dag van het huwelijk als wraak omdat niets werd aangeboden ?
- 19. Waren er bijzondere gewoonten bij het afscheid van de jongelingschap (bijvoorbeeld het verbranden van de broek) ?
- 20. Hoe noemt men deze gewoonte ?

D. Huwelijk

- 21. a) Werden door het paar onderling geschenken uitgewisseld ?
 - b) Welke ?
 - c) Wanneer ?
 - d) Bestond daartoe een verplichting ?

- e) Wat gebeurde er indien een van beide partijen niet voldeed aan die verplichting ?
- f) Droeg dit geschenk een bijzondere naam ?
- 22. a) Werd door de ouders een geschenk gegeven ?
 - b) Aan wie gaven de ouders een geschenk ?
 - c) Wat werd geschonken ?
 - d) Wat verstaat men onder bruidsschat ?
 - e) In welke sociale klasse bestond het geven van een bruidsschat ?
 - f) Aan wie werd die bruidsschat gegeven en door wie ?
 - g) Werd de keuze van het geschenk vooraf bepaald ?
- 23. a) Werden door familieleden geschenken gegeven ?
 - b) Welke familie gaf geschenken ?
 - c) Welke geschenken werden gegeven ?
- 24. a) Werd door de bureu een geschenk gegeven ?
 - b) Welk geschenk werd door de bureu gegeven ?
 - c) Wanneer werd dit geschenk gegeven ?
- 25. a) Gaf de vader van de bruidegom een geschenk aan de bruid ?
 - b) Gaf de vader van de bruid een geschenk aan de bruidegom ?
 - c) Werd dat vooraf besproken ?
- 26. Kende men het gebruik een of meer huwelijksgeschenkenlijsten in een winkel te leggen, zodat degenen die een geschenk wilden geven, eruit konden kiezen ?
- 27. Wie draagt de kosten van de huwelijdsdag ?
 - a) De mis :
 - b) De receptie :
 - c) Het feestmaal :
 - d) Het dansfeest :
- 28. Het burgerlijk huwelijk :
 - a) Wanneer werd/wordt dat gesloten ?
 - b) Getuigen ?
- 29. De huwelijksdag : op de vooravond van het huwelijk :
 - a) Wordt er iets ondernomen (wordt er geschoten) ?
 - b) Door wie ?
 - c) Wat gebeurt nadien (tractaat) ?
 - d) Heeft dat een bijzondere naam ?
- 30. De versiering :
 - a) Is er sprake van een erepoort of van iets anders ?
 - b) Wanneer werd er versierd (vooravond - 's nachts - 's morgens) ?
 - c) Waar aangebracht (in huis, buitenshuis, waar precies) ?
 - d) Door wie ?
 - e) Speciale benaming ?
 - f) Worden er ook opschriften met volksrijmen gemaakt en opgehangen?

31. Het bruidsboeket :
- Sinds wanneer is dat in voege ?
 - Wanneer precies wordt het gegeven ?
 - Waaruit bestaat het ?
32. De klederen van de trouwers :
1. Korte beschrijving (delen) van het bruidskleed
 2. Wie heeft het genaaid ?
 3. Bijgelovige praktijken i.v.m. het bruidskleed ?
 1. De klederen van de bruidegom : korte beschrijving
 2. Door wie gemaakt ? of gehuurd ?
33. De tocht van het woonhuis naar de kerk :
- Hoe verloopt die (te voet, kar, wagen, taxi) ?
 - Hoe is de samenstelling van de stoet (wie gaat voorop enz.) ?
34. De plechtigheid in de kerk :
- Hebben de plechtigheden een speciale naam naargelang van het uur (en de prijs) ?
 - Waar nemen
 - de trouwers
 - de familieleden
 - de vrienden en kennissen
 plaats in de kerk ?
 - Wanneer precies heeft de huwelijksinzegening plaats ?
 - Ging de huwelijksinzegening steeds gepaard met een huwelijksmis ?
 - Sinds wanneer wordt er 's middags getrouwd ?
 - Hangt het namiddaghuwelijk samen met sociale verschillen ?
35. Na de kerkelijke plechtigheid :
- Gaat de groep direct naar huis ? Indien niet, wat gebeurt precies ?
Wie tracteert ?
 - Het feestmaal :
 - Wie wordt uitgenodigd ?
 - Wie bereidt het eten ?
 - Wat wordt gegeten en gedronken (menu's) ?
 - Is er een vaste plaats aan tafel ?
 - Gelegenheidsgedichten of liederen (teksten) ?
36. Het dansfeest :
- Wie is uitgenodigd ?
 - Wie zet de dans in ?
 - Wie zorgt voor muziek (namen) ?
 - Wat wordt gedanst ? (namen van dansen) ?
 - Spelletjes tijdens het dansfeest (namen) ?
37. De trouwers verlaten het feest :
- Wanneer ?
 - Gebeurt dat onopgemerkt ?

- c) Gaat dat gepaard met speciale plichtplegingen ?
- 38. Werd er na de eigenlijke huwelijksdag nog gefeest ? Zo ja, hoe verliep dat ?
- 39. De huwelijksreis :
 - a) Sinds wanneer is daarvan sprake ?
 - b) Hoe ging men op reis (vervoermiddel) ?
 - c) Waar ging men op reis ?
 - d) Heeft dat een bijzondere naam ?
 - e) Wie betaalt de reis ?

E. Trouwring

- 40. Aan welke hand draagt men de trouwring ?
- 41. a) Wordt vóór het huwelijk, bijvoorbeeld bij de verloving, een ring door de jongen aan het meisje en/of door het meisje aan de jongen gegeven ?
 - b) Zo ja, wordt deze later als trouwring gebruikt door hem aan de andere hand te dragen ?
- 42. a) Sedert wanneer is het dragen van de trouwring algemeen ?
 - b) Bestaat er verschil naargelang van de sociale standen of tussen landelijke en stedelijke bevolking ?
 - c) Uit welk metaal werd de trouwring vervaardigd ?
- 43. a) Dragen man en vrouw beiden een trouwring ?
 - b) Zo ja, aan welke hand draagt de man de ring ? Aan welke hand draagt de vrouw de ring ?
- 44. Indien geen trouwring gedragen wordt, kent men dan andere tekens om gehuwden te erkennen ?
- 45. Wat gebeurde met de trouwring van de overleden echtgenoot/echtgenote ?

Deel 3 : Vragenlijst i.v.m. dood en begrafenissen

A. Overlijden

- 1. a) Kent u namen van personen (vrouwen, mannen) die vaak geroepen werden om doden af te leggen ?
 - b) Wie doet dat nu ? Wanneer worden ze geroepen ?
- 2. Hoe gebeurt het afleggen ? Welke klederen trekt men de aflijvige aan ?

3. Kent u het dialectwoord voor „afleggen” ?
4. Kent u praktijken die verband houden met het overlijden van een persoon (verwijderen van eetwaren, klederen) ? Waarom doet men dat ?
5. Zijn er ook genezende krachten die van een lijk uitgaan ?
6. Wat wordt gedaan als iemand gestorven is (uurwerk, spiegel, (rol) luiken) ?
7. a) Hoe wordt de voorbijganger erop attent gemaakt dat er iemand overleden is ?
b) Wordt een kruis (welk) of iets anders geplaatst ? Waar ?
8. Wat gebeurt met de huisdieren ?
9. Het luiden van de klokken :
a) Wanneer en hoe vaak wordt over de dood geluid ?
b) Had het luiden van de klok(ken) een betekenis (b.v. de rang van de lijkdienst) ?
10. De nachtwake :
a) Wie kwam waken bij het lijk ?
b) Wat deed men tijdens de nachtwake ?
11. Het gezamenlijk bidden voor de overledene :
a) Wanneer vond dat plaats (meer dan eenmaal) ?
b) Wie was daarbij aanwezig ?
c) Wat werd gebeden ?
d) Wie bad voor ?
12. Vroeger ging iemand (uit de buurt) rond om de dood van persoon x te melden en om uit te nodigen voor de gebedswake
a) Wie nam die taak op zich ? Voor de bureu ? Voor de familieleden ?
b) Hoe gebeurde dat ?
c) Kent u andere middelen om het overlijden van iemand bekend te maken ?
13. Wat gebeurt als men het lijk gaat groeten ?
14. Het kisten van de dode :
a) Wanneer wordt de dode gekist ?
b) Hoe verloopt dat ?
c) Wordt er nog iets in de kist gelegd ?
d) Waar wordt de kist geplaatst ?
15. De rouw- of doodsbrief :
a) Wanneer is de rouwbrief (algemeen) in voege getreden ?
b) Wie deelt die rond ?
c) Waar wordt die gedrukt ?

B. Begrafenis

16. Hoe geschiedt het buitendragen van het lijk ?
- 200.

17. Wordt er iets op de kist gelegd ?
18. Het vervoer van het lijk :
 - a) Welk voertuig wordt gebruikt ?
 - b) Was dat voertuig speciaal uitgerust ?
19. Kwam de geestelijkheid de lijk kist tegemoet ?
20. Het dragen van het lijk :
 - a) In welke omstandigheden werd de kist gedragen ?
 - b) Wie zijn de dragers ?
 - c) Hoeveel dragers waren er gewoonlijk ?
 - d) Werd onderweg halt gehouden ? Waar ? Waarom ?
21. Bestonden er lijkwegen (vast traject naargelang van de ligging van het sterfhuis) ?
22. Het vervoer met de lijkwagen :
 - a) Wanneer kwam de officiële lijkwagen in gebruik ?
 - b) Wie was de eigenaar ?
23. De lijkstoet : samenstelling
 - a) Wie gaat voorop ?
 - b) Waar gaan de mannen ?
 - c) Waar gaan de vrouwen ?
 - d) Wie sluit de lijkstoet af ?
 - e) Waar nemen de leden van een gilde of een broederschap plaats ?
24. In de kerk :
 - a) Waar wordt de lijkbaar geplaatst ?
 - b) Hoeveel kaarsen worden rond de lijkbaar geplaatst ?
 - c) Waar neemt de familie plaats ?
 - d) Hoe verloopt de offergang precies ?
 - e) Het „visitekaartje” als bewijs van aanwezigheid : sinds wanneer ?
25. Het doodsprentje :
 - a) Sinds wanneer is het geven van een doodsprentje algemeen ?
 - b) Is het doodsprentje enkel of dubbel ?
 - c) Welke afbeelding staat erop ?
 - d) Wie maakt de tekst ?
26. Wanneer werden de metten en de lauden gezonden ?
27. Werd er ooit stro gebruik in de kerk ?
28. Wie gaat mee naar het kerkhof ?
29. Voor wie werd er een lijkrede gehouden ? Waar gebeurde dat en door wie ?
30. Hoe neemt men afscheid van de kist (besprenkelen met wijwater, strooien met bloemen/palm) ?

C. Na de begrafenis

31. Wat doen de buren en kennissen ?
32. Het uitvaartmaal :
 - a) Wanneer heeft dat plaats ?
 - b) Wie wordt allemaal uitgenodigd ?
 - c) Wat wordt gegeten en gedronken (menu's) ?
 - volledig maal ?
 - koffietafel (typische namen) ?
 - d) Wordt gezamenlijk gebeden voor de overledene ? Wat ?
33. Kent u het gebruik om uitvaartsbier te geven voor de buren ?
34. Broodbedeling :
 - a) Wanneer werd brood uitgedeeld aan de behoeftigen ?
 - b) Wie deelde dat uit ?
 - c) Wanneer hield dat gebruik op ?
35. Rouwkleiding :
 - a) Hoe zag die er uit voor de vrouwen ?
 - b) Hoe zag die er uit voor de mannen ?
 - c) Hoe lang draagt men rouwklederen ?
 - d) Andere rouwkentekenen ?
 - e) Wat impliceert het „in de rouw zijn” ?
36. Bedankingskaartjes :
 - a) Sinds wanneer is dat gebruik in voege ?
 - b) Wanneer worden ze geschreven ?
 - c) Wat bevatten ze ?
37. De zielmissen :
 - a) Wie bepaalt dat ?
 - b) Waar worden die opgedragen ?
 - c) Wanneer ?
38. Het jaargetijde :
 - a) Wie vraagt dat aan ?
 - b) Speciale gelegenheden op die dag ?
39. Hoe werd/wordt de nagedachtenis van de overledene na de begrafenis in ere gehouden ?
 - in de kerk (kermismaandag, jaargebed, Allerzielen, kruisweg) ?

D. Het graf

- 40 a) De grafmaker : Wie ? Beroep ?
- b) Vorm van het graf (tekening) ?
- c) Onderhoud en versiering van het graf ?
- d) Wat gebeurt met Allerzielen ?

E. Varia

41. Waren er speciale gebruiken in voege bij het overlijden van een kind ?
Wat ?
42. Waren er speciale gebruiken in voege bij het overlijden van een ongehuwde vrouw ? Wat ?
43. Waren er speciale gebruiken in voege bij het overlijden van een ongehuwde man ? Wat ?
44. Kent u liederen of teksten die bij een begrafenis werden gezongen of opgezegd ?

GEBOORTE EN DOOP, LIEFDE EN HUWELIJK EN DOOD EN BEGRAFENIS IN NEVELE.

GEBOORTE EN DOOP

Geboorte

vraag 1 :

„Zwanger zijn” werd in Nevele met tal van uitdrukkingen aangeduid. De drie meest courante uitdrukkingen waren : „die vrouw is in positie” (zegspersonen 2, 3, 8, 11, 16, 20, 22, 27, - 30), „ze gaat groot” (zegspersonen 1, 4, 8, 10 - 13, 15, 23 - 25) en „ze is in verwachting” (zegspersonen 5, 14, 17, 19, 21, 22, 24).

Ietwat platvloerser zei men ook wel : „die vrouw doet mee” (zegspersonen 6, 7, 9), „ze moet een kleine hebben” (zegspersonen 4, 18) en „ze is d’eraan” (zegspersonen 26, 30).

Was de vrouw kort op elkaar verschillende keren in verwachting dan duidde men de nieuwe zwangerschap aan met „ze is weeral azo” (zegspersoon 14).

vraag 2 :

Bijgelovige praktijken of gezegden in verband met de zwangerschap bleken in Nevele niet veel voor te komen.

Het enige wat uit de bus kwam op die vraag was dat volgens zegspersonen 8, 10 en 30 een zwangere vrouw niet mocht schrikken. Gebeurde dat wel dan was de kans groot dat ze een behekst kind ter wereld zou brengen (zegspersoon 29).

Zegspersoon 30 meende ook dat als een vrouw tijdens haar zwangerschap een zwarte kraai zag, dat een onheilspellend teken was.

Wat het werken en eten tijdens de zwangerschap betrof, waren de meeste zegspersonen het erover eens dat „het zwanger zijn” niet zoveel veranderde in het alledaagse leven van de vrouw. Ze bleef verder werken, vaak zelfs tot de laatste dag. Eén zegspersoon meende echter dat na vier maanden, het zware werk toch gemeden werd (zegspersoon 4) ; drie andere informanten herinnerden zich ook dat een zwangere vrouw geen zware gewichten mocht heffen (zegspersonen 5, 8, 19, 20).

In het algemeen bleef de zwangere vrouw evenveel werken en als gevolg bleef ze ook alles eten. Zegspersoon 11 meende zelfs dat de vrouw dan meer moest eten, daar ze toch twee monden te voeden had.

Vaak kwam het voor dat de zwangere vrouw het een of ander moest laten. Soms mocht ze geen spinazie eten (zegspersoon 4), diende ze bepaalde soorten vlees te vermijden (zegspersoon 4), kon ze geen vet eten (zegspersoon 8) of raadde men haar aan minder zout te gebruiken (zegspersoon 28). Ook alcoholische dranken waren uit de boze tijdens de zwangerschap (zegspersoon 28).

Later, als de baby er eenmaal was, zou de zogende moeder het best ajuin en karnemelk vermijden (zegspersoon 14).

Het is dus duidelijk dat, als er beperkingen zijn in verband met het werken en eten tijdens de zwangerschap, die niet voortvloeien uit bijgelovige opvattingen maar gewoon in acht genomen worden om gezondheidsredenen.

Ook de maan als object van bijgeloof speelde geen rol in Nevele. Zegspersoon 5 herinnerde zich wel dat de maan een zekere betekenis had bij het zwanger zijn, maar kon dit niet verder specificeren. Zegspersoon 21 vertelde ook dat onder een volle maan meer kinderen geboren werden.

vraag 3 :

De meeste zegspersonen verklaarden dat men vroeger niet vooraf kon weten of de baby een jongetje of meisje zou zijn. Men ging zeker niet naar een dokter en ook volkse praktijken werden niet beoefend in Nevele.

Toch meende zegspersoon 17 dat als de vrouw naar voren droeg, het waarschijnlijk een meisje zou zijn. Ook als de vrouw veel moest braken, was wellicht een meisje op komst (zegspersoon 21). Kon het kind echter geweldig stampen, dan zou het zeker een jongen zijn (zegspersoon 14).

Zegspersoon 24 meende dat ook de maan een zekere rol speelde in het bepalen van het geslacht van de baby, maar zij kon dit niet verder uiteenzetten.

vraag 4 :

Vraag 4 bleek voor vele zegspersonen een probleem te zijn. Zegspersonen 5, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 19 - 22, 26, 29 wisten helemaal niet wat er gedaan werd als er geen kinderen kwamen. Volgens zegspersoon 11 kwam dit heel
204.

weinig voor, daar men vroeger meestal hele grote gezinnen kende.

Als het dan toch voorkwam, werd de onvruchtbaarheid meestal gewoon aanvaard. Men stelde zich erin dat er geen kinderen zouden komen (zegspersoonen 1 - 3, 4, 6, 8, 10, 15, 23 - 25, 27, 28, 30).

Uitzonderlijk ging men ook wel eens bedevaarten naar Gent bij de H. Coleta (zegspersoon 30) of naar een kwakzalver (zegspersoon 30). Wie die kwakzalver was en waar men hem kon vinden wist de informant zich niet te herinneren.

In de lagere klassen kwam het ook soms voor dat de onvruchtbare vrouwen behandeld werden als een stuk vuil en zelfs verstoten werden (zegspersoon 14). In zo'n geval zou de man ook wel eens durven profiteren van een andere vrouw (zegspersoonen 23, 27).

vraag 5 + 6 :

„Echte” vroedvrouwen bestonden vroeger niet.

Het waren vaak vrouwen uit de buurt (iedere wijk had zo iemand) (zegspersoon 9), die heel wat ervaring hadden met geboortes, gewoon omdat ze zelf meestal een hele rij kinderen hadden (zegspersoonen 2, 12). Ze hadden dan ook geen diploma en werden daarom niet vroedvrouw, maar „achterwaarsterigge” (A) of baker (zegspersoon 9) genoemd.

Als een vrouw zwanger was, nam ze contact op met zo een „achterwaarsterigge”. Soms kwam die dan de vrouw tijdens haar zwangerschap een paar keer bezoeken (zegspersoon 27). Meestal werd echter gewoon afgesproken dat als het zo ver zou zijn, iemand haar zou komen verwittigen (zegspersoonen 5 - 8, 14, 18, 19, 20, 22, 24, 25).

En inderdaad, als „het dan aan de gang ging”, dus op het allerlaatste ogenblik, werd de „achterwaarsterigge” gehaald. Dit werd gedaan door de vader, een buur of ook wel door een ander familielid (zegspersoonen 21, 25).

Later werd de „achterwaarsterigge” dan vergezeld door een dokter. Maar toch was zij meestal het eerst ter plaatse en was het kind reeds geboren voor de dokter aankwam (zegspersoonen 2, 14).

Voor speciale gebruiken, uitdrukkingen of namen in verband met vroedvrouwen zie ook vraag 13 + 22, 19 en 23.

(A) staat voor *algemeen* en betekent dat het antwoord in kwestie gegeven werd door alle zegspersoonen.

vraag 7 :

Ook vroeger bleek de geboorte van een kind een grote gebeurtenis te zijn. Alles lag dan ook klaar om het kind te verwelkomen (zegspersoon 30).

De kleren voor het kindje werden meestal zelf gemaakt, door de moeder, zusters of andere familieleden (zegspersonen 2, 3, 5, 8, 10, 11, 14 - 16, 24, 25, 30).

Er werden kleedjes en manteltjes gebreid, maar daar het kind vroeger gedurende de eerste maanden toch gewoon in een bunsel lag (zegspersonen 2, 9, 14, 17, 19), bestond het meeste werk in het snijden en zomen van doeken.

De kleren werden echter niet altijd zelf gemaakt.

Vaak werden ze gewoon doorgegeven van het ene familielid aan het andere (zegspersonen 4, 6, 9, 15 - 17, 19, 20, 27 - 29). Hele arme mensen leenden zelfs de hoognodigste zaken van andere families (zegspersonen 8, 23). Vaak kregen die mensen ook een geboortemand van de rijken (zegspersoon 23). Dat was dan een pakket met lakens, kleedjes maar voornamelijk met luiers. Als men het iets beter had of als men gewoon geen tijd had om dingen zelf te maken, kocht men dan wel eens iets (zegspersonen 1, 2, 5, 11, 23).

Niet alleen werd er gezorgd voor kleren, er stond ook een wieg klaar.

Vroeger waren dat rieten (wissen) wiegen (zegspersonen 2, 4, 6, 8, 10 - 12, 17 - 19, 23 - 27, 29, 30). Iets later kwamen dan de houten wiegen in gebruik (zegspersonen 2, 3, 5 - 7, 9 - 11, 13 - 15, 17, 20, 21 - 23, 25, 26, 28, 30). Nog later werden ijzeren wiegen gebruikt (zegspersonen 9, 16, 21, 29, 30). Zowel de rieten, houten en de ijzeren wiegen waren schommelwiegen, waar dan een koord aan bevestigd werd, zodat de moeder vanuit het bed het kind kon wiegen (zegspersonen 3 - 7, 13 - 15, 17 - 20, 22, 23, 25 - 30). Meestal hadden de wiegen ook „een hemelke”, een grote kap gespannen over een krulstok (zegspersonen 5, 8 - 11, 13, 14, 17 - 20, 30).

Wat de versiering van de wiegen betrof, hing natuurlijk alles af van de middelen waarover de ouders beschikten.

Sommige wiegen waren versierd met geruite stof (vichy-stof) (zegspersonen 2, 9, 10, 21, 23 - 25). De kleur van de stof werd bepaald door het geslacht van de baby. Roze werd gebruikt voor een jongen, lichtblauw voor een meisje (zegspersonen 21, 25). Sommige moeders hadden ook een mooi dekentje gebreid (zegspersoon 11) of hadden zelfs de wieg versierd met kant (zegspersoon 15).

Vele mensen hadden echter niet het geld om versiering aan de wieg aan te brengen (zegspersonen 3, 8).

Vaak was er zelfs geen geld om een wieg te kopen. Vele wiegen werden dan ook doorgegeven in de familie (zegspersoon 12). Soms was er zelfs alleen een zak met kaf (zegspersoon 12) of een gewoon kussen met een schapevacht errond, opdat het vocht niet zou doordringen (zegspersoon 4). Dit werd dan gelegd in een gewone houten bak (zegspersoon 26).

Ik wil hier ook vermelden dat zegspersoon 1 vertelde dat in een wieg vaak een strijkijzer gelegd werd om zo warme voeten voor het kindje te verzekeren.

vraag 8 :

Hier bleek terug de fantasie en rijkdom van de volksmond.

Het meest werd gezegd dat de kinderen uit de kolen kwamen of uit de savooien. Soms ook wel eens uit de spruiten (zegspersonen 2, 3, 21).

De kinderen kwamen niet alleen uit alle soorten groenten, ze werden ook afgehaald op een schip, meer bepaald op een stoomboot (zegspersonen 3, 12, 14, 15, 23, 28 - 30). Nevele lag immers aan de vaart en als er een schip versierd met vlaggetjes voorbij vaarde, vertelde men dat het een kindjeschip was (zegspersoon 14). Ook de dikke buik van moeder werd door „scheepskunde” verklaard. Moeder was van het schip gevallen en had zich bezeerd (zegspersoon 23).

Eén zegspersoon vermeldde ook het verhaaltje dat de kinderen gebracht werden door Sint-Niklaas (zegspersoon 4).

Het verhaaltje van de ooievaar blijkt van een latere datum te zijn (zegspersoon 30).

vraag 9 :

De meeste zegspersonen situeerden de overschakeling van bevallen thuis naar bevallen in een kraaminrichting na wereldoorlog 2.

Sommige mensen dachten echter dat het ook al voor W.O. 2 gebeurde (na W.O. 1, zegspersoon 29 ; rond 1920, zegspersoon 4 ; rond 1935, zegspersonen 8, 21 ; vlak voor W.O. 2, zegspersoon 19).

Voorals het een moeilijke bevalling beloofde te worden, ging men ook voor W.O. 2 naar een kraaminrichting (zegspersoon 25). Zegspersoon 24 daarentegen beviel nog thuis in 1946 en ook zegspersoon 20 zei dat pas rond 1950 algemeen naar het ziekenhuis werd gegaan.

vraag 10 :

De bekendmaking van een geboorte gebeurde vroeger zeker niet door middel van geboortekaartjes. Die kwamen pas veel later in omloop.

De meeste familieleden die wisten zo wel ongeveer wanneer de geboorte te verwachten was en gingen dan zelf eens informeren. En als het dan nog nodig mocht blijken, dan zou de vader wel zelf de familie op de hoogte brengen van de blijde gebeurtenis (zegspersonen 1, 7, 8, 10 - 13, 17, 27, 29).

Het was ook de vader die zo vlug mogelijk na de geboorte, de zoon of dochter ging aangeven op het gemeentehuis (zegspersonen 1 - 7, 9, 13, 15, 16, 18 - 26, 28).

Eén zegspersoon (30) verklaarde dat, daar er voor een geboorte klokken werden geluid, het dorp zo meteen wist dat er een kind geboren was.

vraag 11 :

De peter en de meter werden vroeger op dezelfde manier aangeduid als nu (A). Dat betekent dat bij een eerste zoon, de vader van de moeder peter werd en de moeder van de vader meter. Bij een eerste dochter werd de moeder meter en de vader van de vader peter. Zo kreeg iedere grootouder de kans peter of meter te worden. Kwamen er dan nog kinderen, dan deed men een beroep op ooms en tantes als peter en meter tot iedereen aan de beurt was gekomen.

De naam die het kind zou krijgen werd hoofdzakelijk gekozen door peter en meter. Meestal gaven die hun eigen naam als eerste naam aan het kind (zegspersonen 3, 4, 6, 7, 11, 12, 14 - 18, 21 - 24, 26, 27, 29, 30). Als tweede naam voegden ze daar dikwijls Maria of Jozef aan toe (zegspersonen 9, 24).

De ouders gingen echter niet altijd akkoord met de naamkeuze van peter of meter.

Ofwel noemden ze dan het kind steeds bij zijn tweede of derde naam (zegspersoon 11), ofwel veranderden ze zelfs de naam van het kind (zegspersonen 4, 8). Dit gaf soms aanleiding tot ruzie tussen de ouders en peter en meter, en weigerden deze laatste soms het kind te beschouwen als hun kleinkind (zegspersoon 4).

vraag 12 :

Als de echte peter om de een of andere reden het peterschap niet wou aanvaarden (omdat hij al vaak peter was) of gewoon als er geen grootouders meer in leven waren, duidde men een plaatsvervangende peter aan. Dit was dan een broer of goede kennis van de ouders. Die peter kreeg de naam „peetje lap” mee (A).

Hetzelfde gebeurde bij gebrek aan meter.

vraag 13 + 22 :

Na de geboorte werd de moeder nog verder verzorgd door de „achterwaarsterigge”.

Slechts één zegspersoon (8) meende dat de vrouw helemaal niet verzorgd werd, daar dat te veel kostte.

Ook zegspersoon 10 meende dat de vrouw zichzelf behielp en in het beste geval een handje werd toegestoken door een buurvrouw.

Het was inderdaad zo, dat, zelfs als er een „achterwaarsterigge” aan huis kwam, de periode van verzorging toch uitermate kort bleef. Het ging van 2, 3 à 4 dagen (zegspersonen 6, 8, 14, 26, 28) tot een week (zegspersonen 13, 15), 8 dagen (zegspersonen 5, 11, 17, 20, 23), 9 dagen (zegspersonen 2, 3, 7 - 9, 11, 18, 19, 24, 27, 29, 30) of 10 dagen (zegspersoon 25).

Tijdens die periode werd niet alleen de moeder verzorgd, de „achterwaarsterigge” beredderde dan zo een beetje het hele huishouden (zegspersonen 1, 24, 27). Ze kookte voor de man, en als de grotere kinderen niet bij familie logeerden (zegspersoon 14), werden ook die opgepast door haar.

Nu was het wel vaak zo dat er slechts één „achterwaarsterigge” was voor verschillende moeders. Het kon dan ook gebeuren dat ze heel vroeg werd weggeroepen om eventueel te helpen bij een andere bevalling (zegspersonen 2, 17, 23).

Bovendien waren die „achterwaarsteriggen” ook bekend als babbelaarsters en „dreupeldrinksters”. Hun werk liet dan ook soms te wensen over (zegspersonen 2, 17, 21, 23).

Doop

vraag 14 :

Vroeger was er zeker niet altijd een doopkleed voorhanden. Vaak konden alleen de rijken zich dat veroorloven (zegspersoon 11) en gebruikten de meeste mensen bij een doop een grote witte sjaal om het kind in te wikkelen (zegspersonen 2 - 4, 6, 13, 18, 24, 25, 28, 30) of een mooi dekentje (zegspersoon 13).

Was er dan toch een doopkleed, dan was dit meestal een erfstuk, dat van generatie op generatie werd doorgegeven (zegspersonen 1, 5, 9, 12, 14 - 17, 19, 20, 22, 26, 29, 30).

Soms werd voor de gelegenheid zelfs een doopkleed geleend (zegspersonen 1, 4, 7, 8, 15, 23, 27, 30).

In een uitzonderlijk geval had de meter voor een doopkleed gezorgd (zegspersoon 21).

vraag 16 :

Zo vlug mogelijk na de geboorte werd het kind gedoopt. Onder haar zwarte kapmantel (zegspersoon 4) droeg de „achterwaarderige” de baby in doeken gewikkeld naar de kerk, waar het door de pastoor gedoopt werd (A). Alleen in oorlogstijd werd het kind niet in de kerk maar in een kleine kapel gedoopt (zegspersoon 1).

vraag 15 :

De doopplechtigheid nam meestal plaats op een gewone weekdag. Heel erg in trek voor dopen waren de maandag, woensdag en de vrijdag. Slechts twee zegspersoonen vertelden dat ook de zondag gedoopt werd (2, 21), terwijl dan iemand anders expliciet zei dat de zondag niet gedoopt werd (zegspersoon 23). In ieder geval gebeurde het altijd in de namiddag (A), meestal om 15 uur (zegspersoonen 4, 7, 16, 27, 30).

vraag 17 :

Men was zeker niet verplicht te betalen voor een doopplechtigheid en vaak werd er dan ook niets gegeven (zegspersoonen 3, 10, 11, 13, 20, 29). Toch was het eigenlijk wel de gewoonte een fooi aan de pastoor of aan de koster te geven (zegspersoonen 1, 2, 4 - 9, 12, 14 - 19, 21, 22, 24, 27). Soms werd de koster ook wel eens getrakteerd in de herberg (zegspersoon 30). Zegspersoon 1 wist te vertellen dat peter en meter de fooi nooit zelf aan de pastoor of koster mochten geven, maar dit moesten laten doen door de „achterwaarderige”. Waarom precies wist zij niet te vertellen.

vraag 18 :

Bij een doopplechtigheid werden volgens de meeste zegspersoonen geen klokken geluid. Eén zegspersoon (30) daarentegen was van oordeel dat dat toch gebeurde en dat de mensen uit het dorp goed het verschil kenden tussen doopklokken en bijvoorbeeld doodsklokken.

Ook twee andere zegspersoonen meenden dat er soms klokken geluid werden, maar dan wel omdat het ofwel een rijke familie was die een doop te vieren had (zegspersoon 23), ofwel omdat een zevende zoon of dochter gedoopt werd (zegspersoon 21).

vraag 19 :

Na een doopplechtigheid werd er door de meesten op café gegaan. Het kind moest nog eens gedoopt worden (zegspersoon 17). Het was meestal het dichtsbijgelegen café, „het gemeentehuis”, dat daar-

voor in aanmerking kwam (zegspersonen 25, 30). Er waren natuurlijk ook mensen die het op café gaan veel te min vonden en na de kerkelijke plechtigheid onmiddellijk naar huis gingen (zegspersoon 5).

Maar meestal werd er op café gegaan en werd er zelfs stevig gedronken. Vaak was men dronken (zegspersonen 2, 13). Ook de „achterwaarsterigge” deed dan haar reputatie als „dreupeldrinkster” alle eer aan. Vaak verliet ze het café met de baby ondersteboven in de bunsel, zodat men niet langer het gezichtje maar „het gat” van de pasgeborene zag (zegspersonen 4, 8, 14). Soms had ze zelfs het kind op de biljart gelegd en het bij het verlaten van de herberg vergeten (zegspersonen 9, 12, 29).

Het op café gaan na een doop was veelal een eerder dure zaak. Meestal waren peter en meter (zegspersonen 4, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 18 - 21, 24 - 26, 28) of de vader (zegspersonen 14, 30) wel bereid die rekening te betalen. Soms namen ook de andere aanwezigen elk een rondje voor hun rekening (zegspersonen 3, 5 - 7, 16, 22, 26, 27).

vraag 20 :

Als men dan uiteindelijk toch thuis geraakt was, werd er daar ook nog iets gegeten en gedronken ?

Volgens een paar mensen was dat gewoon een kop koffie (zegspersonen 18, 28) of nog een borreltje (zegspersonen 9, 12) en was er dus voor de gelegenheid niets speciaals gekocht of gebakken (zegspersonen 11, 13, 27, 30).

Andere zegspersonen dachten daar wel anders over.

Volgens hen was het de gewoonte dat er naar aanleiding van een doop, koffie werd aangeboden met ofwel een stuk peperkoek (zegspersonen 1, 19), een rozijnenboterham (zegspersonen 2, 5, 8, 9, 14, 16, 20, 24) of het meest nog een koekeboterham (zegspersonen 2, 3, 6, 7, 12, 15, 19, 21 - 23, 25, 26). Soms werd ook wel eens een boerke (een dikke krentekoek, zegspersoon 4) of een stuk appeltaart (zegspersoon 24) gegeven.

Soms werd ook de koffie vervangen door cacao (zegspersonen 16, 21).

Van al die (voor die tijd toch wel) lekkernijen werd er gegeten door de ouders van het kind, de peter en de meter (A) en vaak ook door de „achterwaarsterigge” (zegspersonen 2 - 4, 7, 8, 12, 14, 16, 20, 23 - 26). Uitzonderlijk waren daar ook andere familieleden bij aanwezig (zegspersoon 1).

Eigenaardig is wel dat zegspersoon 18 verklaarde dat bij zo een koffiep partij naar aanleiding van een doop nooit mannen aanwezig waren, alleen maar vrouwen.

Er werd dus wel een klein feestje georganiseerd, maar een echte doopkermis werd toen zeker nog niet gegeven, tenzij bij de hele rijke mensen (zogs-

personen 11, 27, 30).

Dit kwam pas algemeen in voege, volgens zegspersoon 28, na W.O. 2, volgens zegspersonen 15, 21 rond 1950, volgens zegspersonen 5, 6, 9, 19, 20 gewoon „veel later”.

Bij zo een doopkermis werd dan wel de gehele familie uitgenodigd.

vraag 21 :

Bij de geboorte van een zevende zoon nam de koning het peterschap op zich, bij een zevende dochter werd de koningin meter. Het kind kreeg dan ook meestal de naam van de koning of koningin (zegspersonen 8, 14, 20, 23, 24, 27).

Daar het vorstenpaar niet aanwezig was bij de doop, werd hun plaats ingenomen door een vooraanstaand iemand uit de gemeente, meestal de burgemeester en zijn vrouw (zegspersonen 1 - 7, 10, 14, 15, 17, 19, 20, 23, 26, 27), soms de eerste schepen (zegspersoon 16) of een kasteelheer (zegspersoon 29).

Als ouder van een zevende zoon of dochter werd men op het gemeentehuis ontvangen (zegspersoon 17), waar men dan een kadootje kreeg van de burgemeester (zegspersonen 7, 19, 27, 30), vaak een penning met de naam van het kind erop (zegspersoon 30). Volgens zegspersoon 5 kreeg men zelfs ieder jaar iets van de gemeente.

Vaak werd dan ook een groot feest gehouden (zegspersoon 30), werd er een foto genomen aan de kerk (zegspersoon 30) en werden de klokken geluid (zegspersoon 24).

Volgens zegspersoon 9 gebeurde er bij de geboorte van een zevende dochter of zoon helemaal niets speciaals.

Zegspersonen 11, 13, 18, 22) bleven ons zelfs een antwoord op die vraag verschuldigd.

vraag 23 :

De kerkgang was een verplichting voor iedere moeder (A).

Wanneer men precies zijn kerkgang deed, hing natuurlijk af van het herstel van de moeder (zegspersonen 18, 29). Meestal gebeurde dat 9 of 10 dagen na de geboorte (zegspersonen 2, 7, 19, 21, 24, 25, 28, 30). Volgens sommigen was het iets later : 14 dagen erna (zegspersonen 1, 3, 6, 8 - 10, 12, 13, 20, 22, 23) tot drie weken erna (zegspersonen 1, 4, 5, 9, 14 - 17, 23, 26).

In ieder geval vertoonde de moeder zich niet op straat voor ze haar kerkgang gedaan had (zegspersoon 13).

Wat gebeurde er nu precies bij zo een kerkgang ?

De moeder en de „achterwaarsterigge” gingen, meestal met het kind naar de kerk (A).

Volgens sommigen volgde men daar een gewone mis, die betaald werd (zegspersonen 3, 6, 7, 13, 16, 18, 19, 22, 25, 29, 30). Na die mis deed men soms nog een kruisweg (zegspersoon 4).

Volgens anderen was het wel iets meer dan een gewone mis. De moeder en de „achterwaarsterigge” kwamen in de kerk en werden daar opgewacht door de pastoor. Men kreeg dan een brandende kaars in de handen en de stola van de priester vasthoudende, werd men naar het altaar van Onze Lieve-Vrouw geleid (zegspersonen 1, 2, 4, 5, 8 - 10, 12, 14, 17, 21, 22, 27, 28). Nadat de pastoor dan gelezen had over het kind, ging men te offerande. Dit betekende dat men geld stak tussen de bladen van het gebedenboek (zegspersonen 2, 4, 6, 8, 9, 14, 17, 20, 27). Dit geld mocht niet rechtstreeks geofferd worden door de moeder maar door de „achterwaarsterigge” (zegspersoon 17).

Volgens zegspersonen 15 en 19 kreeg men ook een schapulier voor het kindje (een lintje met een relikwie).

Na dit alles liet men dan een mis opdragen, waarvoor men natuurlijk betaald had.

De arme mensen die geen mis konden betalen, deden hun kerkgang in een gewone mis, betaald door iemand anders (zegspersoon 1).

Wat nu precies de bedoeling van de kerkgang was, bleek niet zo duidelijk te zijn.

Volgens sommigen was het een uitdrukken van zijn dankbaarheid ten opzichte van Onze-Lieve-Vrouw, dankbaarheid omdat alles goed verlopen was (zegspersonen 1, 3, 5, 8, 10, 15 - 17, 19, 22 - 24, 27 - 30). Men offerde dan ook als het ware het kind op aan Onze-Lieve-Vrouw (zegspersonen 2, 8, 14, 27) en men smeekte haar bescherming en zegen af voor het kind (zegspersonen 9, 20, 21).

Velen zagen het ook als een zuivering van de moeder. Na haar kerkgang gedaan te hebben, was de moeder opnieuw geschikt om in de kerk opgenomen te worden (zegspersonen 1, 17, 30).

Nadat de kerkgang beëindigd was en men de kerk verlaten had, ging men bij een buur of een winkelier koffie drinken (zegspersonen 3, 9, 15, 17, 23). Dit werd „de pronking” genoemd.

Alleen zegspersoon 19 dacht dat men niet elders, maar thuis koffie dronk.

Varia

vraag 24 :

In Nevele ging men soms naar aanleiding van een geboorte op bedevaart. Dit gebeurde het meest vóór de geboorte om aldus een goede afloop van alles af te smeken.

Volgens zegspersonen 2 en 14 ging men op bedevaart naar Gent bij de Heilige Rita, volgens zegspersonen 4, 8 en 26 ging men naar Oostakker bij Onze-Lieve-Vrouw. In beide plaatsen werd dan gewoon gebeden.

Het grootste deel van de mensen bleken echter voor een geboorte op bedevaart te gaan naar de Arme Claren in Gent om er de Heilige Coleta te aanbidden (zegspersonen 1, 2, 4, 5, 9, 12, 16, 17, 20 - 24, 29). Daar werd de toekomstige moeder de mantel van de Heilige Coleta op de schouders gelegd en dan werd er gebeden.

Vaak kreeg men er ook een relikwie (zegspersonen 20, 24) of een lint om rond arm of been te dragen en aldus een goede afloop van de bevalling te verzekeren (zegspersoon 20). Men kon er ook gewijde koekjes kopen (zegspersoon 2) en een kaars laten zegenen (zegspersoon 22). Daar men niet zomaar met die kaars zichtbaar langs de straat kon lopen, had men van thuis een paraplu meegebracht waar men dan op de terugweg de kaars in stak (zegspersoon 22).

Vaak werd er ook hier geld tussen de gebedenboek geofferd (zegspersoon 23).

vraag 25 :

Suikerbonen werden niet zomaar suikerbonen genoemd in Nevele.

Men sprak er van „suikerbezen” (zegspersoon 11), „kindjessuiker” (zegspersonen 9, 29) en ook wel van „kakmentjes” (zegspersonen 12, 24). Deze laatste werden dan ook gegeven aan de kinderen als zogezegd door de baby gekakt. „Ze waren uit de bunsel gevallen” (zegspersoon 24).

Bij een doop werden echter niet altijd suikerbonen gegeven. Natuurlijk hing alles af van de vrijgevigheid van peter en meter (zegspersoon 5), maar algemeen kan men toch zeggen dat in het begin van deze eeuw de gewone werkmensen zich gewoon geen suikerbonen konden veroorloven (A). Als de levensomstandigheden dan iets beter werden, ging men suikerbonen geven. Dit vooral aan de kinderen uit de familie en ook wel uit de buurt (zegspersonen 9, 15), soms ook aan volwassenen (zegspersonen 12, 29).

De eerste suikerbonen waren wit en waren verpakt in een tipzakje met een 214.

lintje (zegspersonen 24, 29). Iets later werden dan ook van die zilveren bolletjes gegeven (zegspersoon 12), nog later roze, blauwe (zegspersoon 9) en zelfs suikerbonen gevuld met noten of chocolade (zegspersoon 21).

vraag 26 :

Vaak was er gewoon geen geld om suikerbonen te geven ; heel vaak was er ook geen geld om geschenken aan de ouders van de baby aan te bieden (zegspersonen 1, 3, 5, 10 - 14, 16, 22 - 24, 26, 30).

Werd er dan toch iets gegeven, dan was dat meestal een stuk peperkoek (zegspersonen 2, 7), eieren of een kilo boter (zegspersoon 9). Buren gaven ook wel eens een stuk stof (zegspersonen 9, 27) of een pak luiers (zegspersoon 19), de dichtste familieleden gaven soms een kleinigheid voor het kind, een kleedje of een paar schoentjes (zegspersonen 4 - 6, 8, 15, 17, 18, 20, 21, 25, 28, 29).

vraag 27 :

Geen enkele van de 30 ondervraagde mensenkende bakerrijmpjes ofliederen.

vraag 28 :

Alhoewel we moesten vaststellen dat het bijgeloof geen grote rol speelde in verband met de zwangerschap, in heksen geloofden de Nevelaars wel.

Die heksen, meestal eenzame oude vrouwen (zegspersonen 8, 12, 14, 16, 22, 24) betoverden vooral kinderen. Die kinderen waren dan, zoals men zei „van de mare bereden” (zegspersoon 21).

We willen hier ook nog eens vermelden dat het behekst zijn van het kind ook een gevolg kon zijn van het feit dat de moeder tijdens haar zwangerschap hevig geschrokken had (zegspersoon 29).

Om nu van die beheksing af te geraken, gingen de moeders met hun kinderen naar de Augustijnepaters in Gent (zegspersonen 2, 4, 6, 8, 12, 13, 15, 16, 22, 24). Die paters lazen de beheksing als het ware af. Volgens zegspersoon 12 kreeg men van die paters ook een paasnagel mee, die men onder de huisdrempel moest leggen. Dit zou de heksen zeker weghouden.

Zegspersoon 9 zag die hele heksenzaak heel wat nuchterder.

Volgens hem was het eigenaardig gedrag van sommige kinderen te verklaren op twee manieren.

Ofwel had de moeder, omdat het kind te veel schreide, het een mengsel van korenbloemenzaad (*) en siroop toegediend. Daar dat korenbloemen-

(*) Deze zegspersoon verwacht hier de korenbloem (*Centaurea cyanus*) met de kleine klaproos (*papaver dubium*) waarvan de zaden in de volksgeeneeskunde werden gebruikt.

zaad een verdovende stof bevatte, kon dat, wanneer in grote mate toege- diend, leiden tot beschadiging van de hersens. Vandaar dat er vroeger zo veel „dwaze kinderen” waren.

Ofwel had men „uit deugnieterij” een spin onder een nootschelp op de navel van het kind gezet. Een beet van die spin kon dan het gedrag van het kind verklaren.

vraag 29 :

Soms kwam het ook voor dat de kinderen doodgeboren werden.

Die doodgeboren kinderen werden dan in een klein bakje gelegd (zegspersonen 1, 2, 4, 8, 14, 28) en door de vader en de „achterwaarsterigge”, die het bakje onder haar kapmantel wegstopte (zegspersonen 1, 2, 4, 9, 28) naar de kerk gedragen. Achteraan in de kerk werd enkel de zegen gegeven over het bakje (zegspersonen 16, 26) ; er werd geen mis opgedragen (zegspersonen 3 - 6, 8, 13, 18 - 20, 23, 25, 28). Het gebeurde dus allemaal in de grootste stilte, vaak vroeg in de morgen of ’s avonds laat (zegspersonen 1, 2, 5, 6, 14, 17, 20).

Het doodgeboren kind werd wel op het kerkhof begraven (A), maar volgens zegspersonen 11, 18, 22 gebeurde dat op een aparte plaats. Zegspersonen 4, 6 en 12 spraken zelfs van ongewijde grond.

vraag 30 :

Het gebeurde heel zelden dat een kind stierf voor het gedoopt was. Dit kwam omdat, volgens de catechismus, een gewone leek, hier vaak de „achterwaarsterigge” een nooddoop mocht uitvoeren (zegspersonen 2, 4 - 6, 8, 23, 25, 30).

Was men dan toch te laat en was het kind ongedoopt gestorven, dan waren de meeste zegspersonen ervan overtuigd dat het kind regelrecht naar het voorgeburchte der hel zou gaan.

Volgens zegspersoon 30 werd het ongedoopte kind ook in ongewijde aarde begraven.

Van slecht gedoopte kinderen had geen enkele zegspersoon ooit gehoord.

vraag 31 :

Religieuze of volksgeneeskundige middelen ter bestrijding van kinderziekten bleken niet zo populair te zijn in Nevele.

Tegen witte mond of spruw, ook wel „mondhemel” (zegspersoon 1) of „het hemelse” (zegspersoon 4) genoemd, was het wel goed de mondholte zorgvuldig uit te wassen (zegspersoon 1) en er dan zalf aan te smeren (zegspersoon 216).

persoon 4). Het was ook aangeraden de drinkbeker van het kind apart te houden om besmetting tegen te gaan (zegspersoon 4).

Bij diarree was vooral rijstwater een aangeprezen geneesmiddel (zegspersoon 1, 4, 8, 10, 12, 23). Volgens zegspersoon 4 had ook het toedienen van „gekabbelde” melk goede resultaten.

Geelzucht was niet te bestrijden met volksgeneeskundige preparaten. Daar werd altijd een dokter bijgeroepen (zegspersonen 23, 30).

Tegen de stuipen werden kruiden toegediend aan het kind (zegspersoon 30). Welke wist de zegspersoon ons niet te vertellen.

Als de zogende moeder moeilijkheden ondervond, „de borstzweren”, moest zij de borsten verzorgen met warme doeken en insmeren met zalf (zegspersoon 4).

Kinkhoest kon verholpen worden met siroop van witte ramenassen (zegspersoon 21).

Als men wormen ontdekte bij het kind, ging men gewoon een wormpoedertje halen bij de apotheker (zegspersoon 4).

Aan bedwateren was echt weinig te doen (zegspersoon 4). Vaak was het iets dat veel voorkwam in een familie (zegspersoon 4).

Bij oogontstekingen werd soms Lourdeswater gebruikt (zegspersoon 14), maar meestal ging men dan toch uiteindelijk naar de dokter (zegspersonen 11, 12).

vraag 32 :

De meeste mensen mochten dan wel wantrouwig staan tegenover volksgeneeskundige middeltjes, bedevaarten deden ze bijna allemaal.

Waar ging men zoal bedevaarten tegen de stuipen of „seskes”? 3 zegspersonen (8, 10, 26) vertelden gewoon dat er gediend werd tegen deze kinderziekte.

Andere zegspersonen wisten iets meer te vertellen. Tegen de „seskes” ging men bedevaarten naar Aalter (zegspersonen 3, 9, 13, 18, 28), Machelen (zegspersonen 3, 9, 13, 18, 28), Landegem (zegspersonen 3, 9, 13, 18, 28), Vosselare (zegspersonen 5, 16, 17), Grammene (zegspersoon 21), Leerne (zegspersoon 12) en naar Bellem (zegspersoon 19). Welke heilige daar vererd werd, konden deze zegspersonen niet vertellen.

Andere zegspersonen konden zich dat wel herinneren. Tegen de stuipen ging men „dienen” naar Aalter bij de Heilige Cornelius (zegspersonen 4 - 7, 17, 20, 22 - 25, 27, 29), naar Machelen bij de Heilige Cornelius (zegspersonen 1, 2, 4, 6, 11, 14, 19, 22, 24, 27, 30), naar Mariakerke bij de Heilige Cornelius (zegspersonen 4, 5, 14) en tenslotte naar Landegem, eveneens bij de Heilige Cornelius en bij de Heilige Margareta (zegspersoon 30).

Wat nu als het kind de kinkhoest had ?

Daar werd volgens zegspersonen 4, 8, 13, 16, 18, 25, 26 en 28 wel voor gediend, maar ze wisten niet waar.

Volgens zegspersonen 1, 3, 9, 10, 12, 15, 23, 24 was dat in Landegem, volgens zegspersoon 30 in Zeveren, volgens zegspersoon 14 in Vosselare en volgens zegspersoon 7 in Petegem-Deinze. Deze zegspersonen wisten wel niet welke heilige in deze verschillende plaatsen aanbeden werd.

De naam van de heilige was het enige wat zegspersoon 20 zich kon herinneren. Volgens hem was dat de Heilige Cornelius.

Zowel plaats en heilige kregen we van zegspersonen 17, 27, 29 (Landegem Heilige Margareta) en van zegspersoon 21 (Gent - Sint-Anna).

Tegen de oude man ging men dan weer ergens anders dienen.

Dat daarvoor gediend werd, vertelden ons zegspersonen 4, 12, 13. Zegspersoon 24 wist te vertellen dat dat in Ouwegem gebeurde, volgens zegspersoon 14 was het bij de paters Augustijnen in Gent.

Ook oogziekten konden verholpen worden door het bedevaarten.

Men ging naar Sleidinge en naar Gistel bij de Heilige Godelieve (zegspersoon 4), naar Merendree bij de Heilige Gerulfus (zegspersoon 29) en naar Nevele bij Sint-Mauritius (zegspersoon 17).

Ook wanneer het kind leed aan brand of roos ging men dienen.

Volgens zegspersoon 16 ging men naar Landegem, volgens zegspersoon 23 naar Baarle en volgens zegspersonen 3 en 4 naar Zulte.

Volgens zegspersoon 5 werd daarvoor de Heilige Catherina aanroepen.

Een paar zegspersonen wisten zowel plaats als heilige op te noemen. Tegen brand of roos ging men bedevaarten naar Mariakerke bij de Heilige Cornelius (zegspersoon 14), naar Vosselare bij de Heilige Elisius (zegspersoon 9), naar Nevele bij de Heilige Catherina (zegspersoon 28) en naar Poesele bij de Heilige Laurentius (zegspersoon 1).

Zelfs bij koorts nam men zijn toevlucht tot het bedevaarten.

Men ging naar Bellem (zegspersoon 3), naar Hansbeke (zegspersoon 26), naar Zeveren (zegspersoon 2) en naar Vosselare (zegspersoon 16). Die mensen wisten niet welke heilige daar aanbeden werd.

Dat wisten wel de volgende zegspersonen te vertellen. Tegen koorts ging men dienen naar Zeveren bij de Heilige Amandus (zegspersonen 24, 29), naar Drongen bij Sint-Gerolfus (zegspersonen 4, 17, 21) en ook in Drongen bij Sint Rufus (zegspersoon 22).

Tenslotte hierbij nog twee aanvullingen.

Tegen het „overschremen” (het geweldig schreien tot de kinderen er blauw van zien) werd er gediend in Bachte-Maria-Lerne bij „Jan de Schremer” (zegspersoon 17).

Bovendien ging men ook dikwijls dienen bij de Heilige Antonius die zo een beetje bij iedere kwaal kon helpen (zegspersoon 19).

Besluit

Uit de gegevens in verband met geboorte en doop blijkt dat de Nevelse gemeenschap steunde op twee pijlers : in de eerste plaats op de kerk (godsdienst) en in de tweede plaats op haar eigen volkswijsheid. Bijgeloof speelde niet zo een grote rol in Nevele.

Het geloof in kerk en godsdienst is vooral duidelijk bij het bedevaarten. Zowat heel Nevele ging bedevaarten naar verschillende plaatsen en voor verschillende doeleinden.

Ook het fenomeen van de kerkgang toont de macht van de kerk. Na een bevalling kon de moeder zich gewoon niet op straat vertonen voor ze haar kerkgang gedaan had.

In de tweede plaats stelde men veel vertrouwen in de kennis verkregen doorheen verschillende generaties. Volgens die wijsheid mocht bijvoorbeeld een zwangere vrouw bepaalde dingen niet eten of doen. Men meende in bepaalde gevallen ook te kunnen voorspellen of het verwachte kind een jongen of meisje zou zijn. Sommigen kenden ook allerlei volksgeneeskundige middelen tegen kinderziekten.

Het enige punt waar het bijgeloof in Nevele dan toch aan het licht kwam, was het geloof van de Nevelaars in heksen. Oude, eenzame vrouwtjes konden je kind beheksen en dan was je enige redding een afzwering door de paters Augustijnen uit Gent.

Een tweede belangrijk punt dat uit de gegevens over geboorte en doop naar voren kan gehaald worden, is de belangrijke rol die de vroedvrouw (de achterwaarsterigge) toen speelde. Zij was werkelijk de spil van alles. Zij hielp de moeder bij de bevalling, zij verzorgde de moeder en soms de gehele familie gedurende een negental dagen na de geboorte, zij was aanwezig

bij de doop en tenslotte vergezelde ze ook de moeder bij de kerkgang.

Tenslotte blijkt ook uit de gegevens dat er vroeger een enorm verschil was tussen arm en rijk. De gewone mensen konden geen doopkaartjes sturen, soms was er geen doopkleed en voor doopfeesten was zeker geen geld. De ouders gaven heel zelden suikerbonen, terwijl ook familie en vrienden bij een doop heel zelden geschenken gaven.

LIEFDE EN HUWELIJK

Verkering

vraag 1 :

De gelegenheden waarbij jongens en meisjes kennis konden maken, kunnen we indelen in 4 categorieën.

Een eerste categorie groepeert de gelegenheden die iets te maken hebben met godsdienst.

Het was immers vooral na de mis en na de vespers (zegspersonen 6, 13, 14, 19 - 21, 24, 26, 29) en ook wel na de zondagsschool (zegspersonen 13, 14, 20, 25) dat de jonge mensen elkaar konden ontmoeten. Ook het op bedevaart gaan bracht vele jonge mensen samen (zegspersoon 5).

Een tweede categorie groepeert de verschillende vormen van ontspanning die de jeugd vroeger kende.

En dat waren nu niet meteen de danszalen, want als jong meisje mocht men zich daar helemaal niet vertonen of men werd uit de congregatie gesloten (zegspersoon 18). Soms gingen de jongeren wel eens op café (zegspersoon 11), maar ook in veel geringere mate dan nu.

De belangrijkste vorm van ontspanning was vroeger het naar kermissen gaan. Daar hadden de jongens en meisjes alle kans elkaar te leren kennen (zegspersonen 1 - 4, 6 - 11, 15 - 19, 22 - 28, 30).

Nevele zelf vierde kermis de eerste zondag van september (*) (zegspersoon 9), maar men beperkte zich niet tot Nevele alleen. Men ging naar Machelen kermis (zegspersoon 5) en vooral naar Meigem, waar de eerste zondag van de vasten „de teentjesteringe” plaatsvond. De jongens gingen op een rij staan en de meisjes konden dan even op de tenen trappen van de jongen die zij leuk vonden (zegspersonen 5, 27). In Meigem (zegspersonen 27, 29) en in Mariakerke maar dat was dan meteen een heel stuk verder (zegspersoon 5).

(*) De laatste zondag van augustus als die maand vijf zondagen telde.

soon 8), werd er ook ieder jaar een zomerlief-kermis georganiseerd. Wie op die kermis geen geliefde had, die zou het de hele zomer zonder moeten doen.

Daar men vroeger toch meestal met iemand uit de onmiddellijke omgeving huwde, werden ook op familiefeesten vele contacten gelegd (zegspersonen 3, 10, 12, 23, 26). Vooral trouwfeesten en het vieren van kerstavond bleken daarvoor uiterst geschikt te zijn (zegspersonen 4, 17).

Tenslotte leerden sommige jongeren elkaar kennen tijdens het werk. Dit gebeurde meest bij de landarbeiders. Vooral tijdens het wieden werden er wel eens liefdesbetuigingen gewisseld (zegspersoon 28).

Volgens al de zegspersonen hadden de verkeringen, die aldus tot stand kwamen, geen speciale naam.

vraag 2 + 5 :

Vroeger werd de partnerkeuze in de eerste plaats sociaal en dan ook wel geografisch bepaald.

Alle zegspersonen waren ervan overtuigd dat men vroeger meestal binnen zijn eigen sociale klasse trouwde, soort bij soort dus. Dit gold echter het sterkst bij landbouwers. Een boerenzoon trouwde bijna altijd met een boerendochter (zegspersonen 8, 11, 24, 30).

Bovendien werd de partnerkeuze ook geografisch bepaald, in die zin dat men meestal trouwde met iemand uit zijn eigen gemeente of dan toch uit de nabije omgeving (zegspersonen 21, 25, 29).

vraag 6 :

Die beperkingen werden echter niet altijd in acht genomen en sommige jongeren kozen dan ook een partner tegen de zin van de ouders.

Het gevolg was dan meestal een heftige ruzie tussen kinderen en ouders (zegspersonen 8 - 11, 13, 14, 20, 23, 24, 26, 27, 30), die soms zo ver kon gaan dat het kind uit het huis weggestuurd werd (zegspersonen 8). Sommige landbouwers dreigden ook met onterving van hun kind (zegspersoon 30).

Die dreigingen hadden echter niet altijd dezelfde invloed. Sommige kinderen luisterden naar de ouders en het huwelijk werd dan uitgesteld, meestal tot de kinderen oud genoeg waren om te trouwen zonder toestemming van de ouders (zegspersonen 2, 6, 7, 14 - 16, 19, 21, 22, 24, 25, 28, 29). Sommigen hadden zelfs mooi genoeg gekregen van al die huwelijksproble-

men en bleven dan maar voor de rest van hun leven vrijgezel (zegsp. 30).

Niet iedereen liet zich echter zo makkelijk ompraten en velen trouwden toch, ondanks het verbod van de ouders (zegspersonen 1, 3, 9 - 11, 17, 19, 20, 22, 23, 26, 27, 29). Meestal kwam dan alles wel weer goed tussen de twee partijen, maar soms bleven de ouders koppig en was het gezin voor goed uit elkaar gerukt.

vraag 3 :

Om te weten of men al dan niet zou trouwen en hoelang dat nog zou duren, plukte men wel eens de blaadjes van een melkdistel (*) (ronchus oleraceus) (paardebloem : taraxacum officinale) terwijl men het volgende rijmpje zei : ezel, kwezel, non, begijn, trouwen of thuisblijven. Het woord waarbij het laatste blaadje geplukt werd, zo zou men zijn verdere leven doorbrengen (zegspersonen 14, 24, 29, 30). Sommige mensen gingen ook wel naar een waarzegster (zegspersoon 8) om zich de toekomst te laten voorspellen. Makkelijker was het echter als men een klavertje vier gevonden had, want dan wist men meteen dat men een gelukkig huwelijk zou kennen (zegspersoon 30).

vraag 4 :

Om nu te weten of de partner iets voor je voelde, was er maar één middel, namelijk naar een „teentjesterlinge” in Meigem gaan en hopen dat de geliefde je op je tenen zou komen trappen.

Andere middelen waren onbekend in Nevele.

Vraag 7 :

Als nu bleek dat het meisje zwanger geraakt was tijdens de verkering, hing natuurlijk alles af van de jongen of dit tot een goed eind zou komen of niet. Als we de zegspersonen mogen geloven, werd er in de helft van die gevallen onmiddellijk getrouwd (zegspersonen 1, 3, 5 - 8, 10, 11, 21, 23, 24, 27, 30). In de andere helft werd het meisje door de jongen in de steek gelaten (zegspersonen 2, 4, 5, 7, 9, 12, 14 - 17, 19).

Als dit laatste gebeurde, werd er in het dorp geroddeld dat het een lieve lust was (zegspersonen 1 - 12, 14 - 17, 19 - 30). Volgens zegspersoon 23 werd er over het meisje gesproken alsof ze vergiftigd was ; volgens zegspersoon 7 mocht ze niet meer deelnemen aan een processie ; volgens zegspersoon 20 werd ze ook uit de congregatie gesloten. Vaak werd ze zelfs thuis buitengezet (zegspersoon 17).

(*) Te Nevele heet de paardebloem melkdistel. In plaats van blaadjes te plukken, betreft het eerder het wegblazen van de vruchtpluisjes van de plant.

Maar ook als er toch getrouwd werd, liet de gemeenschap dit niet zomaar voorbij gaan. Om te tonen dat zij wel degelijk wist dat het huwelijk bespoedigd was, omdat er een kind op komst was, hingen ze een wieg in een boom (zegspersoon 2) of strooiden ze „lутten” (zegspersonen 1, 4). „Lутten” waren een soort fopspeen, bestaande uit een stukje lijnwaad met daarin een beschuitje en een klontje suiker. Dit werd gegeven aan de kinderen om op te zuigen, zodat ze het wenen stopten.

Zegspersonen 9, 13 en 18 merkten echter op dat er alleen in bepaalde milieus zo geroddeld werd, meer bepaald onder rijken en landbouwers. In de volksbuurten kwam een zwangerschap tijdens de verkering zo vaak voor, dat het niet langer beschouwd werd als iets verschrikkelijks.

vraag 8 :

Niet alleen als het meisje zwanger was geraakt tijdens de verkering reageerde de gemeenschap, ook als een verkering slecht afliep en één van de minnaars alleen achter bleef kwam er reactie.

Zo een „beel”, want zo werd een verkering die slecht afliep genoemd, gaf aanleiding tot „scharminkelen”.

Dit betekende dat aan het hek of in een boom bij het huis van de afgewezen minnaar een strooien pop werd gehangen, die dan het meisje moest voorstellen (zegspersonen 1, 3 - 10, 12 - 20, 22 - 30). Vaak werden er ook lemen (zegspersonen 1, 9, 12, 14, 18, 21, 22, 26) of klodden (zegspersonen 1 - 10, 13 - 19, 22 - 30) gestrooid. Dat was afval van vlas en was heel moeilijk op te ruimen. Soms werd er ook solferbloem (zwavelbloem, zegspersoon 25) of blauwsel (hij had een blauwtje opgelopen) aan de huisdeur gestreken (zegspersonen 9, 19, 21, 24, 27). Tenslotte werd er ook soms ketelmuziek gemaakt met deksels van grote kookpotten (zegspersonen 1, 8).

Verloving

vraag 9 - 12 :

Alle zegspersonen waren het erover eens dat het vieren van de verloving enkel een gewoonte was bij de rijken. Bij de gewone mensen was daar helemaal geen geld voor (zegspersonen 1 - 3, 5 - 8, 12 - 30).

Wel kwamen de twee families voor het huwelijk eens samen en werd dan koffie en boterhammen (zegspersonen 2, 5, 8) of een stuk appeltaart (zegspersoon 30) aangeboden.

Algemeen kwam het vieren van de verloving pas invoege rond 1950 (zegspersoon 21). Er werd dan een groot feest gegeven, waarop de verloofden en hun beide families uitgenodigd waren. Op dit feest werden ook de verlovingsringen uitgewisseld.

vraag 13 :

Voor het huwelijk ging het paar naar de pastoor om ondervraagd te worden. Dit noemde men „het gaan zekeren” (zegspersonen 1, 3 - 10, 12, 13, 15 - 20, 24 - 28) of gewoon „de ondertrouw” (zegspersonen 2, 4, 5, 9, 11, 14, 15, 21 - 23, 29, 30).

De vraag, wanneer dit precies gebeurde, werd niet eensluidend beantwoord. Volgens de meesten gebeurde het 3 weken voor het huwelijk (zegspersonen 3, 4, 6 - 8, 13, 16, 18, 19, 27) of 4 weken ervoor (zegspersonen 2, 5, 6, 12, 17, 18, 20, 27, 29). Volgens anderen was het iets vroeger : 6 weken (zegspersonen 11, 15, 30), 7 weken (zegspersoon 25) of 8 weken voor het huwelijk (zegspersonen 21, 24, 30).

In ieder geval ging men naar de pastoor en daar werd men ondervraagd over de kennis van de gebeden (akten, geboden, catechismus) en over het huwelijk als zodanig (zegspersonen 8, 21).

Als nu één van de partners zijn gebeden niet kende, werd het huwelijk vaak uitgesteld tot de partner in kwestie zijn gebeden herleerd had (zegspersonen 2, 4, 5, 7 - 9, 14 - 17, 20 - 22, 24, 25, 28 - 30).

Was men echter een goede bekende van de pastoor en wist hij zeker dat men zijn Heilige Communie gedaan had, werd het gebrek aan kennis der gebeden vaak door de vingers gezien en kon het huwelijk gewoon doorgaan (zegspersonen 1, 3, 6, 10, 11, 13, 18, 19, 27).

Merkwaardig is dat één zegspersoon (zegspersoon 23) meende dat de ondertrouw niet zo belangrijk was en dat vele mensen dan ook niet eens naar de pastoor gingen.

vraag 14 :

Was het huwelijk goedgekeurd door de pastoor, dan kon het aanstaande huwelijk officieel bekendgemaakt worden en wel op twee manieren.

In de eerste plaats werd de huwelijksaankondiging afgeroepen vanop de preekstoel, de zondag in de hoogmis. Dit gebeurde 1 of 2 keer (zegspersoon 1), meestal 3 keer, soms 6 keer (zegspersoon 15).

Dit afroepen van de preekstoel had verschillende benamingen. Men sprak

van „het eerste, tweede en derde gebod” (zegspersoon 12), „de eerste, tweede en derde belofte” (zegspersoon 18), „de drie roepen” zegspersoon 29), „de drie roepingen” (zegspersoon 30) of van „de geboden van de huwelijke staat” (zegspersoon 21).

Van het huwelijkspaar zelf zei men : „ze zijn in de geboden” (zegspersoon 4, 14, 27).

Een tweede manier waarop het aanstaande huwelijk bekendgemaakt werd, was het uithangen van een huwelijksaankondiging achter een soort rasterwerk aan de gevel van het gemeentehuis. Men zei dan : „ze hangen uit” (zegspersoon 11) of „ze hangen in de muite” (zegspersoon 1 - 4, 6, 8 - 10, 14, 16, 22 - 27, 30).

Hoelang men daar nu in die „muite bleef hangen”, was niet duidelijk. Volgens sommigen 10 dagen (zegspersoon 4), anderen spraken van 14 dagen (zegspersonen 5, 14), 17 dagen (zegspersoon 2), 3 weken (zegspersonen 3, 7, 12, 15, 16, 23, 27, 28, 29), 4 weken (zegspersonen 8, 11, 30), 5 weken (zegspersoon 10) en zelfs 6 weken (zegspersoon 17).

Nadat het huwelijk officieel bekendgemaakt was, konden mensen die enig bezwaar hadden tegen het aanstaande huwelijk, dit bekend maken.

vraag 15 :

Wanneer geen reactie kwam, konden de trouwers in overleg met hun families en met de pastoor een datum vaststellen voor het huwelijk (A).

De gewone mensen kozen meestal een zaterdag (zegspersonen 4, 13, 23, 25, 27, 30), de ietwat rijkere een dinsdag of een donderdag (zegspersonen 2 - 4, 10, 13, 23, 25, 27, 29). Soms werd er ook de maandag (zegspersonen 10, 21) of de zondag (zegspersoon 21) getrouwd, dit laatste echter alleen in speciale gevallen, bijvoorbeeld wanneer het paar onmiddellijk wou emigreren naar Amerika.

De enige dag die uitgesloten was, was de vrijdag en dit omwille van het feit dat er op vrijdag geen vlees kon gegeten worden en wat was een trouwfeest zonder vlees ? (zegspersonen 1 - 12, 14, 16 - 20, 23 - 30).

Een voorkeur voor een bepaald seizoen was er niet.

Zegspersoon 2 meende wel dat velen trouwden vóór kerstdag, omdat men op de kerstdag zelf, de huishuur moest betalen (de kerstdagpacht). Landbouwers trouwden ook niet zo vlug in de oogsttijd, daar ze dan te veel werk hadden (zegspersonen 1, 24, 30). Om godsdienstige redenen kon men ook niet trouwen op Pasen (zegspersoon 10), tijdens de vasten (zegspersonen 1 - 9, 12 - 20, 22 - 30) en tijdens de advent (zegspersonen 5, 19). Als

men om de een of andere reden toch wenste te trouwen in die periodes, bijvoorbeeld omdat men naar Amerika wou emigreren, moest men de toestemming aan de bisschop vragen (zegspersoon 2).

Afscheid van de jongelingschap

vraag 16 - 20 :

Het overgrote deel van de zegspersonen verklaarde dat het afscheid van de jongelingschap niet gevierd werd in Nevele.

Soms trakteerde de toekomstige bruidegom zijn vrienden wel eens (zegspersonen 5, 6, 11, 16, 26, 27), maar daar was zeker geen verplichting toe (het was zelfs een uitzondering) en er werd dan ook niets ondernomen door de gemeenschap als er helemaal niet werd getrakteerd.

Huwelijk

vraag 21 :

Als de verloving gevierd werd, kreeg het meisje soms een geschenk, bijvoorbeeld een armband (zegspersoon 21).

Maar anders werd er door het paar onderling naar aanleiding van hun huwelijk geen geschenken uitgewisseld (A).

vraag 22 :

Naar aanleiding van het huwelijk van één van hun kinderen, gaven de ouders meestal een geschenk (zegspersonen 1, 3, 7, 11 - 13, 16, 20, 22 - 24, 27 - 29). Meestal, want volgens sommigen waren er ouders die niets gaven, gewoon omdat ze niets bezaten (zegspersonen 2, 4 - 6, 8 - 10, 14, 15, 17 - 19, 25).

Maar zodra het enigszins mogelijk was, gaven de ouders dus wel een geschenk, de bruidschat, en dat meestal aan hun eigen kind (zegspersonen 1, 2, 4 - 9, 12 - 20, 22, 25 - 30) of aan het paar gemeenschappelijk (zegspersonen 3, 11, 21).

Dit geschenk kon nu verschillende vormen aannemen.

Het meest werd er geld (zegspersonen 1 - 11, 17, 19 - 25, 29, 30) of meubels gegeven (zegspersonen 1 - 3, 7, 9, 12 - 16, 18, 20 - 23, 25 - 30). Die meubels had men meestal gekocht op een openbare verkoop.

Soms werden er ook kleren geschonken (zegspersonen 24, 30). Een boerenzoon kreeg vaak enkele dieren als bruidsschat mee, (zegspersonen 4, 5,

26) en soms kreeg hij zelfs een hofstede cadeau (zegspersonen 1, 27).

Wat men ook mee kreeg, men wist vooraf precies wat en hoeveel dat zou zijn (zegspersonen 2 - 5, 7, 8, 14, 16, 17, 19 - 25, 27, 28, 30). De families kwamen voor het huwelijk samen en deelden aan elkaar mee wat zij zouden meegeven aan hun kinderen. Soms gaf dit zelfs aanleiding tot ruzie (zegspersoon 30).

Zegspersonen 9, 10, 26 en 29 beweerden dat men vooraf helemaal niet wist hoeveel die bruidsschat eigenlijk bedroeg.

vraag 23 :

Alhoewel in sommige gevallen niets gegeven werd (zegspersonen 1, 16, 18, 26), was het toch de gewoonte dat de dichtste familie (zegspersonen 1 - 3, 5 - 15, 17, 19 - 22, 24, 25, 27 - 30) en zeker de familie die naar het trouwfeest uitgenodigd was (zegspersoon 4) een geschenk aanbood aan de trouwers.

Soms was dit ook geld (zegspersonen 2, 5) of kleren (zegspersoon 30), meestal was het iets voor het huishouden. Zo werden er lakens (zegspersonen 6, 8, 9, 17), een stuk stof (zegspersoon 6), handdoeken (zegspersonen 14, 19), een tafelkleed (zegspersoon 13), een waterketel en koffiekkan (zegspersoon 8), borden (zegspersonen 8, 9), kookpotten (zegspersonen 9, 13, 15), een paar koffiekoppen (zegspersonen 17, 19, 25), een lavabostel (zegspersoon 23) een wekker (zegspersoon 25), een nachtemmer (zegspersoon 23) of zelfs vier stoelen (zegspersoon 17) gegeven.

Heel vaak werden ook kruisbeelden (zegspersonen 19, 22, 23) of andere heiligenbeelden (zegspersonen 20, 22, 23, 27) geschonken.

vraag 24 :

Soms ontvingen de trouwers ook een geschenk van de burens, zoals bijvoorbeeld een tuil kunstbloemen (zegspersoon 20) of ook iets voor het huishouden (zegspersonen 7, 11, 14, 19, 22, 24 - 26) : koffie, peperkoek, eieren enz.

Dit geschenk werd aangeboden vóór de trouw (zegspersoon 14) of op het trouwfeest zelf (zegspersonen 24, 26).

Volgens de meeste zegspersonen gaven de burens heel zelden een geschenk naar aanleiding van een huwelijk (zegspersonen 1 - 6, 8 - 10, 12, 13, 15 - 18, 21, 23, 27, 30).

Hierbij willen wij ook opmerken dat de trouwers vaak „gestropt” werden door de burens. De trouwers kregen dan een glas wijn en gaven in ruil daar-

voor de bureu een fooi. (Voor meer details over dit stroppen, zie vraag 33)

vraag 25 :

In Nevele was het niet de gewoonte dat de vader van de bruidegom een geschenk aan de bruid gaf, noch dat de vader van de bruid een geschenk aan de bruidegom gaf (A).

vraag 26 :

Voor Wereldoorlog 2 kende men in Nevele het gebruik van een huwelijks-geschenkenlijst niet (A).

vraag 27 :

Een huwelijk bracht zeker heel wat kosten met zich mee.

Als er een voiture (rijtuig) gehuurd werd om de trouwers naar de kerk te voeren, nam de familie van de bruidegom dit voor zijn rekening (zegspersonen 2, 23).

De mis zelf werd betaald, volgens sommigen door de ouders van de bruidegom (zegspersonen 1, 3, 5, 9, 14, 16, 17, 19, 25 - 28), volgens anderen door de familie van de bruid (zegspersonen 2, 4, 7, 12, 13, 18, 20, 29, 30) of door beide families samen (zegspersonen 6, 8, 10, 11, 15, 21).

De kosten van het feestmaal en dansfeest werden meestal gedragen door de ouders van de bruid (zegspersonen 1 - 3, 5 - 9, 11 - 14, 16, 18, 19, 22 - 30), soms ook door de twee families samen (zegspersonen 4, 10, 15, 17, 20, 21, 25, 26).

Van een receptie was toen nog geen sprake (A).

vraag 28 :

Volgens de meeste zegspersonen werd het burgerlijk huwelijk afgesloten op dezelfde dag als het kerkelijk huwelijk (zegspersonen 2, 3, 5, 6, 12, 13, 15-20, 22 - 24, 27, 28, 30).

Maar soms trouwde men zo vroeg in de morgen, dat het burgerlijk huwelijk vroeger diende plaats te vinden.

Dit gebeurde dan één dag (zegspersonen 7, 11, 12, 14, 17, 21, 24, 26, 27, 29), twee dagen (zegspersonen 4, 8 - 10) of zelfs drie à vier dagen (zegsperson 25) voor het kerkelijke huwelijk.

Als getuigen hadden de trouwers broers of zusters uitgenodigd (zegspersonen 2, 4 - 9, 12, 13, 15 - 19, 21, 23, 25, 28 - 30) of zelfs hun ouders (zegspersoon 3).

Als men nu geen broers of zusters had, deed men een beroep op een vriend (zegspersonen 23, 30), een geboeur (zegspersonen 1, 11, 24, 27, 30) of voor het burgerlijk huwelijk ook wel op een toevallige voorbijganger (zegspersoon 1).

De getuigen werden in de volksmond „trouwvaarke” en trouwmoerke” genoemd.

vraag 29 :

Soms werd er op de vooravond van het huwelijk voor het huis van de bruid en dat van de bruidegom geschoten (zegspersonen 1 - 10, 14 - 19, 21 - 29). Alhoewel men daarvoor kanonnetjes kon huren op de gemeente (zegspersonen 23, 27), werd er toch nog het meest geschoten met een gewoon jachtgeweer (zegspersonen 6, 9). Naast het schieten werd er ook soms met een plank op de huisdeur geklopt (zegspersoon 13) of een ton met pek of oude schoenen in brand gestoken (zegspersoon 24).

Dit alles werd gedaan door de bureu (zegspersonen 1, 3 - 10, 14 - 19, 21 - 28) of door vrienden (zegspersonen 2, 4, 14, 15, 27), die daarvoor dan ook getrakteerd werden door de trouwers op een borrel (zegspersonen 1 - 10, 14 - 19, 21 - 29).

Hierbij moeten we wel vermelden dat die gewoontes het meest in ere gehouden werden op het platteland (zegspersonen 1, 14, 22, 29).

vraag 30 :

Ter gelegenheid van een huwelijk werd er heel zelden versiering aangebracht (zegspersonen 1 - 6, 8 - 13, 15, 17 - 20, 22 - 25, 27 - 29).

Hadden de bureu het geheel toch iets willen opvrolijken, dan hadden ze 's nachts (zegspersonen 21, 26) of 's morgens (zegspersonen 7, 14, 16) het huis van de bruid (zegspersoon 14), de hagen (zegspersoon 26) of zelfs de gehele straat (zegspersonen 7, 16, 26) versierd met gekleurd papier of ballonnetjes (zegspersoon 16).

Zegspersoon 21 herinnerde zich ook dat er soms een opschrift was gemaakt dat dan werd opgehangen in de straat waar de trouwers door moesten op weg naar de kerk.

Bij de rijkere mensen was er soms een erepoort opgesteld aan de kerk (zegspersoon 30).

vraag 31 :

Of er een bruidsboeket was of niet, werd volledig bepaald door de financiële middelen waarover de bruidegom beschikte.

Vele bruidegoms hadden dan ook niets mee als ze het meisje gingen afhaken (zegspersonen 1, 3, 6, 8 - 10, 12 - 14, 18, 26). Vaak droeg de bruid dan een wassen bloempje op het kleed gespeld (zegspersonen 4, 23).

Als de bruidegom toch een boeket bij zich had, was het samengesteld uit papieren bloemen (zegspersoon 17), kunstbloemen (zegspersonen 2, 5, 7, 19, 20, 24, 27) of echte bloemen (zegspersonen 5, 11, 15, 16, 22, 25, 29, 30).

De kleur van de bloemen was overwegend wit (A).

vraag 32 :

Wat kleding betreft, was vroeger ook alles anders.

De bruid ging vroeger in het zwart (zegspersonen 1 - 8, 13, 14, 16 - 28) of in het blauw (zegspersonen 9, 18, 25) gekleed.

Wit werd alleen gedragen door de rijken (zegspersonen 9, 16, 19). Alleen zegspersonen 11, 15 en 29 meenden dat wit ook door gewone mensen gedragen werd.

Het kleed werd volgens sommigen halflang gedragen (zegspersonen 1 - 5, 10, 15, 16, 18, 22, 25 - 27), volgens anderen tot op de grond (zegspersonen 6 - 9, 13, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 28 - 30).

Boven het kleed droeg men dan een zwarte zijden mantel (zegspersoon 2), vaak met een dierenvelletje (zegspersoon 20). Bij dit alles paste dan nog soms een grote hoed (zegspersonen 2 - 4, 10, 21, 24).

Het geheel had men laten maken op maat bij de plaatselijke naaister (A). Heel arme mensen echter, die trouwden in kapmantel en muts, hadden helemaal niets nieuws laten maken en droegen hun alledaagse kleren.

De bruidegom was uitgedost in zwart kostuum (A), soms werd ook wel blauw (zegspersonen 9, 10, 15) of zelfs grijs (zegspersoon 10) gedragen.

Boven het kostuum droeg hij een pardessus (overjas) (zegspersoon 2) en ook hij had een hoed op het hoofd. Het meest werd een bolhoed gedragen (zegspersonen 2, 3, 5 - 8, 11 - 14, 16 - 20, 22 - 30), die dan spottend „een hondekot” genoemd werd (zegspersoon 17).

Naast een bolhoed werd ook wel eens een deukhoed (greethoed) gedragen (zegspersonen 9, 30). De rijken droegen een buishoed (een pijlkas) (zegspersonen 7, 27).

Het kostuum en eventuele overjas had de bruidegom laten maken bij de kleermaker uit het dorp (A).

Het trouwkostuum werd het hele verdere leven gedragen als zondagspak. Men werd er ook vaak in begraven.

Koets van René Cleve en zoon René voert trouwers.
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

vraag 33 :

Netjes gekleed gingen de trouwers dan op weg naar de kerk.

Meestal gebeurde dit te voet (zegspersonen 4, 6, 8, 10 - 12, 14 - 22, 24, 26 - 28, 30).

Soms had men ook „een voiture”, een rijspan getrokken door één paard, gehuurd (zegspersonen 3 - 5, 11, 20, 24, 25, 28, 29).

Zegspersoon 4 wist zich te herinneren dat daar ongeveer 40 frank voor diende betaald te worden.

50 jaar geleden werd ook al een auto gebruikt om naar de kerk te gaan (zegspersoon 5). Ook bij het huwelijk van zegspersoon 13 in 1914 was er al een auto.

Landbouwers gebruikten voor de gelegenheid hun boerenwagen „een sjees” (zegspersonen 1 - 9, 11, 14, 17, 19, 21, 23, 27). Rijke boeren spanden dan twee paarden in (zegspersonen 2, 5, 11), de gewone landbouwers één paard (zegspersonen 1, 3 - 5, 9, 11).

De trouwers + de getuigen gingen vroeger dikwijls helemaal alleen naar de kerk (zegspersonen 1, 4, 6, 8, 12, 14, 17, 18, 25, 26), zodat er van een echte stoet geen sprake was.

Als de ouders dan toch meedingen (zegspersonen 2, 3, 5, 7, 9, 15, 16, 19, 21 - 24, 28, 29), hadden zij plaats genomen in een voertuig, dat voor het voertuig van de trouwers uit reed (zegspersoon 3).

Op weg van het woonhuis naar de kerk werden de trouwers vaak „gestropt” (zegspersonen 4, 7, 9, 13, 22 - 24, 26, 28 - 30).

De buren of vrienden spanden een lint met vlaggetjes (zegspersoon 13), bloemen (zegspersonen 24, 30), snippers behangpapier (zegspersonen 4, 9) of zelfs met haringen (zegspersoon 30) over de weg, zodat de trouwers niet verder konden. De trouwers kregen een glas wijn aangeboden (zegspersonen 7, 13, 23) en voor ze weer verder mochten, moesten ze de buren een fooi geven (zegspersonen 4, 7, 9, 23). De trouwers konden zo verschillende malen na elkaar „gestropt” worden.

vraag 34 :

Een speciale naam naargelang van het uur hadden de plechtigheden niet. Wel was het zo dat, hoe later op de voormiddag men wenste te trouwen, hoe meer men moest betalen voor de huwelijksmis.

Vandaar dat de gewone mensen soms om 7uur trouwden (zegspersonen 12, 15). Het meest werd er om 8 uur getrouwd (zegspersonen 4, 6, 9, 12, 14, 17 - 19, 22, 27, 28). Zo was zegspersoon 17 om 8 uur getrouwd en had voor zijn huwelijksmis 80 frank betaald.

Iets rijkere mensen trouwden om 9 uur (zegspersonen 3 - 13, 16, 18 - 20,

22 - 30) en wie om 10 uur trouwde, was schatrijk (zegspersonen 2, 16, 26, 29).

Sommige mensen waren echter zo arm, dat zij een huwelijksmis niet konden betalen en zich genoodzaakt zagen te trouwen in een gewone mis (zegspersonen 1 - 7, 9, 10, 12 - 17, 19, 22, 23, 26 - 28, 30).

Op welk uur men ook trouwde, men trouwde altijd in de voormiddag, ook de rijken (A).

In de kerk namen de trouwers plaats aan de communiebank, soms ook aan het altaar (zegspersoon 10, 11) of in het koor (zegspersonen 4, 23, 24). Voor een „koordienst” moest men wel bijbetalen (meestal prijs van de mis + 10 frank).

De familieleden, als die meegekomen waren, namen plaats op de eerste rijen : de mannen rechts, de vrouwen links (A).

Wanneer nu precies de huwelijksinzegening plaats had, wisten velen zich niet te herinneren. Volgens zegspersonen 4, 8, 9, 11, 18, 23, 30 was het onmiddellijk na de homilie.

vraag 35 :

Na de kerkelijke plechtigheid ging de groep meestal op café (zegspersonen 2 - 19, 21, 25 - 28, 30). Daar werd eerst een rondje gegeven door de bruidegom (zegspersonen 2, 9, 11 - 13, 18, 21, 26) of de mannelijke getuige (zegspersoon 4) en daarna betaalde iedereen uit het gezelschap een rondje (zegspersonen 2 - 4, 6, 8, 10, 14 - 16, 18, 19, 21, 25, 28).

Vele trouwers waren ook bij de kleermaker of naaister, die de trouwkleren gemaakt had, uitgenodigd om na de mis iets te gaan drinken (zegspersonen 7, 17, 23).

Anderen gingen na de mis niet op café maar naar de fotograaf (zegspersonen 23, 24, 27) of zelfs onmiddellijk naar het station om van daaruit op huwelijksreis te gaan (zegspersonen 6, 26, 27, 30).

Na het café verlaten te hebben, gingen de trouwers en de dichtste familie naar het huis van het meisje, waar het feestmaal zou gegeven worden.

Dit feestmaal was bereid door de moeder van het meisje (zegspersonen 4, 6, 7, 9, 10, 12 - 15, 17, 18, 20, 25, 26, 28, 29) of door een kokkin uit het dorp (zegspersonen 1, 3, 8, 11, 16, 19, 24, 27, 30).

Op het menu kwam heel vaak varkensvlees voor. Vele boeren lieten voor de gelegenheid zelfs een varken slachten.

Zo werd er dan ook meestal wortels met soepvlees (zegspersonen 1, 6, 9, 10, 16, 19, 20) en daarna appelmoes met worst of koteletten (zegspersonen 1, 17) gegeven. Andere groenten die vaak klaargemaakt werden, waren bloemkolen (zegspersoon 2) en erwten (zegspersonen 2, 3).

Heel vaak werden ook kippen (zegspersonen 2, 5, 8, 25, 27, 28) of konijnen (zegspersonen 18, 23, 25, 27, 28) geserveerd.

Een echte lekkernij, die alleen voorkwam op het menu van rijkere mensen, was koetong (zegspersoon 5) of roastbeef (zegspersonen 20, 24).

Om het diner af te ronden, bood men zijn gasten een stuk taart aan. Er waren appeltaarten (zegspersonen 3, 9, 16), appelmoestaarten (zegspersoon 17) of confituurtaarten (zegspersonen 17, 27) gebakken. Soms gaf men ook een stuk fruit als dessert (zegspersoon 20).

Een echte vaste schikking aan tafel was er niet. De trouwers zaten natuurlijk naast elkaar en links en rechts van hen nam dan de familie plaats (A).

Aan tafel werden ook soms zelfgemaakte gedichtjes ter ere van de trouwers voorgelezen (zegspersonen 4, 17, 25). Zingen gebeurde pas tijdens het dansfeest.

vraag 36 :

Als iedereen klaar was met eten, werd alles aan de kant geschoven, zodat het dansfeest kon beginnen.

Soms kwamen er nog een paar vrienden bij (zegspersonen 21, 23), maar meestal werd gevierd met de mensen, die aanwezig waren bij het feestmaal.

Vaak had men iemand uit de buurt met enig talent gevraagd om muziek te maken. Die bespeelde dan een accordeon (zegspersonen 1, 3 - 5, 8, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 22, 23, 25 - 28, 30), een mondharmonica (zegspersonen 6, 16) of ook wel een saxofoon of klarinet (zegspersoon 11). Op sommige trouwfeesten was er een pianist (zegspersoon 16) of zelfs een orgelist (zegspersoon 12). Vaak danste men ook op de geluiden van een fonograaf (zegspersonen 2, 3, 6, 8, 9, 15, 17, 20, 22 - 25, 27).

De dans werd ingezet door de trouwers en weldra stond iedereen op de dansvloer. Men danste de wals (zegspersonen 1, 2, 6, 9, 11 - 14, 16, 17, 19 - 30), de polka (zegspersonen 1 - 3, 6, 8, 9, 11 - 17, 19 - 23, 26 - 30), de mazurka (zegspersonen 3, 6, 11, 15, 20, 23, 25, 26, 28), de scottish (zegspersonen 3, 6, 14, 19, 22, 25, 28), de charleston (zegspersonen 9, 27), de foxtrot (zegspersonen 24, 30) of de boerendans (zegspersoon 4). Er werden ook allerlei rondedansen gedanst. Zo bijvoorbeeld de kusjesdans (zegspersonen 9, 20), de stoelendans (zegspersonen 4, 8) en talrijke varianten

van ons zakdoekje leggen. Zo was er ten eerste de wisseldans met een pook. Er werd een kring gevormd en de persoon in het midden die de pook vasthield, koos zich een partner uit aan wie hij de pook doorgaf. Op het einde van die dans was iedereen zwart door de met roet bestoven pook vast te houden (zegspersoon 9).

Een tweede variant was een rondedans waarbij een „kleppel”, meestal een zakdoek of lepel werd doorgegeven, terwijl men het versje zong : „klep, klep, alom, kijkt er niemand om, want al die ommekijkt, die krijgt de kleppel niet” (zegspersoon 4).

Ook de „hondstrip” werd veel gedanst : iemand liep rond de cirkel en bij wie hij „zijn pootje ophief”, moest dan zo vlug mogelijk van plaats verwisselen (zegspersoon 8).

Een laatste variant was een rondedans, waarbij hij die in het midden stond, een pand moest geven, meestal een kus, voor hij opnieuw in de cirkel mocht (zegspersoonen 6, 8, 9, 22, 29). Ook „scheepjes varen al over de zee” werd vaak gedanst op een trouwfeest (zegspersoon 21).

Verder werd er ook soms gewoon gekaart of domino gespeeld (zegspersoon 17) of een vorm van poppenspel, „het manneke van zes”, waarbij een kort dik mannetje de grappigste truukjes uithaalde (zegspersoon 16). Helaas kan de informant niet meer vertellen over dit poppenspel.

Op een huwelijksfeest werd er ook vaak gezongen.

Typische huwelijksliedjes waren : „Sieske is getrouwd” (zegspersoonen 2, 3, 14, 27), „Vrienden ik laat u weten dat ik ben getrouwd” (zegspersoon 4), „Al wie er wil horen dit schone lied” (zegspersoon 4) en „Roosje die schone deerne” (zegspersoon 4). Spijtig genoeg konden de zegspersoonen zich de verdere tekst van de liederen niet herinneren.

Op het feest zong men ook de schlagers van die tijd, zoals „Daar bij die molen” (zegspersoon 17) en liedjes van Bob Scholte (zegspersoon 17).

vraag 37 :

Het feest duurde tot in de vroege uurtjes en de trouwers bleven meestal tot het einde (zegspersoonen 2 - 6, 8 - 10, 12 - 21, 22 - 30). Soms waren ze iets vroeger vertrokken, na iedereen gewoon de hand gedrukt te hebben (zegspersoonen 7, 11).

vraag 38 :

Na de eigenlijke huwelijksdag werd er niet meer gefeest (A). De meeste mensen moesten de volgende dag al opnieuw gaan werken en bovendien had men daar ook geen geld meer voor (zegspersoonen 9, 10).

vraag 39 :

Bij gebrek aan geld ging men meestal dan ook niet op huwelijksreis (zegspersonen 2, 3, 5 - 10, 12 - 14, 17, 18, 20, 23, 25, 28).

Sommige trouwers hadden echter geen feest gevierd en waren onmiddellijk na de kerkelijke plechtigheid vertrokken naar het station.

Met de trein (zegspersonen 1, 6, 11, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 27, 29) of met de tram (zegspersonen 6, 24, 26, 27) gingen ze dan voor 1 dag (zegspersonen 1, 6, 11, 15, 16, 26) naar Gent (zegspersonen 1, 6, 11, 19, 22, 24, 27 - 30), naar Brussel (zegspersonen 6, 16) of naar Oostakker (zegspersonen 22, 27).

In de stad ging men dan eens goed eten (zegspersonen 26) of liet men een huwelijksfoto maken (zegspersoon 30).

Dit uitstapje werd meestal betaald door de trouwers zelf (zegspersonen 1, 6, 11, 15, 16, 19, 22, 26 - 30), soms door de ouders (zegspersoon 21).

Trouwring

vraag 40 - 45 :

In Nevele werd de trouwring links gedragen (A). Alleen zegspersoon 22 meende dat de vrouwen hem links droegen en de mannen rechts.

Het was echter niet altijd zo dat zowel man en vrouw een trouwring droegen. Als de man zware arbeid moest verrichten, droeg hij heel zelden zijn trouwring (zegspersonen 1, 4, 6, 11, 13, 29, 30).

Soms was het zelfs zo dat de man helemaal geen ring bezat (zegspersonen 1, 7, 8, 10, 14, 16 - 18, 23 - 28, 30). Daar de ring vervaardigd werd uit goud (zegspersonen 1 - 11, 13 - 30), had de man zich geen ring kunnen veroorloven.

Omwille van de kosten lieten sommige ook een ring smeden uit nepgoud (doublet, zegspersoon 9) of uit zilverstukjes (zegspersoon 12) en koperen geldstukjes (zegspersoon 25) die men liggen had.

Als één van de partners overleed, werd de ring ofwel weggelegd (zegspersonen 6, 7, 12, 13, 15, 18, 26) maar vaker nog doorgedragen door de overlevende echtgenoot of echtgenote (zegspersonen 2 - 6, 8 - 11, 14, 16, 17, 19 - 24, 26, 28, 30).

Besluit

Uit deze gegevens over liefde en huwelijk kunnen we een tweevoudig besluit trekken.

De persoonlijke vrijheid van jongeren in verband met liefde en huwelijk was vroeger heel gering.

In de eerste plaats waren er de ouders die wensten dat hun kind trouwde met iemand uit hun eigen sociale klasse en bij voorkeur ook uit hun eigen buurt.

Had men dan zo iemand gevonden, dan mocht er ook tijdens de verkering niets verkeerd gaan of er werd heftig gereageerd. Acties van de gemeenschap als het meisje zwanger werd tijdens de verkering of gewoon als de verkering verkeerd afliep, waren alom bekend.

Ook als alles goed ging en men besloot te trouwen, moest eerst nog de toestemming van de kerk bekomen worden.

Een tweede belangrijk punt is dat ook hier in verband met liefde en huwelijk duidelijk werd dat de mensen het vroeger niet zo breed hadden. Er werd geen verlovingsfeest gegeven, er was geen afscheid van de jongelingschap, er werden weinig geschenken gegeven en vaak was er ook maar één trouwring.

Een trouwfeest was er wel. Er werd goed gegeten en veel gedanst en gezongen. Maar met het einde van het feest was dan ook alles afgelopen. Er werd niet meer nagevierd, men ging heel zelden op huwelijksreis en de volgende dag ging men weer werken.

DOOD EN BEGRAFENIS

Overlijden

vraag 1 :

Vroeger werden de meeste doden afgelegd door iemand uit de buurt. In iedere straat was er wel zo iemand die daarvoor steeds kon aangesproken worden (zegspersonen 6, 7, 12, 13, 19, 22, 24, 25, 27). Die persoon nam dan meestal ook het uitnodigen van de buurt voor de begrafenis op zich (zegspersoon 30). In sommige gevallen werd de dode afgelegd door de „achterwaarsterigge” (zegspersonen 15, 23, 27) of door de kistenmaker (zegspersoon 11).

Daar is dus wel verandering in gekomen, want nu gebeurt het afleggen door helpsters van het Wit-Geel kruis (zegspersonen 10, 21), door kloosterzusters (zegspersoon 16) of door de begrafenisondernemer (zegspersoon 21).

vraag 2 :

Bij het afleggen werd de dode eerst gewassen (zegspersonen 1, 4, 10, 27, 30) en daarna trok men hem propere klederen aan. Een man werd afgelegd in een wit hemd (zegspersonen 6, 9, 10, 14, 16, 17, 20, 23 - 27, 30) of in een kostuum (zegspersonen 2 - 4, 6 - 8, 13, 17, 21, 22, 26, 27, 30). Een vrouw werd afgelegd in een katoenen hemdje (zegspersonen 1, 3, 14), een wit slaapkleed (zegspersonen 5, 8 - 10, 16, 17, 20 - 25, 28, 30), een alle-daags kleed (zegspersonen 6, 7, 9, 13, 26, 27), een zwart kleed (zegspersonen 2, 28) of ook wel in een doodskleed, dat de dode speciaal had laten maken om in afgelegd te worden (zegspersoon 8).

Precies omdat de dode dikwijls begraven werd in alleen maar een hemdje, werd, wanneer men de doodsklokken hoorde, dan ook vaak gezegd : „het luidt voor het laatste hemd”.

Als de dode dan aangekleed was, werden de handen gevouwen rond een rozenkrans (zegspersonen 9, 23, 30) of een kruisje van doodsstrijd (zegspersoon 9). Om te voorkomen dat de mond van de dode zou openvallen, werd onder de kin een kerkboek gestopt (zegspersonen 1, 4) of werd er een doek rond het hoofd geknoopt (zegspersoon 4). Meestal werd er ook een laken boven de dode gespreid (zegspersonen 14, 23, 27, 30).

Op een kastje naast de dode werd wat wiywater en een palmtakje en ook twee kaarsen geplaatst (zegspersoon 30).

Zegspersoon 23, die zelf heel wat doden gekist had, verklaarde dat men vroeger zo weinig mogelijk waardevolle zaken samen met de dode in de grond stopte. Volgens hem werd de dode meestal begraven in een gewoon hemd en zeker niet in een kostuum, want dit kon best gebruikt worden door één of ander familielid (ook zegspersonen 26, 30). Bovendien werd net voor het kisten ook de trouwring van de dode, de rozenkrans en het laken weggehaald.

vraag 3 :

In Nevele wordt enkel en alleen het werkwoord „afleggen” gebruikt. Een ander dialectwoord bestaat er niet (A).

vraag 4 :

De meeste zegspersonen waren het erover eens dat men in een kamer waar een dode lag, geen eetwaren kon laten staan. Vooral tabak, vlees en koffie

Lijkdragers. (Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

moesten weggehaald worden (zegspersonen 4, 14). De eetwaren gingen immers dood samen met hun eigenaar (zegspersonen 9, 17, 22) en verloren alle smaak (zegspersoon 14).

Ook bloeiende bloemen en kanarievogels (zegspersoon 8) werden weggenomen om te beletten dat zij door de lijkgeur zouden worden aangetast.

vraag 5 :

Geen enkele zegspersoon had ooit iets gehoord over genezende krachten die van een lijk zouden uitgaan.

vraag 6 :

In de kamer waar de dode lag, werden volgens sommige zegspersonen de spiegels bedekt met een zwarte doek en de horloges stilgezet (zegspersonen 2, 4, 9, 24, 26, 30).

De meeste zegspersonen echter verklaarden dat de spiegels helemaal niet bedekt werden en dat ook de uurwerken (die toen trouwens nog heel zeldzaam waren) niet werden stilgezet.

Wel was iedereen het erover eens dat in het hele huis de rolluiken werden neergelaten.

vraag 7 :

Die gesloten luiken waren dan ook meteen een eerste teken voor de voorbijganger dat er een dode in huis was (zegspersonen 12, 13, 15, 18 - 20, 22, 28, 29). In het dorp werden ook vaak de zwarte vaandels en het kruis van de kerk voor het venster geplaatst (zegspersonen 1, 4, 9, 11, 14, 16, 21, 25, 27, 30).

Op het platteland hield men er nog andere gewoonten op na.

Daar werd de voorbijganger erop attent gemaakt dat er iemand overleden was, door aan het hek een strooien kruisje te leggen (zegspersonen 1 - 10, 12, 14, 16 - 20, 22 - 30). Om te voorkomen dat het kruisje zou wegwaaien, werd er een baksteen op gelegd. Als de dode een volwassene was, was dat een volledige steen, was het een kind, dan werd er een halve steen op gelegd. Dit kruisje werd ook op de boerenwagen waarmee de dode naar de kerk gevoerd werd gelegd en op de terugweg, zou het kruisje dan in een gracht geworpen worden (zegspersonen 7, 27).

vraag 8 :

De huisdieren werden zoveel mogelijk weg gehouden uit de kamer waar de dode lag (zegspersonen 23, 24, 28, 30). Vooral katten moesten opgesloten

worden, want het was algemeen bekend dat zij van het lijk zouden eten (zegspersonen 2, 4, 8, 10, 14).

vraag 9 :

Iedere dag tussen het overlijden en de begrafenis werd over de dood geluid. Volgens sommigen gebeurde dat één keer per dag, namelijk 's avonds (zegspersonen 3, 4, 8, 10 - 12, 14, 19, 24 - 26), volgens anderen tweemaal daags, 's morgens en 's avonds (zegspersonen 7, 17, 28), volgens nog anderen driemaal per dag (zegspersonen 2, 5, 6, 9, 13, 15, 16, 18, 20 - 23, 27, 29, 30).

Zegspersonen 3, 16 en 18 verklaarden dat je aan het luiden van de klokken helemaal niet kon horen of er een arme of een rijke gestorven was.

Volgens de meeste zegspersonen kon je dat wel heel duidelijk horen. Ten eerste werd er voor een rijke meestal langer geluid. Waar voor een arme, iemand zonder ziele (zegspersoon 23), een kwartier of een half uur geluid werd, werd voor een rijke zeker een vol uur geluid (zegspersonen 2, 4, 5 - 7, 10, 13, 14, 19, 22, 23, 25, 27, 30). Bovendien werden voor een rijke meestal drie klokken gebruikt (zegspersonen 8, 9, 11, 12, 15, 17, 20, 24, 25, 28 - 30). Sommige zegspersonen verklaarden ook dat alleen voor een rijke drie keer per dag geluid werd (zegspersonen 1, 12, 14, 17, 26).

vraag 10 :

Een nachtwake was vroeger zeker niet algemeen.

Zegspersonen 1, 2, 4, 9, 10, 19, 20, 23 - 25, 27, 29, 30 verklaarden dat er heel zelden een nachtwake werd georganiseerd, en volgens zegspersoon 22 gebeurde het enkel bij landbouwers.

Volgens anderen gebeurde het wel meer dat een paar burens (zegspersonen 3, 6 - 8, 11 - 14, 16, 17, 23, 26, 28), een kennis (zegspersonen 11, 21) en eventueel iemand van de familie (zegspersonen 15, 21) samenkwamen in de kamer van de dode om er de nacht door te brengen. Er werd gebeden (zegspersonen 6 - 8, 11, 12, 15, 16, 21, 23, 26, 28, 30), verteld (zegspersoon 14) en meestal ook veel gedronken (zegspersonen 3, 12 - 14, 17).

vraag 11 :

De burens (A), de familieleden die niet te ver afwoonden (zegspersonen 6, 8, 13, 19, 20 - 24) en soms een paar vrienden (zegspersonen 11, 21) kwamen ook samen om gezamenlijk te bidden voor de overledene.

Volgens sommige zegspersonen kwam men al de dag na de dood samen (zegspersonen 7, 20), volgens de meesten echter gebeurde dit pas een dag

voor de begrafenis, in de namiddag (zegspersonen 2, 3, 6, 15, 17, 19, 22, 23, 25, 27, 28) of 's avonds (zegspersonen 1, 4, 5, 8, 9 - 14, 19, 24, 26, 29).

Aanvankelijk kwam men samen in het huis van de overledene (zegspersonen 1, 3 - 15, 17, 19, 21, 23 - 30), later in de kerk (zegspersonen 16, 18, 20, 22). Bij boeren, die meestal ver van de kerk afwoonden, bleef men samenkomen in de kamer van de overledene (zegspersonen 20, 22).

Daar werd dan een rozenkrans en ook wel de vier aktes (zegspersonen 5, 21, 30) gebeden.

De gebeden werden voorgelezen, meestal door een buurvrouw (zegspersonen 1, 2, 5 - 10, 12 - 17, 19, 20, 25 - 30), vaak dezelfde vrouw die de dode had afgelegd (zegspersoon 9). Soms werd er ook voorgelezen door de „achterwaardersterigge” (zegspersoon 23), een pastoor of kloosterzuster (zegspersonen 21, 22) of door een familielid (zegspersoon 24).

In de meeste gevallen gebeurde dit gezamenlijk bidden voor de overledene één keer, volgens zegspersoon 30 bleef men iedere dag samenkomen tot het lijk begraven was.

vraag 12 :

Vroeger ging er iemand van huis tot huis om de dood van een bepaald persoon te melden. Die persoon vermeldde dan ook meteen wanneer de dode zou begraven worden en wanneer de gebedswake zou plaatsvinden (A).

Deze taak werd vervuld door iemand uit de buurt, vaak iemand die daar altijd werd voor aangesproken. Die persoon had ook meestal de dode afgelegd (zegspersonen 4, 5, 20, 26, 30) en zou ook voorlezen in de gebedswake (zegspersonen 24, 25, 29). Soms werd dit „neun”, nodigen, ook wel gedaan door de „achterwaardersterigge” (zegspersoon 23) of door de stoelenzester, dit is zij die de stoelen netjes plaatste in de kerk (zegspersoon 24).

Alleen zegspersonen 15, 16, 21 en 23 meenden dat de burens op de hoogte gebracht werden van de dood van een persoon, niet door een buur maar door een familielid.

Wel was het zo dat een familielid rondging om de andere familieleden te verwittigen (A).

vraag 13 :

Vroeger was het ook gebruikelijk dat men het lijk ging groeten. Men maakte dan een kruisje over het lijk met wijwater en een palmtakje dat daarvoor ter beschikking gesteld werd (A).

Sommigen maakten ook een kruisje op het voorhoofd van de overledene (zegspersoon 1, 3).

Daarna werd in stilte een rozenkrans en vaak ook de vier aktes gelezen (zegspersonen 1, 2, 4, 6, 7, 9, 17, 21, 23, 26, 27).

vraag 14 :

Als iedereen de kans gekregen had het lijk te groeten, werd overgegaan tot het kisten van de dode.

Dit werd meestal pas gedaan de avond voor de begrafenis. Alleen zegspersonen 13 en 21 meenden dat de dode al gekist werd, twee dagen na het overlijden of volgens zegspersoon 11, twee dagen vóór de begrafenis.

Wel was het zo dat in bepaalde gevallen men verplicht was de dode heel wat vroeger te kisten. Als bijvoorbeeld de persoon overleden was tengevolge van een besmettelijke ziekte (zegspersonen 1, 2, 5, 7, 10, 12, 16, 17, 20, 22 - 24, 28) of als hij veel medicijnen genomen had tijdens zijn ziekte (zegspersonen 10, 12, 20, 22, 24, 29, 30), als hij net voor de dood veel gegeten had (zegspersoon 2) of een zwaarlijvig iemand was (zegspersonen 26, 30) of gewoon als het zeer warm was (zegspersonen 5, 16, 27, 29), werd de dode zo vlug mogelijk gekist.

Als de overleden persoon helemaal opgezwollen was van het water, moest men een darmpje plaatsen vanuit de kist naar de schoorsteen, zodat het water een uitweg had en de kist niet zou openspringen (zegspersoon 8). Hierbij moet men zich wel afvragen of de informant zich niet teveel heeft laten leiden door zijn fantasie.

Het kisten zelf werd gedaan door een timmerman en zijn knecht (A). Soms bleef de familie in de kamer (zegspersonen 2, 4, 8, 13, 18), soms werd zij verplicht de kamer te verlaten (zegspersonen 3, 7, 9, 12, 19, 23, 25).

De dode werd in de kist gelegd, waar in sommige gevallen eerst wat zage-lingen waren in gestrooid (zegspersoon 27), of waar een kussentje was ingelegd (zegspersonen 1, 11, 23, 27). Soms werd er ook een rozenkrans in de kist gelegd, alhoewel we reeds vermeldden dat volgens zegspersoon 23 vroeger heel zelden ook maar iets dat waarde had met de doden werd meegegeven.

In Nevele deed ook het verhaaltje de ronde dat Pier Tamboer begraven was met papier en inkt bij zich omdat hij beloofd had te schrijven zodra hij aankwam in de hemel (zegspersoon 9).

Die Pier Tamboer was een soort dorpsfiguur in Nevele. Hij was schoenlapper en was ook uitbater van het café „Het zwart hondeke” in de Lange Munt. Zijn bijnaam ontleende hij aan zijn hobby. Hij was immers trommelaar bij het Nevelse muziekkorps.

Als de overledene een priester was, maakte men in het bovenlid van de kist een luikje. Op het kerkhof zou dan, net boven het hoofd van de dode een

bakje met wassen kelk en schaal in de kist gestopt worden (zegspersoon 3).

Als de kist dichtgemaakt was, werd ze op schragen (zegspersonen 2, 3, 13, 21, 30), op een tafel of op stoelen geplaatst (zegspersoon 23) in de kamer waar de persoon gestorven was. Vaak had men wel het bed uitgebroken (zegspersonen 2, 14, 17, 21, 23, 30). Als men de burenen nog de kans wou geven de kist te groeten, werd ze naar beneden gebracht en in een voorkamer geplaatst (zegspersonen 22 - 24).

Naast de kist werden enkele kaarsen en wat wijwater gezet (zegspersoon 30).

vraag 15 :

We vermeldden daarnet dat de dood van een persoon bekend gemaakt werd door iemand uit de buurt, die van huis tot huis ging en de dood meldde. Doodsbrieven werden vroeger immers alleen door hele rijke mensen geschreven (A). Het schrijven ervan werd volgens de meeste zegspersonen pas algemeen na W.O. 2.

Sommige zegspersonen (4, 8, 11, 24 - 26, 28) verklaarden echter dat ook al voor W.O. 2 rouwbrieven geschreven werden. Wel voegden ze eraan toe dat die dan alleen gestuurd werden naar de dichtste familie en dus niet naar vrienden en burenen.

Die doodsbrieven had men laten drukken bij de plaatselijke drukker uit het dorp en men liet ze ronddelen met de post.

Begravenis

vraag 16 :

Op de dag van de begravenis brachten de dragers de kist naar buiten op een berrie, eigendom van de kerk. Samen met de pelder was die berrie een paar dagen voor de begravenis door de dragers afgehaald bij de pastoor (zegspersoon 23) of was ze naar huis gebracht door de koster (zegspersoon 30). Een feit was wel dat die berrie loodzwaar was, in vele gevallen zwaarder dan de kist zelf (zegspersoon 23).

vraag 17 :

Men had niet alleen een berrie geleend aan de kerk, maar ook een pelder (zegspersonen 5, 6, 9, 19, 20), ook wel „kavel” genoemd (zegspersoon 4). Dit was een zwarte doek, volgens sommigen met wit omzoomd (zegspersoon 1), volgens anderen versierd met een purperen kruis (zegspersoon 30) of zilveren kruis en franjes (zegspersonen 8, 13, 14, 16, 22, 23, 27).

Eenmaal de kist buiten de woning, werd de pelder op de kist gelegd. Volgens zegspersoon 25 gebeurde dit pas aan de kerk.

vraag 20 :

Als de overledene in het centrum van het dorp woonde, werd de kist naar de kerk gedragen (A).

De dragers waren altijd buren (A). Meestal waren het er vier of zes (zegspersonen 5, 7, 25, 27, 28, 30). Maar als het huis van de dode een eindje verwijderd lag van de kerk, had men voor aflossers gezorgd, zodat er dan acht (zegspersonen 1 - 4, 8, 9, 12, 14, 23, 24, 27) of zelfs twaalf dragers waren (zegspersonen 6, 24). Ook als de dode een zwaarlijvig persoon was en de kist dus bijzonder zwaar woog, waren er meer dragers gevraagd (zegspersonen 24, 26).

Er waren ook zegspersonen die meenden dat het aantal dragers bepaald werd door de rang van de lijdienst. Rijke mensen werden volgens hen gedragen door zes dragers, terwijl er bij armere mensen slechts vier dragers waren (zegspersonen 16 - 18).

Onderweg werd verschillende malen halt gehouden, meestal aan kruiswegen (zegspersonen 1 - 17, 19, 20, 22 - 24, 26 - 28), aan heiligenbeelden (zegspersonen 23) of aan een kapel (zegspersoon 24).

Daar werd dan gebeden (zegspersonen 1 - 17, 19, 20, 22 - 24, 26 - 28, 30) en volgens zegspersoon 11 hoopte men aldus de boze geesten af te zweren. Natuurlijk werd ook soms gestopt om de dragers de gelegenheid te geven wat te rusten (zegspersoon 21).

vraag 18 :

Als er een landbouwer, die meestal toch wat buiten het dorp woonde, gestorven was, werd zijn lijk naar de kerk gevoerd met een boerenwagen (A).

Die boerenwagen, ook kaswagen genoemd (zegspersonen 6, 7, 29), was achteraan iets hoger dan vooraan en werd getrokken door twee paarden. Zegspersoon 17 meende dat voor een kleine dienst slechts één paard ingespannen werd.

In ieder geval moesten de paarden geleend worden bij de buren (zegspersoon 7). Als men zich liet voeren door zijn eigen paarden, dan zouden zij zeker sterven. Ook werd er verteld dat de paarden altijd fel zweetten als zij een dode vervoerden (zegspersonen 8, 12, 25).

Om nu te voorkomen dat de kist zou gaan schuiven, had men ze op twee bundels stro geplaatst (zegspersonen 1, 5, 8, 10 - 12, 17, 25 - 28, 30).

Soms had men ook een soort bak in de wagen gezet, waar de kist dan kon ingeplaatst worden (zegspersonen 6, 7, 29). Als er stro gebruikt werd, moest men dit op de terugweg, samen met het strooien kruisje dat voor het hek gelegen had, in een gracht gooien (zegspersonen 12, 17, 27). Anders zou het zeker ongeluk brengen (zegspersoon 17).

Op de wagen namen ook soms klagers plaats. Dat waren oude mensen die de hele weg klaagden en weenden (zegspersoon 1). Soms nemen ook de dragers (zegspersoon 23) of zelfs de familie (zegspersoon 7) plaats op de wagen.

vraag 21 :

Zowel als de kist gedragen werd of als ze gevoerd werd, was men verplicht een vastgestelde weg naar de kerk te volgen (A). Voor iedere buurt in het dorp had de pastoor zo een kerkweg uitgestippeld. Volgens zegspersonen 10 en 11 was dit de kortste weg, volgens de meeste zegspersonen echter was men dikwijls verplicht een eindje om te gaan.

Volgens zegspersoon 30 moesten deze kerkwegen ook gevolgd worden bij een huwelijk.

vraag 19 :

De lijk-kist werd tegemoet gekomen door de geestelijkheid.

De meeste zegspersonen meenden dat hoe rijker je was, hoe verder de geestelijkheid kwam. Bij een arme kwam de geestelijkheid tot aan de kerkdeur, was je iets rijker dan kwamen zij 50 tot 100 meter uit de kerk en bij hele rijke kwamen ze zelfs de kist ophalen aan het huis van de overledene (zegspersonen 1, 3, 6 - 11, 17, 19, 20, 22, 26, 27, 29, 30).

Andere zegspersonen meenden dat er hier geen onderscheid gemaakt werd tussen arm en rijk (zegspersonen 5, 13 - 17, 18, 24, 25, 28).

vraag 22 :

De eerste lijkwagens waren houten wagens, voortgetrokken door paarden (zegspersonen 2, 4 - 6, 12, 23, 27, 30).

Opnieuw werd er een verschil gemaakt tussen arm en rijk. Waar voor een rijke twee paarden ingespannen werden, moest een arme het stellen met één paard (zegspersonen 23, 27).

De eerste lijkwagens, die ook wel „corbillards” genoemd worden (zegspersoon 30) waren, volgens zegspersonen 1 en 23 eigendom van de gemeente, terwijl de meeste zegspersonen verklaarden dat ze eigendom waren van particulieren (zegspersonen 3 - 9, 11, 13 - 17, 19 - 21, 25, 28 - 30).

Wanneer men nu precies overgeschakeld is op deze houten lijkwagens was niet zo duidelijk. Volgens zegspersoon 21 was dat reeds in 1920, volgens zegspersonen 3, 28 en 29 even vóór W.O. 2, volgens zegspersonen 1, 2, 4 - 9, 11, 14, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 25 - 27 en 30 was het pas na W.O. 2 dat de lijkwagen algemeen in gebruik kwam.

vraag 23 :

Als eerste in de lijkstoet liep de geestelijkheid (A), dit wil zeggen 1 of 3 priesters, twee misdienaars en soms ook de kerkbaljuw, die het kruis van de kerk droeg (zegspersonen 24, 30). Na de geestelijkheid volgde de kist. Rijke mensen hadden soms kinderen uit het weeshuis gehuurd om, als lijkbidder, naast de kist te lopen. De kinderen hadden zich in het donker gekleed en droegen een kaars (zegspersonen 22, 24, 27). Na de kist kwam de familie, eerst de mannen, daarna de vrouwen (A). De lijkstoet werd afgesloten door vrienden en burens (A).

Als de overledene lid was van een gilde of een broederschap, liepen in de lijkstoet ook andere leden mee. Ze gingen ofwel vóór de kist, dus bij de geestelijkheid, met een vlag van de vereniging in de hand (zegspersonen 4, 8, 21, 27). Ofwel liepen ze rond de kist (zegspersonen 10, 30), onmiddellijk na de kist (zegspersonen 3, 25, 30) of zelfs na de familie (zegspersonen 13, 16, 24).

Heel wat personen meenden dat het heel zelden gebeurde dat er leden van een broederschap in een lijkstoet liepen, gewoon omdat volgens hen de mensen vroeger heel zelden aangesloten waren bij een vereniging (zegspersonen 7, 9, 10, 12 - 14, 18, 19, 23, 25, 29).

vraag 24 :

Als men aankwam in de kerk, werd de kist in de middenbeuk, voor het altaar geplaatst (A).

Opnieuw werd er een onderscheid tussen rijk en arm gemaakt. Hoe rijker men was, hoe dichters men bij het altaar geplaatst was (zegspersoon 11). Rijke mensen lieten ook vaak een koordienst opdragen en dan werd de kist binnen het koor geplaatst (zegspersoon 14).

Vroeger werd de kist opgesteld onder een katafalk. Dat was een soort latengeraamte, dat helemaal kon afgesloten worden met zwarte stof, al of niet versierd met purper of zilver, zodat in de meeste gevallen de kist onzichtbaar was (zegspersonen 2 - 9, 12, 13, 15, 17 - 20, 22, 23, 25, 27 - 30). Zegspersonen 16 en 26 verklaarden echter dat de kist vroeger wel zichtbaar was en zegspersoon 30 meende dat ook hier een verschil gemaakt werd tussen rijk en arm. Terwijl bij een arme de kist onzichtbaar was, stond bij een

rijke de kist zichtbaar in een soort open rechthoek.

Rond de kist werden dan kaarsen geplaatst, volgens sommigen vier (zegspersonen 2, 3, 10 - 14, 16, 17, 20, 25, 28), volgens anderen zes of acht (zegspersonen 2, 7, 10, 12, 13, 16 - 19, 23, 27, 28, 30), twaalf (zegspersonen 4, 24), zestien (zegspersoon 9) en soms zelfs dertig kleine kaarsjes (zegspersoon 5).

Ook hier gold volgens de meesten : hoe rijker hoe meer kaarsen en ook hoe dikker de kaarsen (zegspersonen 1, 2, 6, 9 - 11, 17, 19, 22, 23, 26, 28 - 30).

Naast de kist, op de eerste rijen stoelen, nam dan de familie plaats. Ook toen zaten de mannen rechts en de vrouwen links (A).

Ook bij de offergang kwamen eerst de mannen en daarna de vrouwen aan de beurt (A). Volgens de meesten werden er vroeger bij een offergang kaarsen gebruikt. Volgens zegspersonen 4, 17, 20 en 30 kreeg het eerste mannelijke en het eerste vrouwelijke familielid een kaars aangereikt door de kerkbaljuw, liepen daarmee rond de kist en gaven dan de kaars terug aan de kerkbaljuw, nadat ze iets geofferd hadden. Volgens anderen kreeg iedereen van de familie een kaars (zegspersonen 1, 2, 5 - 9, 11 - 16, 18, 19, 23, 25 - 30). Volgens nog anderen gaven de familieleden de kaarsen ook door aan burens en vrienden van de overledene die aan de offerande deel wensten te nemen (zegspersonen 5, 7, 24, 27, 28). Volgens zegspersoon 22 werden alleen in een grote dienst kaarsen gebruikt bij een offerande.

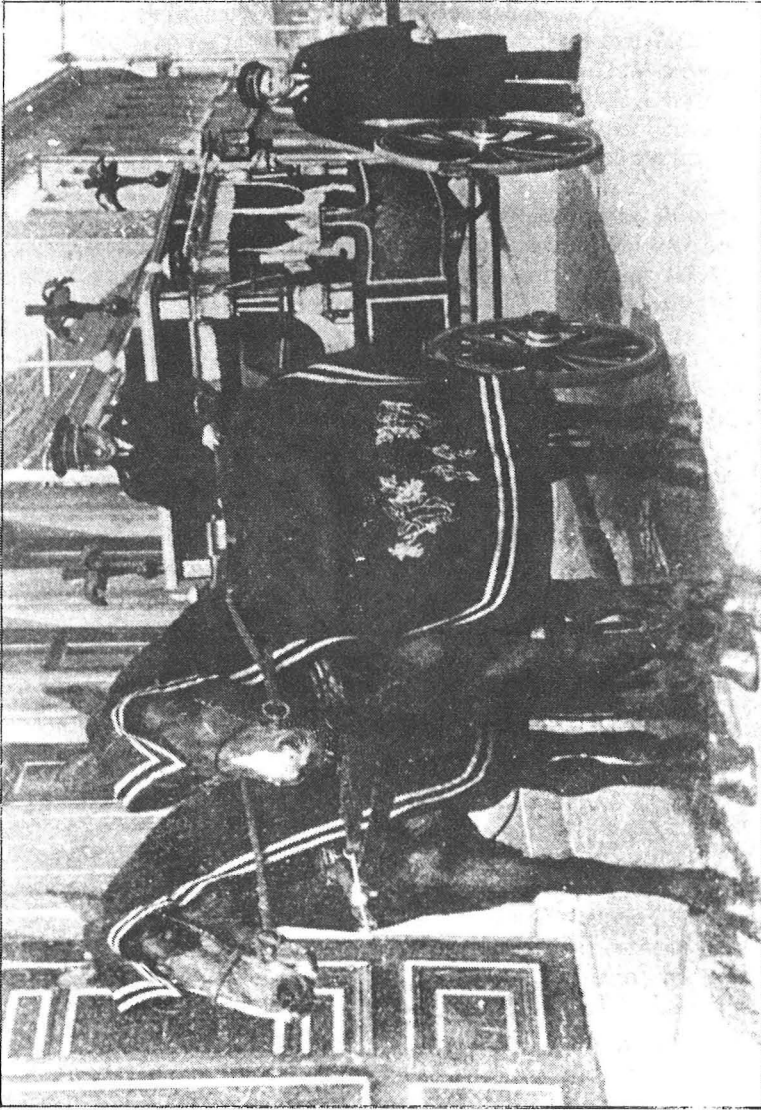
Bij een offerande werd dan natuurlijk ook een offer, meestal geld gegeven (zegspersonen 1, 10, 11, 24, 30) en in ruil daarvoor kreeg men dan een doodsprentje.

Wanneer men nu precies het visitekaartje als bewijs van aanwezigheid is gaan gebruiken, wist niemand zich te herinneren. Wel was het zo dat vroeger bij de offerande vaak een familielid rechtop ging staan om zo beter te kunnen zien wie allemaal aanwezig was in de kerk (zegspersonen 23, 27, 30).

vraag 25 :

Het doodsprentje bleek een heel oud fenomeen te zijn. Want op de vraag sinds wanneer het geven van een doodsprentje algemeen geworden was, antwoordden de meesten dat zij nooit een begrafenis zonder doodsprentje hadden meegemaakt. Alleen zegspersoon 14 meende dat bij de armere mensen vaak geen doodsprentje gegeven werd.

De doodsprentjes waren vroeger enkel. Alleen bij de begrafenis van een

Eerste lijkwagen in Nevele. (Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

kasteelheer of andere vooraanstaande werd een dubbel doodsprentje gedrukt (zegspersoon 30).

Op het doodsprentje stond dan een kruisbeeld of iemand uit de Heilige Familie afgebeeld, met naast de afbeelding vaak een citaat uit de bijbel (A).

Ook werden er doodsprentjes gemaakt met de foto van de overledene erop (zegspersonen 5, 9, 12, 15, 17, 22, 28, 29), alhoewel zegspersonen 19, 20 en 30 meenden dat dit alleen gedaan werd bij een rijke of volgens zegspersoon 27 wanneer de overledene nog een vrij jong iemand was.

De tekst op de achterzijde van het prentje was opgesteld door de pastoor, vaak door dezelfde pastoor die de zieke berecht had (A). Bij uitzondering werd de tekst ook wel eens opgemaakt door een familielid van de overledene (zegspersoon 30).

vraag 26 :

De metten en de lauden werden het meest 's morgens, net voor de begrafenis (zegspersonen 3, 4, 6, 9, 10, 12, 17, 18, 22, 27, 30) gezongen. Soms werden ze ook gezongen tijdens de mis, zodat een begrafenis mis dan ook verschrikkelijk lang kon duren (zegspersonen 7, 16). Om dit te vermijden, hadden velen ook de metten en lauden laten zingen daags voor de begrafenis (zegspersonen 1, 2, 5, 19, 25, 26, 28).

Volgens zegspersonen 23 en 25 werden metten en lauden echter alleen gezongen bij de begrafenis van een rijk iemand.

vraag 27 :

De meeste zegspersonen konden zich niet herinneren ooit stro gezien te hebben in de kerk.

Zij die het wel al eens gezien hadden, verklaarden dat het enkel en alleen gebeurde bij de begrafenis van een rijke (zegspersonen 2, 5, 14, 17, 19, 24, 25).

vraag 28 :

Daar het kerkhof vroeger rond de kerk zelf lag, gingen de meesten die aanwezig waren in de kerk ook mee naar het kerkhof. De familie was er aanwezig (zegspersonen 3 - 7, 10, 12, 13, 17 - 20, 22, 25, 26, 29) en vaak ook burens en vrienden (zegspersonen 1, 2, 8, 11, 14 - 16, 21, 23, 24, 27, 28, 30). Zegspersoon 21 verklaarde dat in sommige gevallen de vrouwen niet meegingen naar het kerkhof, maar onmiddellijk naar het huis van de overledene gingen, waar het uitvaartmaal zou gegeven worden.

vraag 29 :

Wanneer de overledene een vooraanstaand iemand was (een burgemeester,

een onderwijzer ...) werd er op het kerkhof een lijkrede uitgesproken, dit meestal door een ander vooraanstaand iemand (A).

Als de overledene lid was van de een of andere vereniging, kon het gebeuren dat zelfs verschillende lijkredes na elkaar gehouden werden (zegspersoon 30).

vraag 30 :

De kist werd neergelaten in de put en iedereen kon, als afscheid, wat aarde op de kist strooien (A). Daar dit echter aanleiding gaf tot vuile handen en ook wel omdat het neervallen van de aarde op de kist een indrukwekkend geluid maakte, ging men over tot het afscheid nemen van de kist als deze nog boven de grond stond. Met een wijwaterkwast vormde men dan een kruisteken boven de kist (A).

Na de begrafenis

vraag 31 :

Na de begrafenis gingen de buren en kennissen op café (zegspersonen 1, 2, 12 - 14, 19, 22 - 29). Het was zelfs min of meer een gebruik dat zij iets mochten gaan drinken op rekening van de familie van de overledene (zegspersonen 1, 2, 4, 8, 10, 19, 23, 24, 26 - 28). Wel moesten zij volgens zegspersoon 23 daarvoor een ander café opzoeken dan de familie.

Zegspersonen 3, 9, 15 - 17, 20 en 30 meenden dat de buren en kennissen na de begrafenis direkt naar huis gingen.

vraag 32 :

In de meeste gevallen begaf de familie (A) en soms ook wel enkele buren (zegspersonen 1, 24) zich na de begrafenis naar de plaats waar het uitvaartmaal zou gegeven worden. In sommige gevallen was dit een café (zegspersonen 2, 3, 5, 6, 9, 15, 16, 19, 20, 22, 28, 29) meer nog vaker kwam daarvoor het huis van de overledene zelf in aanmerking (zegspersonen 7, 9, 12 - 15, 17, 19, 22, 25, 26, 28, 30). Alleen als de persoon gestorven was aan een besmettelijke ziekte, was men verplicht deze mogelijkheid uit te sluiten (zegspersoon 19).

Nu was het echter zo dat niet iedereen een uitvaartmaal gaf. Zegspersonen 6 en 26 meenden dat dit enkel een gewoonte was bij de goeode klasse ; ook zegspersonen 11, 18 en 25 verklaarden dat het geven van een uitvaartmaal helemaal niet gebruikelijk was.

Maar zodra men het zich enigszins kon veroorloven, bood men de familie-

leden iets te eten aan.

Bij de gewone mensen waren dit vaak boterhammen (zegspersonen 2, 7, 12 - 16, 21, 23, 25, 27, 28) of krentekoeken (zegspersoon 8). Bij rijken en boeren werd een volledige maaltijd gegeven. Heel vaak had men voor de gelegenheid soepvlees en worteltjes klaargemaakt (zegspersonen 3, 6, 9, 19, 29). Soms was het menu nog uitgebreider en werd er eerst soepvlees en wortelen gegeven, daarna aardappelen en roastbeef of karbonades en als dessert een stuk taart (zegspersonen 1, 4, 5, 10, 23, 24, 30). Het is dan ook niet te verwonderen dat, zoals zegspersoon 29 zei, de meeste mensen nu ze de kans kregen, aten voor drie en er wel een halve kilo vlees per persoon verorberd werd.

Na de maaltijd werd gezamenlijk gebeden voor de overledene. Men bad een onze vader (zegspersonen 1, 4, 5, 10, 20, 21, 23, 26, 30), een weesgegroet (zegspersonen 5, 10, 20, 21, 23, 26, 30) en soms ook de vier aktes (zegspersonen 1 - 3, 5 - 8, 12 - 17, 19, 21, 22, 24 - 27, 29, 30).

Volgens zegspersonen 5, 10, 12, 15, 16, 19, 20 en 29 werd er ook vóór de maaltijd gebeden en zegspersonen 7 en 9 meenden dat zowel voor als na het eten gebeden werd voor de overledene. Vaak was het zo dat de gebeden voorgelezen werden door dezelfde persoon die thuis bij de gebedswake had voorgelezen (zegspersoon 24), in sommige gevallen nam de vrouw van het café die taak op zich (zegspersoon 30).

Het was ook de gewoonte dat aan tafel een collecte gehouden werd. Het opgehaalde geld zou dan gebruikt worden om missen voor de overledene te laten opdragen (zegspersonen 6, 9, 12 - 14, 23 - 25).

vraag 33 :

Geen enkele zegspersoon wist wat het gebruik om uitvaartbier te geven voor de buren precies inhield.

vraag 34 :

Na de begrafenis van iemand uit de gegoede klasse werd vaak brood uitgedeeld aan de armen (zegspersonen 1, 3 - 6, 8 - 12, 14 - 20, 24 - 30). Dit werd dan dikwijls nog eens herhaald, wanneer voor de rijke overledene een zielsmis of jaargetijde werd opgedragen (zegspersonen 14, 23, 30).

Als er brood zou uitgedeeld worden, werd dit vooraf altijd bekend gemaakt. Als de mis aangekondigd werd op de preekstoel, werd eraan toegevoegd : met brood aan de armen (zegspersonen 2, 8, 24) en soms stond het ook te lezen helemaal onderaan de doodsbrief (zegspersoon 30).

Het brood werd dan uitgedeeld achteraan in de kerk door de armenmeester (zegspersonen 4, 5, 14, 25, 29), de pastoor (zegspersonen 3, 8, 23, 27, 30), de koster (zegspersonen 18, 19), de kerkbaljuw (zegspersonen 19, 26), de stoeltjeszetter (zegspersoon 2), de bakker (zegspersoon 10) of soms zelfs door de rijke familie zelf (zegspersoon 11).

Zodra de levensomstandigheden iets beter waren en de mensen ook niet meer zo happig waren om hun armoede openbaar kenbaar te maken is dit gebruik verdwenen (zegspersoon 30).

Volgens sommigen was dit reeds na W.O. 1 (zegspersoon 4), anderen situeerden het iets later : 1930 (zegspersonen 8, 30), 1940 (zegspersonen 5, 9, 19, 20, 27) en na W.O. 2 (zegspersoon 17).

vraag 35 :

Als teken van rouw hadden de vrouwen zich in het zwart gekleed. Vroeger betekende dit nog vaak een zwarte kapmantel en een muts (zegspersonen 2, 6 - 8).

Sommigen droegen ook een halve lange voile (sluier) (zegspersonen 2, 5, 11, 27).

Meestal was het dragen van sluiers voorbehouden aan de rijken (zegspersonen 1, 3, 4, 6 - 10, 12 - 14, 16 - 20, 22 - 26, 28 - 30), die soms een sluier droegen die tot op de grond reikte (zegspersonen 1, 22, 27).

Ook de mannen gingen in het zwart gekleed en hadden vaak hun trouwkostuum aangetrokken (zegspersonen 2, 8, 14, 27, 30). Iets rijkere heren droegen een grijze overjas met een zwarte band aan de arm (zegspersoon 9).

Hoelang de rouw gedragen werd, hing volledig af van de rang van de lijdendienst en dus van het vermogen van de overledene.

De gewone mensen droegen de rouw meestal zes weken (zegspersonen 1, 2, 4, 5, 9, 11, 12, 15, 16, 19, 21, 23, 27, 30), soms zeven weken (zegspersoon 7) of zelfs zes maanden (zegspersonen 6, 28).

Het is wel zo dat de werkmensen de rouw enkel konden dragen op zondag, want gedurende de week konden zij onmogelijk werken gaan in die rouwkleding. Om dan ook tijdens de week hun rouw kenbaar te maken, droegen ze een zwarte armband (zegspersonen 2, 3, 9, 11, 16, 21, 23, 24, 29, 30) of een „koekske”, dit is een ruitvormig zwart stukje stof dat op de mouw genaaid werd (zegspersonen 2, 24, 30).

De rijke mensen droegen de rouw een heel stuk langer. Zij gingen gekleed in het zwart gedurende zes maanden (zegspersonen 7, 10, 14, 17, 24, 27),

grijs of lila (zegspersoon 17). Zij die de rouw voor een jaar droegen, droegen slechts gedurende zes maanden een sluier (zegspersoon 8). Droeg men de rouw voor een jaar en zes weken, dan droeg men zes weken een sluier voor het gezicht, zes weken een sluier op de rug en de overige weken ging men gekleed in het grijs (zegspersoon 18).

Als men in de rouw was, betekende dit dat er op de eer gelet moest worden. Er werd heel zelden weggegaan (zegspersonen 1, 4 - 6, 8 - 12, 14 - 23, 27 - 30) en er werd niet naar de radio geluisterd (zegspersonen 9, 12, 21, 26). Een viertal zegspersonen meende echter dat men niets moest veranderen aan zijn gewoontes als men in de rouw was en dat men kon blijven weggaan (zegspersonen 3, 7, 13, 24).

vraag 36 :

Bedankingskaartjes werden vroeger, als men de hele rijke mensen buiten beschouwing laat (zegspersoon 1), helemaal niet geschreven (zegspersonen 2, 3, 5 - 8, 10 - 20, 23, 24, 26 - 29).

Na W.O. 2 (zegspersonen 4, 21, 25, 30), wanneer men algemeen doodsbrieven begon te schrijven, werden een paar dagen na de begrafenis bedankingskaartjes gestuurd naar hen die de begrafenis hadden bijgewoond (zegspersoon 4). Ook wanneer de dubbele doodsprentjes in voege kwamen (even voor W.O. 2), stond daar een bedankingsformule op gedrukt (zegspersoon 30).

vraag 37 :

Enige tijd na de begrafenis werden door de familieleden van de overledene zielsmissen aangevraagd. Die werden opgedragen in dezelfde kerk waar de persoon begraven was (zegspersonen 1 - 4, 6, 7, 9, 11 - 17, 19, 20 - 30) of ergens (de zegspersonen konden dit niet nader bepalen) in een klooster bij de paters (zegspersonen 5, 14, 20, 21). Soms gebeurde het ook dat als men geestelijken in de familie had, men de zielsmissen liet opdragen in hun parochie (zegspersonen 4, 30).

Hoeveel zielsmissen er gegeven werden, hing volledig af van de financiële mogelijkheden waarover men beschikte. Daar behoorde ook het geld bij dat men opgehaald had in de kerk en aan tafel.

Sommigen gaven iedere dag een mis, dertig dagen lang (zegspersonen 4, 5, 19, 20, 22), anderen gaven slechts iedere week een mis en dit tot het geld opgebruikt was (zegspersonen 2, 9).

Anderen lieten iedere maand (zegspersonen 7, 16) of iedere twee à drie maanden (zegspersoon 3) een mis opdragen. Naarmate de jaren verstreken,

ken, werd het aantal missen natuurlijk kleiner (zegspersoon 30). Sommige hele rijke mensen hadden het aantal zielsmissen die zij wensten kenbaar gemaakt in hun testament en hadden dan ook het geld daarvoor beschikbaar gesteld (zegspersonen 27, 30).

Zegspersonen 8, 10, 16, 18 en 22 meenden tenslotte dat het geven van zielsmissen enkel bij rijken een gebruik was. De gewone mensen hadden daar volgens hen geen geld voor.

vraag 38 :

Ook het jaargetijde was een typisch fenomeen van de rijke burgersklasse (zegspersonen 1, 4, 6 - 8, 10, 12 - 14, 16 - 19, 22 - 26, 28, 30).

Soms liet ook een meer bescheiden familie een jaargetijde opdragen voor hun dierbare overledene (zegspersonen 2, 2, 3, 5, 9, 11, 15, 20, 21, 27, 29). Meestal organiseerden zij na het jaargetijde een koffietafel bij hen thuis (zegspersonen 9, 23).

vraag 39 :

Om de nagedachtenis van de overledene ook na de begrafenis in ere te houden kon men in huis een foto van de overledene met in een hoek een rouwbandje opstellen (zegspersoon 21), maar de manier bij uitstek was toch wel het laten opdragen van missen in de kerk.

We hadden niet alleen de zielsmissen en jaargetijden, ook de kernismaandag werd er een dienst voor de overledenen opgedragen (A). En natuurlijk was er dan ook Allerheiligen en Allerzielen die volledig in het teken stonden van de nagedachtenis van de overledenen.

Op Allerheiligen werd er 's morgens een dienst voor de overledenen opgedragen (zegspersoon 19) en 's namiddags werden de vespers gezongen (zegspersonen 6, 13, 24, 25). Maar de gebeurtenis van de dag was toch wel de kruisweg die 's avonds georganiseerd werd (zegspersonen 2 - 4, 6, 12 - 14, 17, 19, 20, 23 - 26, 28, 29).

Op Allerzielen werd er ook eerst een dienst voor de overledenen opgedragen (zegspersonen 1, 2, 5, 8, 11, 16, 23, 24, 27, 29, 30) en werden ook 's namiddags de vespers gezongen (zegspersonen 12, 18, 26). Allerzielen was echter een dag die bij voorkeur thuis doorgebracht moest worden. Bij een kruisbeeld en een paar brandende kaarsen werden er heel wat rozenkransen en de litanie van de gelovige zielen gebeden (zegspersonen 3, 4, 10, 12, 14, 17, 20, 28).

Zegspersoon 22 vertelde dat op Allerzielen ook vaak „gepetsjonkeld” werd.

Dit hield in dat men in de kerk ging, daar een rozenkrans bad, terug naar buiten kwam om na enige tijd opnieuw binnen te gaan om verder te bidden. Dit gebeurde zo een paar keer na elkaar. Door dit „petsjonkelen” kon men vergeving voor zijn zonden verkrijgen.

Het graf

vraag 40 :

Grafmaker zijn was vroeger geen afzonderlijk beroep maar iets wat men deed om wat bij te verdienen. Meestal was de grafmaker een steenkapper (zegspersonen 1, 5, 7, 8, 27, 30) of gareelmaker (zegspersonen 4, 10, 30). Maar hij kon even goed schoenmaker (zegspersonen 12, 14, 24, 26, 30), kleermaker (zegspersoon 23), postbode (zegspersoon 19) of barbier (zegspersoon 20) zijn. Vaak was de grafmaker ook kerkbaljuw (zegspersoon 30) of klokkeluider (zegspersoon 4).

De meeste graven waren vroeger gewoon ophopingen van aarde met een houten of ijzeren kruis erop (zegspersonen 1 - 9, 11 - 20, 22 - 25, 27, 28, 30). Alleen bij rijken werd arduin gebruikt (zegspersonen 5, 8, 9, 14, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 27 - 30). Deze laatsten lieten ook vaak een grafkelder metselen (zegspersonen 1, 5, 6, 10, 11, 23 - 25, 27). Voor het grafzerk erop geplaatst werd, moest men wel eerst het graf de kans laten te zakken (zegspersoon 30).

Eenmaal per jaar kon men het graf laten schoonmaken door de grafmaker (zegspersonen 1 - 4, 7, 8, 12 - 14, 16, 18, 19, 23 - 27), die daarvoor betaald diende te worden (zegspersonen 1, 2, 7, 12 - 14, 19, 23). Zegspersoon 14 meende zich te herinneren dat voor zo een schoonmaakbeurt 20 tot 40 fr. moest betaald worden, volgens zegspersoon 23 was het 50 frank.

Voor de rest probeerde men de kosten van het graf zo laag mogelijk te houden. Soms werd er op het graf een bloempje (zegspersonen 1, 5, 15 - 17, 23, 24) of een struik (zegspersonen 9, 19, 20, 24) gezet, maar in de meeste gevallen werd er helemaal geen versiering aangebracht (zegspersonen 1, 3, 6 - 8, 10, 18, 22, 25, 26, 28 - 30).

Ook op Allerheiligen en Allerzielen werden er heel zelden bloemen op de graven gezet. Dat kwam pas algemeen in gebruik na W.O. 2. Niet alleen kostte het te veel, maar volgens zegspersoon 4 was het volgens de pastoor zelfs helemaal niet katholiek bloemen op een graf te zetten. De zegspersoon voegde eraan toe dat de pastoor natuurlijk liever had dat je het geld aan de kerk schonk.

Varia

vraag 41 :

Wanneer een kind overleden was, werd het kistje naar de kerk gedragen door buurmeisjes of schoolkameraden (A). Die kregen dan na de begrafenis chocolademelk en krentekoekeken aangeboden (zegspersonen 1, 8, 14, 25).

Ook in de kerk ging alles er vreugdevoller aan toe dan bij het overlijden van een volwassene. De donkere kleuren die bij een begrafenis horen, waren vervangen door lichte kleuren, zoals lichtblauw en wit (zegspersonen 2, 3, 16, 22, 23, 27, 29). Verder waren ook de priesters in het wit gekleed (zegspersoon 17) en werden er geen klaag- maar vreugdegezangen gezongen. De reden voor al die vreugde was dat men ervan uitging dat een kind dat stierf nog onschuldig was en dan ook regelrecht naar de hemel ging (zegspersonen 17, 20, 29).

vraag 42 - 43 :

Wanneer een ongehuwde vrouw of ongehuwde man overleed, werd die naar het kerkhof gedragen door ongehuwde vrouwen of mannen (zegspersonen 1, 3, 6, 7, 9, 12, 17 - 20, 22, 24, 26, 28).

Anders werd er helemaal geen verschil gemaakt tussen het overlijden van een ongehuwde of gehuwde persoon.

vraag 44 :

Niemand van de zegspersonen kon zich liederen of teksten herinneren die bij een begrafenis gezongen werden. Wel wisten zij te vertellen dat vroeger enkel Latijnse liederen gezongen werden (zegspersonen 1, 11, 15, 24, 30). Bij een grote dienst werd dit gedaan door een koor, bij een gewone dienst door de koster (zegspersoon 30).

Uit de gegevens verzameld rond dood en begrafenis blijkt in de eerste plaats dat het contact dat men vroeger had met de burens heel wat intenser was dan nu. De burens waren zowat overal bij betrokken.

Het was een buurman die geroepen werd om de dode af te leggen, samen met de familie verzorgden zij ook de nachtwake bij het lijk en kwamen net voor de begrafenis samen om gezamenlijk te bidden voor de overledene. Het was ook een buurman of buurvrouw die in het dorp van huis tot huis ging om de mensen uit te nodigen voor de begrafenis. Zij waren het die de kist naar de kerk droegen en ook meegingen naar het kerkhof. Meestal mochten zij na de mis dan iets gaan drinken op rekening van de familie en in sommige gevallen waren ze zelfs uitgenodigd op het uitvaartmaal.

Een tweede punt, dat trouwens ook al bij de gegevens rond geboorte en doop en liefde en huwelijk naar voren kwam, is het grote onderscheid dat vroeger bestond tussen arm en rijk.

Waar voor een arme bijvoorbeeld een kwartier geluid werd, werd voor een rijke niet alleen langer maar ook met meer klokken geluid. Doodsbrieven waren alleen voor rijken weggelegd. Zij werden ook naar de kerk gedragen door meer dragers dan een gewoon iemand ; ook als het vervoer gebeurde met een boerenwagen, werden alleen bij een rijke twee paarden ingespannen. Bovendien kwam de geestelijkheid de kist van een rijke een heel stuk verder tegemoet dan bij een arme en de kist van een gegoed persoon werd in de kerk ook dichterbij het altaar geplaatst. Er werden ook meer kaarsen rond de kist geplaatst. Metten en lauden werden alleen gezongen voor rijken en ook alleen voor hen werd soms een lijkrede uitgesproken. Alleen rijken konden een uitgebreid uitvaartmaal bekostigen en deelden bovendien brood uit aan armen. Zij droegen ook de rouw langer en heel wat opzichtelijker. Zij lieten ook meer zielemissen opdragen en waren vaak de enigen die een jaargetijde konden betalen. Tenslotte werd alleen bij hun graf arduin gebruikt.

Nu hebben we de dertig zegspersonen aan het woord gehoord over doop-, huwelijks- en begrafenisgebruiken in Nevele. Uit hun getuigenissen wordt duidelijk hoe groot het verschil tussen arm en rijk vroeger wel was. Bovendien blijkt ook de grote rol die het geloof speelde in Nevele. De mensen zochten echter niet alleen troost in de godsdienst, in tijden van nood konden ze ook steeds een beroep doen op de bureu. Nevele vormde dan ook een gemeenschap in de ware zin van het woord.

HOOFDSTUK III

VERGELIJKING LEVENSCYCLUS

IN HET WERK VAN CYRIEL BUYSSE EN IN NEVELE

In hoofdstuk I gaven we een overzicht van de informatie die Cyriel Buysse ons verstrekt over geboorte en doop, liefde en huwelijk en dood en begravenis. In hoofdstuk II behandelden we de gegevens die we verkregen dankzij de zegspersonen.

In dit derde hoofdstuk is het de bedoeling de twee informatiebronnen Cyriel Buysse en de zegspersonen, te vergelijken en eventuele verschillen in hun getuigenissen te verklaren.

De weergave van de werkelijkheid kan immers vervormd worden vanuit de auteurs eigen opvattingen over die werkelijkheid.

GEBOORTE EN DOOP

Geboorte en doop nemen niet zo een belangrijke plaats in in het werk van Cyriel Buysse.

Als we de gegevens uit zijn werk vergelijken met de informatie die de zegspersonen ons verstrekten, dan blijken heel wat interessante zaken te ontbreken.

Zo vertelt Cyriel Buysse zo goed als niets over de belangrijke rol die de vroedvrouw of beter „achterwaarsterigge” speelde bij een geboorte en doop. Ook wordt niet het minste gezegd over de kerkgang, die dan toch verplicht was en moest volbracht worden door iedere moeder voor ze zich opnieuw op straat kon vertonen. Verder krijgen we ook niets te horen over gelovige en bijgelovige praktijken in verband met geboorte en doop. Vooral het, op één uitzondering na ontbreken van het op bedevaart gaan vóór een geboorte of als bestrijding van kinderziekten is toch wel merkwaardig. Misschien kan het een en ander wel verklaard worden door de antipathie die Cyriel Buysse voelde voor alles wat kerkelijk was.

Waar Cyriel Buysse dan wel en zelfs heel overvloedig de nadruk op legt, is het feit dat er vroeger heel wat onwettige kinderen geboren werden. We krijgen vooral heel wat verhalen waarin een rijke burgerszoon misbruik

maakt van een onschuldig arbeidersmeisje. Die rijke man wordt dan verweeten dat hij zijn verantwoordelijkheid als vader tracht te ontlopen door het meisje en haar ouders te sussen met financiële bijstand. Het is natuurlijk wel de vraag of we hier echt met sociale kritiek te maken hebben. We mogen immers niet vergeten dat Cyriel Buysse zelf, als we zijn biografie nalezen of luisteren naar wat de zegspersonen ons over hem vertellen, zich wel eens schuldig maakte aan die vrijpostigheid van de burgerij.

LIEFDE EN HUWELIJK

Tussen de informatie, die Cyriel Buysse ons verschafft en die welke we van onze zegspersonen verkregen, constateren we een grote gelijklopendheid. Het grootste gedeelte van wat Cyriel Buysse schrijft over liefde en huwelijk, werd inderdaad beaamd door onze informanten en zal dus wel degelijk zeer dicht de werkelijkheid benaderen.

Zo mogen we besluiten dat het kiezen van een huwelijkspartner vroeger aan heel wat eisen moest voldoen. Hij moest behoren tot dezelfde sociale klasse als de andere partner en liefst moest hij ook beschikken over een zo groot mogelijk financieel vermogen, opdat de toestemming van de ouders zeker zou verkregen worden. Wanneer het meisje zwanger werd tijdens de verkering of wanneer de twee partners uit elkaar gingen, was het de gewoonte dat de gemeenschap daarop reageerde.

Bovendien krijgen we door het samenbrengen van de gegevens ook een duidelijk beeld van hoe zo een huwelijksdag precies verliep. Vroeg in de morgen werd het burgerlijk huwelijk afgesloten en daarna volgde het kerkelijk huwelijk. Meestal vertrokken de trouwers dan op huwelijksreis en zou het huwelijksfeest pas 's avonds plaatsvinden. Wel moet ook in verband met liefde en huwelijk rekening gehouden worden met het grote verschil dat er vroeger bestond tussen rijk en arm. Wanneer een kasteelheer of burgemeester in het huwelijk trad, was de kerkelijke plechtigheid grootser, het feest luxueuser en de huwelijksreis een heel stuk langer.

Alhoewel Cyriel Buysse ons dus een vrij compleet beeld geeft over liefde en huwelijk, zijn er wel een paar zaken die ontbreken in zijn werk.

Zo zegt de auteur helemaal niets over het paar dat naar de pastoor ging om er ondervraagd te worden, terwijl de meeste zegspersonen dit dan toch beschouwden als iets dat nu eenmaal moest gebeuren. Is dit opnieuw een bewijs van Cyriel Buysse's antiklerikalisme? Verder is de auteur heel zuinig in het verstrekken van gegevens over welke geschenken gegeven werden naar aanleiding van een huwelijk en door wie, over welke dansen en spelletjes er voor ontspanning zorgden op het avondfeest en over de trouwringen wordt evenmin iets gezegd.

DOOD EN BEGRAFENIS

Alhoewel dood en begrafenis niet echt een thema vormen in het werk van Cyriel Buysse, verstrekt de auteur toch heel wat informatie over dit onderwerp.

Zo beschrijft hij heel uitvoerig hoe een begrafenisplechtigheid vroeger verliep en maakt hierbij ook een onderscheid tussen de begrafenis van een rijk iemand en die van een arbeider.

Samen met de zegspersonen merkt hij op dat bij de begrafenis van een vooraanstaand persoon verscheidene klokken lange tijd luidden, dat de geestelijkheid de kist aan huis kwam afhalen, dat rond de kist dikke waskaarsen stonden en dat de offerande heel lang duurde. Kortom, de begrafenis van een rijke persoon was een grote kerkelijke gebeurtenis. Daartegenover plaatst de auteur de begrafenisplechtigheid van een gewone arbeider, die zoals hij zelf zegt, kort, heel kort werd gehouden. De geestelijkheid kwam niet verder dan het kerkportaal, rond de lijkbaar stonden kleine waskaarsjes en slechts een tiental mensen gingen ten offer.

Net zoals de zegspersonen vermeldt Cyriel Buysse ook dat de lijkbaar van iemand die in het dorp zelf woonde, naar de kerk gedragen werd, daar waar de kist van een landbouwer vanop het erf naar de kerk gevoerd werd met de boerenwagen van een buur.

Cyriel Buysse schenkt niet enkel aandacht aan de begrafenis zelf, maar ook aan wat de begrafenis vooraf ging en wat er onmiddellijk op volgde. Hier is hij echter al heel wat spaarzamer in het verstrekken van informatie. Toch komen opnieuw de gegevens volledig overeen met wat de zegspersonen ons vertelden.

Nadat de zieke gestorven was, werden de luiken gesloten en werd er een strooien kruis op de drempel gelegd. Terwijl de dode dan afgelegd werd, dit betekende gewassen en propere kleren aangetrokken, ging „een knape” rond in de buurt om de dood te melden. Doodsbrieven werden alleen door rijken geschreven. Algauw kwamen de buurvrouwen binnen in de dodenkamer om er het lijk te groeten en sommigen bleven om bij de dode te waken. Nadat de begrafenis voorbij was, gingen de familieleden en soms ook de burens naar een herberg om een borreltje te drinken. Daarna begaf men zich naar de herberg, waar het uitvaartmaal zou gegeven worden.

Naast deze informatie merken we op dat er toch een paar dingen zijn waar de auteur, heel opmerkelijk, niets of heel weinig over zegt.

Zo wordt nergens het uitdelen van doodsprentjes en het uitreiken van brood aan de armen tijdens de begrafenisplechtigheid vermeld. Dit laatste is waarschijnlijk te verklaren door een lichte verbetering in de levensom-

omstandigheden die inmiddels was opgetreden. Ook beschrijft hij nergens een begrafenis van een kind, wat toch wel enigszins afweek van het normale begrafenisritueel. Tenslotte zegt hij ook zo goed als niets over hoe de graven eruit zagen, hoe en door wie ze onderhouden werden en hoe ze versierd werden op Allerheiligen en Allerzielen. Voor de niet zo katholieke Cyriel Buysse waren deze dagen waarschijnlijk toch gewoon als alle andere.

Cyriel Buysse is het volledigst in het verstrekken van gegevens over liefde en huwelijk en op de tweede plaats, over dood en begrafenis. Met betrekking tot geboorte en doop is hij eerder een onvolledige informatiebron. Opmerkelijk is wel dat Cyriel Buysse, zowel in verband met geboorte en doop, liefde en huwelijk en dood en begrafenis, belangrijke godsdienstige gebruiken niet vermeldt. Zo wordt er niets gezegd over de kerkgang, die dan toch moest vervuld worden door iedere moeder voor ze opnieuw op straat kon komen en we krijgen geen beschrijvingen van bedevaarten tegen kinderziekten. Vervolgens wordt ook het naar de pastoor gaan door de verloofden om er ondervraagd te worden over hun kennis der gebeden niet vermeld. Tenslotte krijgen we zo goed als geen informatie over wie de graven onderhield, hoe ze er precies uitzagen en over hoe de mensen Allerheiligen en Allerzielen doorbrachten.

ALGEMEEN BESLUIT

In deze studie hebben we getracht een zo volledig mogelijk beeld te geven van het volkskundig belang van Cyriel Buysse.

In zijn werk besteedt Cyriel Buysse heel wat aandacht aan de levenscyclus, maar het was de vraag of hij daarbij wel de werkelijkheid nauwkeurig weergaf. Deze vraag kon alleen beantwoord worden door de mensen uit Nevele zelf aan het woord te laten. Na vergelijking van de gegevens uit Buysse's werk en de informatie die de zegspersonen ons verstrekten, is gebleken dat zijn beschrijvingen van geboorte-doop, liefde-huwelijk en dood-begravenis wel degelijk heel dicht aanleunen bij de werkelijkheid.

Toch merkten we op dat er, volgens de informanten toch wel belangrijke, zaken in het werk van de auteur ontbreken.

Meestal zijn die zaken van religieuze aard. We vinden bijvoorbeeld geen of weinig gegevens over het op bedevaart gaan voor of na een geboorte, over de kerkgang, over het naar de pastoor gaan voor een huwelijk, over hoe men Allerheiligen en Allerzielen doorbracht enz.

Dit verschijnsel is echter niet moeilijk te verklaren. Cyriel Buysse is zeker geen christelijk geïnspireerde auteur. Hij hecht dan ook niet zoveel belang aan godsdienstige praktijken. Bovendien is hij van oordeel dat de kerk, die door de godsdienst de mensen probeerde zoet te houden, medeverantwoordelijk is voor het armoedig bestaan van de arbeider.

Er zijn niet alleen elementen die ontbreken, sommige gegevens krijgen ook meer aandacht dan andere. Als persoon heeft Cyriel Buysse immers een eigen visie op de werkelijkheid, die hij al schrijvend probeert uit te drukken. Zo meent hij dat de kerk en de adel schuldig zijn aan de ellendige toestand, waarin de arbeider in het begin van de 20ste eeuw verkeert. Die twee groepen krijgen het dan ook, al of niet verdiend, erg te verduren in zijn werk. Bovendien maakt Cyriel Buysse's visie op de werkelijkheid een evolutie door.

Op het einde van de 19de eeuw is de toestand in Vlaanderen zorgwekkend en zoals vele andere schrijvers, gaat ook Cyriel Buysse spoedig alle aandacht besteden aan de donkere zijden van het bestaan. In zijn werk gaat een geboorte gepaard met gevoelens van afkeer of onverschilligheid, liefde wordt beschouwd als een gevoelloos spel tussen heerser en slachtoffer, en de dood wordt gezien als een gruwelijk einde van een ellendig bestaan op aarde.

Na de eeuwwisseling besluit Cyriel Buysse die heftigheid te laten varen en

hij gaat op zoek naar de schuldigen van de ellende. Meteen worden kerk en adel onderwerp van zijn werken. Een eerste verbetering in het lot van de arbeider komt pas na de eerste wereldoorlog. Cyriel Buysse maakt dan ook dadelijk dit sprankeltje hoop tot onderwerp van zijn laatste romans en verhalen.

Uit dit alles mogen we besluiten dat Cyriel Buysse volkskundig zeker relevant is, maar dat dit van hem nog geen volkskundige maakt. Hij is en blijft in de eerste plaats een auteur, die weliswaar oog en oor heeft gehad voor het harde lot van de mensen rondom hem.

Karla DE RUYCK
Deinze

Opening van de tentoonstelling „Toen (Poesele) nog POESELE was“.
V.l.n.r. J. Luyssaert, mevr. A. Janssens, mevr. A. Verstuyft, Monika Van Paemel, A. Bollaert,
mevr. A. Bollaert, schepers P. Van de Castele, J. Bollaert. (Foto Rietgaverstede, Nevele.)

VERSLAGEN

- *Zondag 12 juni 1983, bezoek aan het Museum van Deinze en Leiestreek. Een dertigtal aanwezigen.*

Het was een mooie zomerse dag en toch waren er een dertigtal bezoekers opgekomen. We werden opgewacht door Mevr. Isabelle Seeuws-Torck die als gids optrad en met veel deskundigheid de rondleiding verzorgde.

Schilderkunst, grafiek en beeldhouwkunst komen er aan bod met werken van grote namen : A. van den Abeele, E. Claus, G. Van de Woestyne, G. Minne, V. De Saedeleer, A. Servaes, F. Van den Berghe, J. Cantré... Vanaf het realisme over het impressionisme, symbolisme, ekspressionisme heen komen we in de hedendaagse stromingen waar het werk van Roger Raveel domineerde.

Het merkwaardige van het museum is dat we aan de hand van werken uit de Leiestreek een globaal overzicht krijgen van de evolutie van de moderne plastische kunsten in Vlaanderen.

Verder werd dan nog een individueel bezoek gebracht aan het heemkundig museum dat op merkwaardige stukken kan bogen.

Het Museum van Deinze en Leiestreek, met de goede overzichtelijkheid van zijn kollekties en de sfeervolle decoratie, is een voorbeeld van wat een modern museumbeleid vermag.

J. V. d. C.

- *Zaterdag 10, zondag 11 en maandag 12 september 1983 - Tentoonstelling - Toen (Poesele) nog POESELE was.*

Ongeveer 650 personen, waarvan meer dan 400 op zondagnamiddag, troseerden het slechte weer en brachten een bezoek aan de eerste tentoonstelling die op het kleine Poeselse grondgebied werd georganiseerd. Van alle uithoeken van de provincie waren ze gekomen, velen met het dagbladartikel in de hand van oud-Poeselaar Jos Mestdach in dagblad Het Volk van 9 september, in de hoop iets van zichzelf of hun familie terug te vinden in die tentoonstelling. Vooral rond de oude klasfoto's en de foto's van de H. Donatusprocessie was het een gedrum van jewelste op de drukste momenten. Vóór de foto's uit deze Donatusprocessie werd menig maal de wens

uitgedrukt dat men in Poesele terug iets zou ondernemen om deze uiting van volksdevotie in ere te herstellen. Ter gelegenheid van deze tentoonstelling werd trouwens een oproep in die zin gedaan naar de Poeselse verenigingen toe. We wachten af wat het wordt.

Personen die elkaar in geen twintig, dertig soms zelfs veertig jaar meer gezien hadden ontmoetten elkaar opnieuw en vele jeugdherinneringen werden opgehaald. Dit genoeg beleefde ook de in Poesele geboren schrijfster Monika Van Paemel, die, voor deze gelegenheid speciaal uit Boechout gekomen, de vriendin uit haar kinderjaren, Ylonka Deolet, na dertig jaar opnieuw ontmoette. Voor beide jeugdvriendinnen werd het een hartelijk weerzien. Monika Van Paemel hield er trouwens aan een tekst met jeugdherinneringen aan haar Poeselse periode neer te pennen. Deze tekst werd, samen met een brochure die handelde over de Poeselse plaatsnamen en de emigratie uit Poesele naar Amerika, aan de bezoekers overhandigd.

Al bij al een prettige ervaring voor bezoekers en organisatoren want (Poesele) is gedurende drie dagen terug eens POESELE geweest.

A.B.

INHOUDSTAFEL

	Blz.
K. DE RUYCK, Inventaris en studie van de volkskundige elementen in het werk van Cyriel Buysse, in het bijzonder de volksgebruiken met betrekking tot de levenscyclus	147
Redactioneel	149
Bestudeerde werken	150
Bibliografie	156
Hoofdstuk I.	
Levenscyclus in het werk van Cyriel Buysse	157
Geboorte en doop	157
Liefde en huwelijk	161
Dood en begrafenis	172
Hoofdstuk II.	
Levenscyclus in Nevele aan de hand van volkskundig onderzoek	183
Voorstelling van de informanten	183
Tekst van de vragenlijsten in verband met geboorte en doop, liefde en huwelijk, dood en begrafenis in Nevele	192
Geboorte en doop	203
Liefde en huwelijk	220
Dood en begrafenis	237
Hoofdstuk III.	
Vergelijking levenscyclus in het werk van Cyriel Buysse en in Nevele	259
Algemeen Besluit	263
Verslagen	266

Algemeen voorzitter, voorzitter redactieraad :

J. LUYSSAERT

voorzitter van de 3e afdeling

Veldestraat 26

9841 Nevele-Merendree

Ondervoorzitter :

J. VAN DE CASTEELE, St.-Amandsberg

Secretaris :

P. D'HOKER

Biebuyckstraat 2

9850 Nevele

Penningmeester :

A. BOLLAERT

Beentjesstraat 24

9850 Nevele-Poesele

Bestuursleden :

A. BAUWENS, Meigem

voorzitter van de 5e afdeling

A. BOLLAERT, Poesele

I. BUYSSE, Poeke

voorzitter van de 4e afdeling

Y. DE VOS, Deinze

L. DE RUYCK, Hansbeke

P. D'HOKER, Nevele

D. D'HOOGHE, Nevele

voorzitter van de 1e afdeling

D. HEYNSENS, Landegem

A. JANSSENS, Nevele

L. LAVENT, Vosselare

R. LEENKNECHT, Hansbeke

voorzitter van de 2e afdeling

M. MICHIELS, Vosselare

G. SCHAECK, Landegem

A. STROBBE, Lotenhulle

